

BIBL. DE L'UNIVERSITÉ

CICERON
—
ORATIONES

BIBLIOTHÈQUE DE L'UNIVERSITÉ
—
RÉSERVE — XVIe SIÈCLE

848

F. SYLVII

AMBIANI IN ORATIONEM

M. T. Ciceronis pro Milone Comētarii,

recogniti & aucti: Preposito de arte dicendi in genere iudiciali Compendio.

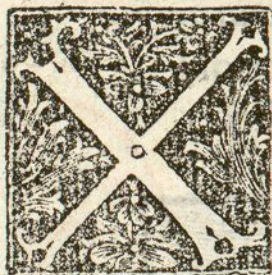

Væneunt Iod. BA dío A Scensio.

CVM PRIVILEGIO.

REVERENDIS

fimo Domino Ioanni Aurelio, Aureliarum Episcopo, & To-
losanorum Archiepiscopo Franciscus Syluius S.

Enophon is cuius ore musas esse locutas Cicero scri-
psit, prudētis esse viri dicebat etiā ex inimicis vtilitatē
capere. Vix vllus nobis cōtingere potest inimicus ad-
uersa fortuna grauior: quā, nisi obsistas, nunq̃ vna est.
Ex ea cepisse se vtilitatē Cicero testatus est, quū enim
Cesaris vnius dominatu omnia tenerētur, nec esset vsq̃
Senatoriis aut forēsis literis locus, in his maximis malis illud se boni
dicit assecutū, vt ea de Philosophia literis mādaret, q̃ cognitiōe essent di-
gnissima. Ex inimica fortuna vt capere vtilitatē, mihi aliqua ex parte imi-
tādus Cicero fuit. nā quū seua quēdā pestis sub finē mēsis Octobris vicia-
niā nostrā inuasisset, coactus sum intermittere Quintilianū atq̃ Oratio-
nū Ciceronis enarrationē, quā ad iuuētutis nostrae vtilitatē susceperam.
Hec autē pestis quo seuior fuit, eo minus morata est. Sed quis eius p̃fidiē
credat: quē plerunq̃ abire simulās, ac parūper tanq̃ Græci illi in Tenedo,
se occultās, improuisa adest, seuitq̃ multo furētius. Nihil igitur ei cōfusus
nostrē iuuētutē, ne nihil prodessem, Cōmentarios in Milonianā quantū in-
termittebā, scripsi: quibus cōpēdiū quoddā de arte dicēdi in Iudiciali ge-
nere adiūxi. Sed in his Cōmentariis multa omīto, quae ab Asconio Pa-
diano scripta sunt, ne iisdē de rebus quod iterū scriptū sit, parū sit gratum
lectorī. Hec autē nostra nomini tuo faustissimo Praesul amplissime nuncia-
po. Quē etsi isti tuae aetati atq̃ authoritati parū apta sunt, nōnihil tamē
fortasse iuuabit, quū minus tibi erit negociū, repetere ea q̃ in scholis ado-
lescēs tractabas studiosissime. Aut si nihil omnino tibi apta videbūtur, ea
Francisco Aurelio fratris tui filio, quē adhuc puerū literis bonis curas in-
stituendū, dabis: vt faciūt ii, qui libros suos quos in scholis legerint, pro-
pinquis, qui adhuc in scholis versantur, relinquūt: quos eo nomine scho-
lastici multo pluri faciūt. Aut demū si nostra vobis minus ac spero gra-
ta fuerint, non dubito, quin gratissima futura sit oratio ipsa, emissa cura
nostra castigatior, quā Quintilianū pulcherrimā atq̃ nobilissimā appellat:
in qua tantū artificii est, vt ea sepius laudet citetq̃ idē Quintilianus nula-
li. Accipe igitur quē nomine tuo ad cōmunē iuuētutis vtilitatē edimus,
& bene vale. III. Id. Decēb. Parisiis, ex Tornacis aedibus. M. D. XXVI.

INDEX

**INDEX in Commē-
tarios F. Syluij in oratio-
nem Ciceronis pro Mi-
lone, ordine literario.**

A

A Bsolutionis nota.
folio. ix.
Abuti & vti. iiii.
Ad Castoris. xl.
Adolescens. xii.
Ad summum. vii.
Ad summū, aut ad sum-
mum vulgate. xiii.
Adulterium. 2. 33.
Adulterium P. Clodii &
absolutio. xxxiii.
Africani mors. ix. & x.
Age. xxiii. xxv.
Albani tumuli. xxxviii.
Alsiensis villa. xxiiij.
Altitudo animi. i.
Amittere vitam seu ani-
mam. x. x.
Amplissimus honor. 21.
Amplissimus ordo. 4.
Ang'portum. xxix.
Appia via. x.
Appius pulcher. xxxv.
Approperare. xxij.
Aricia. xxiiij.
At, & atenim. x.
Audax. i. Augustus. 21.
Aures peregrinantur. fo-
lio. xvi.
Auspiciōrū duo g'na. 21.
Aut ad summū, vulg. 13.

B

Bona dea eiusq; sa-
cra a Clodio vio-
lata. folio. xxix.
Brevis narratio. xiiij.
Brigam ducere barb. xiiij.
Bustum & Vstrina. xvii.

C

C. cōdēnatiōis lra. 9.
Ceca nox, & muta
solitudo xxxiii.
Cedes. vii. Drusi. ix.
Caligarū vsus. xxviii.
Calūnia. 33. Cantus. 36.
Capere vestalem. 14.
Carmina. xxxvii.
Cassianum illud, Cui bo-
no fuerit. xv.
C. Cassinius Schola. xxii.
Candidatus. xxi.
Censorum tabulæ. 33.
Centuriata comitia quæ
magna & iusta. xxi.
Cepitobliuio. 43. certari. 2.
Cicero meticulosus. 2.
Circumscribere. xl.
Cyrus architectus. 22. 23.
Ciues mei. xli.
Ciuiile odium. xvij.
Clodij adulteriū & abso-
lutio. 32.
Cn. Papyrius Carbo. v.
Clodianū crimē. 23. & 32.
Comitia. v.
Cōmitia centuriata quæ
& magna & iusta. xxi.
Concipere scelus. xliiij.
Confutare & cōfutatio. 5.
Conquisitores, & conqui-
sitionem habere. xxxi.
Conscientiæ vis. xxvi.
Constituere questionem
folio. viii.
Consulatus honor. xxi.
Cōtēdere & cōtētio. xxi.
Corona. xx.
Cremandi mortuos mos
folio. xvii.
Cruentare. xix.
Cui bono fuerit. xxij.

D

D Ecēpede. xxxiii.
Decempedator.
folio. xxxiiij.
Decernere questionē. 8.
Deriuare crimen. 14.
Deum esse & aiām nostrā
immortalē esse. xxxviij.
Dicere Dictatorē & ma-
gistrum equitum. xiiij.
Diuidere sententiam. ix.
L. Domitius Ænobarb.
folio. xi. & xii.
Ducere. xxxvi.

E

E Fflare animā. 22.
Elocare pro tentas-
re barb. xviii.
Enthymema. vi.
Epiphonema. vi.
Euomere. xxxvi.
Exanimari. xxix.
Exequiari. xxxix.
Exequiē. xvii. xxxix.
Exoleti. xxv.
Exordium e re sumptū.
folio. i.
Expeditior. vii.
Extra ordinē querere. ix.
Extrahere tempus. xliiij.

F

FAcere & scribere
heredem. xxiii.
Facere Questorem
Consulē & similia. xliiij.
Fastidio. xxi.
Ferre questionem. fo-
lio. viii.
Fore visuros. xxxv.
Fortis. i.
Fortunæ. 2.
Frater germanus. xxxiiij.
Fraus. xv.

INDEX.

Frēni. xxix.
Fundula. xxix.
Funerandi ritus anti-
quorum. xvii.
Funera & p̄feca. xxxix.
Furis poena. vi.

G.

G Estā. xxxix.
Gladiatores. 29.
Gladium nobis
porrigit lex. vi.
Gloriæ vis. xlii.
Gloria vera. xlii.
Gratia reconciliata. ii.

H. *Scipio*

H Æredem scribere
& facere. xxiii.
Hippopera. xliii.
Horarum ratio. xliii.
M. Horatius. liii.

I.

I Magines in funere. 17
Imbuti natura. vii.
Impedimenta. xliii.
Imperiti, qui vulgo sim-
plices. xxix.
Improbi ciues. liii.
Incestus. v. & xxix.
In equo: super equū vul-
gus. xliii.
Infidelitas. xxxi.
In hortos nūciauit. xxx.
Infantum. xxliii.
Insidere locum. xxliii.
Insidiatorem interficere
iure posse. vii.
Instrumentum. xvi.
Interamna. xxii.
Intercedere quid, & nec
idem valere quod di-
uerſa sentire. ix.
De modo intercedēdi. ix.
Inter mortuus. viii.

Inuidia, quæ vulgo mala
gratia. v.
Inurere dolorem. xliii.
Iudiciorum notæ, literæ
tres, A, C, NL. ix.
Iuppiter Latialis. 38.
Iusta comitia. xxi.

L.

L Aquei Iudicij. xx.
Lanuuium. xliiii.
Latialis Iuppiter.
fo. xxxviii.
Leges filēt inter arma. 6.
Lex naturalis & scripta.
fo. iterum. vii.
Libētius q̄ verius. xxxv
Libertas dea. xxvii.
Librarium. xvi.
Licinius Popa. xxix.
Linea in scripturis pro
versu seu versiculo bar.
& vulg. xxxi. xxxii.
Literæ A, C, NL. iudicio-
rum notæ. ix.
Liuij Drusi mors. ix. x.
Locus amplissimus. iii.
Loci commemoratio. x.
Longinqui. xxxv.
Lupa & Lupari. xxv.

M.

M Agistratus maio-
res & minores, &
quibus fiant co-
mitiis. xxi.
Magna comitia. xxi.
Magnitudo animi. j.
Maior honor. xxi.
Mala gratia vulg. pro in-
uidia. viii.
Malleoli. xxix.
Manet. vii
M. Liuij Drusi mors. 9. 10
Mars communis. xxv.

Melij cedes. v.
Meminit defuisse. xlii.
Mille hominum versa-
batur. xxliii.
Milliare hominū tegu-
larum, barb. xxliii.
Mors necessaria quæ. x.
Mortui corpus lauandi &
vnguendi mos. xvii.
Mortuū inferre. xxxliii.
Municipia. xii.
Muta solitudo & cæca
nox. xxliii.

N.

N L. ampliationis
literæ. ix.
Narratio brevis. xlii.
Necessaria mors quæ. x.
Nympharum templum.
fo. xxxliii.
Notæ iudiciorum, A, C,
NL. fo. ix
Nox cæca, & muta soli-
tudo. xxliii.
Nudari corpus, indecorū
esse. xxviii.
Nuge. xxv.
Nūciauit in hortos. xxx.

O.

O Ccasurus. xliiii.
Odiū ciuile. xvii.
Oppōere se vulg.
qd̄ lat. intercedere. ix.
Orestes absolutus. vi.

P.

P Alladium. xvi.
Percellere. 34. 36.
Percitus anim⁹. 26.
Percutere. xxxvi.
Perditi ciues. liii.
Peregrinatur aures. xvi.
Q. Petilius. xxii.
Petitionem gubernare

INDEX

vulg. xlii.
 Plotia lex. vii.
 Popa Licinius. xxix.
 Præfica & funera. fo:
 lio. xxxix.
 Præire. iiii.
 Precius lacus. xxxiii.
 Priuilegium. ix.
 Prodere iter regem & fla-
 minem. xliii.
 Pronunciandi ratio. i.
 Propinqui. xxxv.
 Protocolla barb. xvi.
 Proximi. xxxi.
 Puer. xliii.
 Punitus es. xvi.

Q Væstio. iiii.
 Quæstio de ser-
 uis. xxvi.
 Quæstionē cōstituere, de-
 cernere & ferre. viii.
 Quæstionis habendæ ra-
 tio. folio. xxvi.
 Quoad Senatus dimis-
 sus est: quoad in Sena-
 tu factum est vulg. fo-
 lio. xliii.
 Quæstio seruorum in do-
 minos. xxviii.

R Ecelatores vulg. &
 barbarum. xxiii.
 Recensere. xxxiii.
 Receptator locus & Re-
 ceptatores. xxiii.
 Reconciliata gratia. xi.
 Refutare, refutatio. iiii.
 Religiosus locus. fo:
 lio. xxxv.
 Reuiuiscere latinum. Re-
 uiuere barb. xxxvi.
 Rheda. xliii.

Robur animi. xliii.
 Rogatio. iiii.

S

S Acramentū. xxxiii.
 Satiare mentē & ocu-
 los. xxliii.
 Scipiōis Africani mors.
 folio. ix. & x.
 Scorta. xxv.
 Scribere facere hæredem
 folio. xxlii.
 Seges & materia gloriæ.
 folio. xvii.
 Semiustulatum. fo:
 lio. xvi. & xvii.
 Senio confecta. xi.
 Sententiam diuidere. fo:
 lio. ix.
 Septa. xx.
 Seruis licet dominos de-
 fendere. xxvi.
 Seruorū in dominos te-
 stimonium. xxvii.
 De seruis quæstio in do-
 minos. v.
 Symphoniaci pueri. fo:
 lio. xxv.
 Simples vulg. pro im-
 peritis. xxvii.
 Solenne. xliii.
 Solitudo muta, & cæca
 nox. xliii.
 Soror germana. xxxii.
 Sparum. xxix.
 Sp. Mel ii cædes. v.
 Stata sacrificia. xxi.
 Stuprum. xx. & xxxii.
 Subsidiere. xxliii.
 Subsistere. xxliii.
 Suffragiorum notæ. fo:
 lio. ix.
 Super equum vulg. pro
 in equo. xliii.

Supparum. xxviii.

T

T Ablinum & Tabu-
 linum. xvi.
 Tangere & contin-
 gere viam & vię conti-
 nere. xxiii.
 Templorum atria. xxix.
 Tenere. xxxvi.
 Tentare. xvii.
 De testibus. xxii.
 0 damnationis nota. ix.
 Tyrannicidæ præmium.
 folio. xxxv. & xxxvi.
 Toga. xxviii.
 Tortor & tormenta. fo:
 lio. vi.
 Tormetorum in eculeo
 ratio. xxvj.
 Tragoedias excitare. fo:
 lio. x.
 Trahere tempus. xliii.

V

V Ersus & versicul⁹
 i scripturis, quod
 vulgus lineam
 dicit. xxxj. & xxxii.
 Vicus. xxix.
 Vim vi repellere licet. fo:
 lio. v. & xv.
 Vis in ciuitate. viii.
 Vis cælestis. xxvii.
 Vindiciæ. xxxiii.
 Virtus. ii.
 Virtutis præmiū est glo-
 ria. folio. xlii.
 Voluntas an facti loco ha-
 benda sit. xi.
 Vistrina & bustum. xvij.
 Vt. ii.
 Vti & abuti. iiii.

FINIS.

A iii

FRANCISCI SYLVII

de arte dicendi in genere Iudiciali Compendium.

Narratio

Artes orationis Iudicialis quinque esse, qui de dicendi ratione scripserunt, maiore ex parte tradiderunt, proce missi, narratione, confirmatione, refutatione, conclusionem. Ut has omnes partes in una oratione ingredi necesse non est, ita ab accusatore & a patrono diverso modo tractari solent. In primis videndus est utriusque status cause, quo omnia tantum telum ad scopum dirigi solent. Vterque proce missio utitur, sed in eo patroni quam accusatoris maior esse diligentia debet: quia sensim placandi Iudicium animi sunt, qui aduersus reum accusatoris oratione commoti sunt. Si quam opinionem domo attulisset Iudices ipsi videntur, ea si pro nobis sit, augeri: si contra nos, mutari aut certe extenuari oportet. Si e re presenti nascatur proce missum, id multo fit utilius. Hac enim ratione oratio premeditata preparataque non videbitur: ideoque nec artificiosa. Huius enim modi preparatae orationes & artificiosae Iudicibus non parum suspectae sunt: quippe quas putet Iudices ad fallendum iudicium suum compositas. Ideoque illud in preceptis est. Summa illa dicendi arte esse, ut quam artificiosa oratio sit, ars ipsa ne appareat. Commode igitur Cicero pro Milone exorsus est ab armatis praesidiis, quae a Cn. Pompeio Cos. circum fori disposita erant, quod in causis aliis fieri non solebat. Narrabit accusator tantum, si status cause coniecturalis sit. Nam qui negat factum quid narrabit? De generali narratione dico: nam speciales uterque uti potest: suntque nonnumquam multae speciales narrationes in oratione, ut pro A. Cluentio. Si status cause, ut finitionis aut qualitis, ut accusatori, ita patrono licet narrare. Sed ea uterque commode quantum ad causam suam pertinebit utetur: sed eo modo, ut quicquid dicatur, eo tendat, ubi controversia sit. In Milonis causa Cicero docere contendit, P. Clodium Miloni fecisse insidias, eumque Clodium ciuem reip. perniciosum fuisse: ideoque quis insidias non fecisset, occidi eum e reip. fuisse. Ad haec duo redeunt omnia, quae in narratione dicuntur a Cicerone, ubi amplificat quae ad se pertinent, extenuatque ea quae alioque pro aduersario stare viderentur. Haec autem rerum nostrarum amplificatio & aduersarii extenuatio etiam in reliquis partibus orationis facienda est. Quum in reliquis partibus orationis tum vel maxime in narratione cauendum est ne quid dicamus quod aduersario nostro profit, ne quid

DE ARTE DICENDI.

quod causę nostrę noceat. Inde igitur narrare incipias, vnde res ad causam perti-
nere videbitur. Ibi desinas, vbi quod in controuersia sit dixeris. Ibiq; admoneas
Iudices, id esse de quo sententia pronuntianda sit: quo ipsi fiant ad audienda reli-
qua attentiores. In causa Milonis illud precipuum est, vt Cicero doceat Clo-
dium insidiatorē esse, ideoq; iure occisum. Ibi narrationis finis est. Fecerunt id
serui Milonis, quod suos quisque seruos in tali re facere voluisset, id est quia Milo-
nē Clodius per insidias adortus est, Milonis serui domini caput defenden-
tes insidiatorē necauerunt. Paulo post, & ante confirmationē. Illud, inquit,
in iudiciū venit, nō occisus ne sit, quod fatemur, sed iure an iniuria, id est an
fuerit insidiator nec ne. Nam si insidiator, iure: si nō, iniuria. Sed quia illud
quoque vult docere Cicero reip., vtile fuisse Clodium ciuē perniciosum interfi-
ci, in principio narrationis ostendit quātū temp. dilacerare Clodius pro-
suerat, si anno proximo Pretor esset. Ex quo etiā sibi gradū Cicero facit, vt
credibilis faciat Clodium Miloni insidiatū. Nam illę tres sunt, authore Quin-
til. virtutes narrationis, vt sit breuis, vt sit dilucida, vt sit credibilis. Breui-
tatē re quā tractes, nō verborū aut versiculorū numero metiare. Quantū
res exposulabit, proluxa narratio sit. Cauedū est em̄, ne dū breuitati stu-
des, narrationē nimis circūcidas. Ea igitur breuitas sit, vbi nihil desit, sed
ita, vt nihil sit supuacaneū. Id mediū iter tenere si nescis, minus periculo-
sum est, si in hoc quod illud incidas. Nam, vt ait Quintil., superflua cum tadio au-
diuntur, sed necessaria sine periculo nō subtrahuntur. Quoniā igitur narra-
tio breuis esse debet, solet Cicero vbi narraturus est, polliceri fore, vt rem
breuiter exponat. Narrationē dilucidā facias si verbis neque nouis neque an-
tiquis, sed vtitatis & cottidianis vtare. Sed magis erit dilucida, si ita nar-
res, vt nihil implicatū sit, nihil inuersum, nihil preposterū. Per multos tā
indocte, tā peruersę, tā rustice etiā domestico sermone narrare audias, vt
ne se ipsi quidē intelligere videantur. Credibilis narratio quę eadē probabi-
lis & verisimilis appellatur hac ratione fiet, si personę mores cum facto con-
ueniēt, si causam & rationē quę ad faciendū impulit aut retraxit, si tem-
pus, si locū, si modū quo res ipsa gesta sit ita narrabimus, vt ad rē nostram
pertineat. Has tres virtutes in narratione pro Milone facile inuenias.

Cōfirmatio est rei eius in qua precipua litis controuersia est, probatio.
Vt in causa Milonis Cicero probare nititur Clodium Miloni fecisse insi-
dias. Hęc sit partim ex his quę in narratione dicta sunt, partim ex aliis
extrinsecus adductis. Vt Clodium fecisse insidias Cicero probat ex Clodii &
Milonis comitatu, & ex Clodii dicto, quod Fauonio negauit Milonē tridū,

Cōfirma-
tio.

ad summū quatrīdū esse victurū, quæ ante in narratione dixerat. Probat præterea q̄ Clodio Milonis mors utilis fuisset, Clodii cedes Miloni nocuerit: q̄ alias sepe Clodius, nūq̄ Milo vim fecerit: q̄ impunitatē Clodius sperauerit, q̄ nihil sibi conscius Milo postridie q̄ Clodius casus est Romā redierit: aliaq̄ multa ratione vitur, quæ in narratione dicta non est. Oportet ea faciamus probabilia, quibus cōfirmamus ea quæ incerta sunt. Qua ratione probabilia facere possimus, antea diximus. Confirmationis ille vsus sit, vt quæ potentia sunt, in principio, quæ infirma & imbecilla in medio, quæ potentissima in fine collocemus. Vt pro Milone potētia illa sunt, Cui bono fuerit, & Clodiu vī sepe, nūq̄ Milonē fecisse, spes impunitatis: Illa leuiora, q̄ turbulentas conciones Clodius reliquerit, q̄ ante fundū suū insidias collocarit, q̄ Clodio Milonē appropere nūciatū sit. Illud potētissimū, q̄ postridie q̄ cesus Clodius est, Milo bona consciētia subnixus Romā redierit, q̄ se pop. Ro. Senatui præfidiis armatis, Cn. q̄ Pompeio, cui rep. Senatus cōmiserat tradidit: q̄ fictū de se Clodianorū & vulgī rumorē cōtēpserit. Confirmatione generali patronus nō vitur si status coniecturalis sit. Nā qui nihil narrat, nihil cōfirmare necesse habet. Speciales nōnunq̄ sunt cōfirmationes, sed hę orationis partes nō sunt. ¶ Refutatio est eorū quæ ab accusatore in cōfirmatione dicta sunt improbatio. Ideoque refutatio patroni est nō accusatoris. Illud ridiculū esse Quintil. dicit, vt accusator proponat sibi quæ patronus possit dicere, vt ea refutet. In refutatione illud optimū est, si in aduersarium retorquere possimus id qd̄ in nos ipse dixerit. Vt Milonis accusatores eū fecisse insidias dixerāt: id in Clodiu Cicer. reicit. A Cluentio corruptum iudiciū accusatores dixerūt: id ab Oppianico Cluentii aduersario factū Cicero probat. Idē ab accusatoribus Sex. Roscii patrem occisum probat: quem accusatores a Roscio filio occisum probare conati sunt. Nihilominus vtile est, si quod nobis obiecit aduersarius postq̄ diluerimus: idē aut simile ab aduersario factū probauerimus. Id in omni orationis genere vtile est. In oratione Cicer. in Sallust. quæ demonstratiua est, permulta huius generis exēpla inuenias. In refutatione, quēadmodū in cōfirmatione magnā vim habeat vitæ anteaq̄ aut nostræ, aut nostri litigatoris, aut aduersarii cōmemoratio. Vt enim credibile est, qui vitā superiorem turpiter egerit, eū prouocare ad simile aliqd̄ flagitiū suscipiendū esse, ita vix credi possit integre vitē hominē vlla ratione ad improbum facinus impelli potuisse. Hoc genus creberrimū est in Cic. orationibus.

DE ARTE DICENDI.

P. Clodius alias sepe vim fecit: credibile est eū Milonē fecisse insidias, ut vim faceret. Milo nunq̃ vim fecit: quis eum Clodio vim facere voluisse credat?

Quoniam igitur accusator Iudices quātū maxime potuit in reū cōci-
tauit, eos reus habere beneuolos nō potest, nisi prius hāc affectionem ex
animis Iudicū euellat. Eā ob rē, quū defendit quēq̃ Cīc. solet post proce-
miū & ante narrationē, si narratione vtať, refutare ea quæ in accusatio-
nis cōfirmatione fuerūt potētissima. Quæ vero reliqua sunt inter cōfir-
mādū sepius, nōnūq̃ tamē post confirmationē diluit. Eo tamen modo ut
in leuissimis quibusq̃ desinat. Nā quæ cōtra reum esse putarant Iudices
potētissima, vbi ea refutari viderit, reliqua quoq̃ paulo negotio refutari
posse arbitrātur. Itaq̃ qđ odii aduersus reum cōceperāt, id fauore mutāt.
Naturalis enim fauor pro laborantibus est, nisi erunt digni calamitate.
Quum vero leuissima in fine refutationis ponuntur, refrigescit omnino
Iudicum animus, quē ira tāta accusator inflāmauerat. Tria erāt poten-
tissima a Milonis accusatoribus dicta. Vnum, Negabāt intueri fas esse
lucē ei qui a se hominē occisum fateretur. Alterū, Cēdē q̃ in via Appia
facta sit, in qua P. Clodius occisus est, contra rēpublicā factā esse Senatus
decreuit. Tertiū, Cn. Pompeius Cos. legē tulit, ut de cēde P. Clodii que-
reretur. Adiciēbāt accusatores, ut maiorē facerēt Milonē inuidiā, Clodii
cēdem eo indigniorē esse, q̃ in Appia via, quæ ab Appio Claudio strata
fuerat, cuius ex genere P. Clodius originē ducebat, facta sit. Hac omnia
post procemiū, ante narrationem Cīcero refutat.

Refutationē reliquā admiscet cōfirmationi. Nā postq̃ Clodiū fecisse
insidias confirmauit, q̃ ei Milonis mors bono fuisset, q̃ alias sæpe vim
fecerit, q̃ impunitatē sperauerit: leuiora alia quēdā dicit, quibus partim
confirmat sua, partim refutat aliena. Postea refutat ea quæ aduersarij di-
xerant Milonem manumisisse seruos, q̃ metueret, ne serui tormētis, quod
verū esset indicare cogerētur. Seruisq̃ P. Clodii ab accusatoribus contra
Milonē productis credendū nō esse ostēdit. His rebus refutatis ad cōfir-
mationē regreditur. Nā docet Milonē integritate consciētia subnixum
postridie q̃ Clodius occisus est, Romam redisse. Postea eleuat diluitque
testimoniū Licinii Pope, q̃ Milonis seruos de Pōpeio interficiēdo cōiua-
tasse dixerat, adimitq̃ Pōpeio malā de Milone suspiciōnem. In hac vero
causa Milonis alia confirmatio est, cui refutatio nulla admixta est. Non
enim solum Miloni Clodium fecisse insidias, sed P. quoq̃ Clodiū necari.

e republica fuisse ostendere Cícero contēdit. Id autē cōfirmat enumerādo vitia quę Clodius inceste nefarieq; in deos, in propinquos, in alienos cōmiserat, sub oculos subiiciēdo quę cōmissurus fuisset in Prętura, nisi occisus fuisset. Additq; (id qđ potētissimū est) deorū volūtate hęc cēdem factā esse, qui tātorū scelerū poenā tandē repetētes furiosam istā Clodio mēre iniecerūt, vt insidias fortissimō viro Miloni faceret, a quo necaret. Vt hac ratione diis quoq; gratiā debere se Iudices putarēt, ne Milonem ingrati damnarēt. Igitur si Clodiu Milo occidisset, nō id solū fateret, sed predicaret, sed prēmia sibi peteret qđ tyrānū occidisset. Nihil hic refutat, qđ parte priore oīa refutauit, quę in Milonē ab aduersariis dicta fuerāt.

Cōclusio. Cōclusionis tria genera scriptores artū tradiderūt, per enumerationē, per amplificationē, per cōmiserationē. Enumeratio est breuis quedam, & velut per capita, eorum quę dicta sunt, repetitio. Hęc in causa iudiciali rara est, nisi in partibus. Id enim plerūq; facit Cícero, vt in ipsis partibus orationis, quę dicta sint breuiter repetat, vt in Iudiciū memoriā reuocet, si quid oscitanter audiuerint. Solet etiā proponere quid dicturus sit non solū in rota oratione, sed etiā in partibus. In causa Milonis post proceamisiū proponit Cícero planū se facturū insidias a Clodio Miloni factas: dicturū qđ in Tribunatu Milo pro salute reipublicę gesserit: deprecaturū, vt crimē hoc sibi propter multa in rēpublicā merita cōdonetur: postulaturū, vt Clodii carceres pop. Ro. felicitati potius qđ Milonis fortitudini assignetur. Quę, inquit, in hac causa Iudices &c. Hęc autē exequitur ordine alio ac proposuerat. Hęc vero orationis totius propositio est. Sed partibus quoq; sua propositio non deest. Idē non multo post, priusq; refutet ea quę ab aduersariis dicta, visa erant potētissima, ita proposuit. Sed anteq; inquit, ad eā orationē veniā quę est propria nostre questionis, vidētur ea esse refutāda, quę in Senatu sepe ab inimicis, ab improbis sepe iactata sunt, & in cōciónē etiā paulo ante ab accusatoribus: vt omni errore sublato rē plane quę venit in iudiciū, videre possitis. Hęc postq; Cícero refutauit, dixitq; pauca quedā de electis Iudicibus, & de L. Domitio causę preposito, anteq; narret, eadē repetit, proponitq; quę sit narraturus, & in cōfirmatione & refutatione dicturus. Quāobré, inquit, Iudices vt aliquādo ad causam crimēq; veniamus, si neq; omnis confessio facti est inusitata (hoc primū est qđ refutauit) neq; de causa quicq; nostra aliter ac nos vellemus a Senatu iudicatū est (hoc est secūdū) & lator ipse legis, quū esset controuersia nulla facti, iuris tamen disceprationem esse voluit

IN MILONIANAM.

(hoc tertium est) & electi Iudices, & isti prepositus questioni, qui hæc iuste sapienterque disceptet: reliquum est Iudices ut nihil iam aliud querere debeatis, nisi vter vtri insidias fecerit. Quod quo facilius argumentis perspicere possitis, rem gestam vobis dum breuiter expono, quæso diligenter attendite. Idem in media ipsa confirmatione antequam ex loco, ubi factæ insidiæ sunt, vtri ad subsistendum aptior fuerit, dicat, per capita repetit ea quibus confirmauit. Video, inquit, adhuc constare omnia Iudices &c. Huiusmodi rerum antedictarum complexio crebra esse solet in oratione, quemadmodum eorum quæ dicenda sunt propositio. Ideo de vtraque simul dicendum putauimus. Amplificatio per orationem totam diffundi debet, sed in conclusione præcipue vires expromere solet. Nostræ enim causæ quod utile est id amplificari, quod aduersum est extenuari debet. Id in conclusione quum fit diligenter, ipsorum Iudicum fauorem nobis quodammodo concitamus. Postrema commiseratio, quæ a parte meliore appellata est, incredibile quantum possit, præcipue in conclusione. Nam aliis quoque partibus admiscetur, sed nusquam tam acres vires ostendit. Accusator ex commiseratione eius qui læsus est iratum reo facit Iudicem. Patronus ex rei aut propinquorum eius calamitate Iudicem ad misericordiam fleuit. Cum hac commiseratione amplificatio commisceri solet. De vtriusque usu satis multa Quintilianus. Igitur accusator & patronus in conclusione affectus Iudicum mouere debent maxime, ille increpando, hic placando. Omnia, ut ait Cicero, concludenda plerumque rebus augendis, vel inflammando Iudice vel mitigando. Omniaque quum superioribus orationis plerumque locis, tum maxime extremo, ad mentes Iudicum quæ maxime permouendas, & ad utilitatem nostram vocandas conferenda sunt. Hic oratoris finis est. Nam satis videtur persuasisse, qui Iudicem aduersario suo iratum, vel reo propitium & misericordem reddiderit. Nihil enim restabit quo minus aut hunc absoluat, aut illum damnet. Quocirca orator quum in reliquis partibus tractandis esse debet diligens, tum in hac parte diligentissimus.

De P. Clodii cum Milone inimicitias, deque
cade & huius exilio.

AB re nostra mihi alienum visum non est, si priusquam hanc defensionem Milonis enarrem, breuiter exponam quæ inimicitiarum Clodii & Milonis & Ciceronis causa fuerit, quid de Clodii cade & Milonis exilio in memoriis inuenerim, P. Clodius Pulcher ex nobilissima

Bonę dea
sacra.

Clodius
adoptar⁹.

illa & antiquissima Claudiorum familia C. Iulii Cæsaris vxorē (quā alii Pōpeiam alii Calpurniam vocant) non inuitam amabat. Hanc Cæsaris mater Aurelia mulier pudicissima ita obseruabat, vt non cōgredi solum, sed ne colloqui quidem cum Clodio posset. Erat autē mos Romę vt quotānis sacra Bonę Deę a matronis atq; a Vestalibus in domo Cōsulis fierent, in quā ingredi viris omnino nefas esset. P. Clodius Cæsaris vxorem non obseruari tum quum in domo eius hæc sacra fierent existimans, latendi spe, q; adolescens imberbis esset, muliebri veste indutus in hæc sacra furtim obscura nocte ingressus est. Depræhensus tandem eiectus est. Hoc impio Clodii facinore postero die omnium sermone vulgato de pollutis sacris quæstionem Senatus decreuit. Clodius cum id factum negaret, ea ipsa hora, qua id commissum est, C. Cassinii Scholæ testimonio probauit Inreramnæ se fuisse, quæ vrbs ab Roma longe distat. Terentia autem Ciceronis vxor morosa admodū, metuens ne se repudiata Cicerō Clodiā Clodii sororem haberet vxorē, cū qua ei familiaritas intercedere videbatur. (Nā prope Ciceronem Clodius in Palatio habitabat) Id metuens, inquam, Terentia Ciceronem impulit, vt in Clodium testaretur. Is igitur testatus est, se cum P. Clodio fuisse, & de re seria egisse eo ipso die quo depræhensus dicebatur. Corruptis Iudicibus P. Clodius absolutus est. Hoc fuit initium grauissimi illius & crudelissimi, quo Cicerō & Clodius (qui ante amici fuerant) inflammati sunt, odii. Author est Plutarchus in vitis Cæsaris & Ciceronis. Ciceronem Clodius vt viciā sceretur, eumq; licentiā maiore vexaret, Fonteio adolescenti, qui plebeius erat, Senatorem se contra ius adoptandum dedit, vt ei Tribuno pleb. esse liceret. Nemo enim non plebeius Tribunus plebis fieri poterat. Factus igitur Tribunus pleb. Clodius Ciceronem accusauit, q; indemnatos ciues necasset. nam de coniuratis iniussu populi Romani extremum supplicium contra Semproniam legem sumpserat. Pro Cicerone Senatus, hominumq; viginti millia vestem mutauerunt. Eo res adducta est, vt vel depugnandum, vel Ciceroni abeundum fuerit. Ciceroni vt rem manu tentaret amici nonnulli, iidemq; viri fortes suadebant. Ipse vero qui opprimenda coniuratione Catilinæ ciues suos seruauerat, non sustinuit, vt causa sua iidem ciues caderentur. Volēs igitur in exilium abiit. Ciceronis exulis domum Clodius & Consules L. Piso & A. Gabinius deprædati sunt atque demoliti. Ibi Libertatis templum Clodius consecrauit. Cicero mense exiliū, x. quum aliorum multorum, tum Milonis

IN MILONIANAM.

Trib. pl. quū Clodius abisset magistratu, incredibili totius Italiae laetitia reuocatus est. Quia igitur insano P. Clodii in Ciceronē odio Milo restitit, eūq; quem Clodius eiecerat, in urbē honorifice Milo reuocarat, hac precipua Milonis & Clodii inimicitiarū causa fuit. Author est Cicero in orationibus post reditum ad Quirites, & in Senatu, pro domo sua, de responsis Aruspiciū, pro P. Sextio. Fuit autē T. Annius Milo e Lanuuiō municipio familia Papia, a T. Annio auo materno adoptatus, vt ait Asconius. Id autē odiū ita progressum est, vt saxorū lapidatione gladiis q; sepe concertatū sit. Quūq; improbis multis & nefariis facinoribus reipublicam Milonianosq; P. Clodius vexaret, Milo emit gladiatores qd ei fuisse honori Cicer. scribit in libro de Officiis. ii. Miloni Lanuiū proficiscenti Clodius Aricia rediens circa Bouillas in via Appia fit obuius. Hi quis inimici forent, sibi tamē in via cessere. Suū quisq; iter quū progreditur, qdā Milonis seruus Clodiū in ceruice vulnerat, siue q; ita dominus iusserat, siue q; a domino inire gratiā sperabat. Cruentatus Clodius in tabernā proximā a suis defertur. Ad eū animā trahentem Milo cū seruīs propere venit. Dissimulans profitetur neq; se eius cedere appetisse, neq; cuiq; vt faceret imperasse. Morientē Clodiū Milo reliquit. Author est Appianus libro. ii. Verū Asconius scribit Milonē iussisse tabernam exturbari, Clodiūq; latētē extractū, multisq; vulneribus confossum esse, eiusq; cadauer in via relictū: q; intelligeret Milo re sibi minus eo mortuo negocii facturā, eaq; cedere sibi fore voluptati, etiā si poena subeunda esset. Circa ceterimū, q; cedes facta est, diē, Milo de vi accusatus est, q; Clodiū occidisset. Eū in foro Cicero defendit: qui Clodianorū clamore exceptus non obtinuit. Huic de se iudicio Milo affuit magno animo, isq; nec comā, nec vestē de reorū more mutauit. Quā ob causam Iudices in se non parū cōmouit, vt ait Plutarchus in vita Ciceronis. Hūc reum nō magis inuidia facti, q; Pompeii volūtas damnauit: quem quidē M. Cato lata palam sententiā absoluit. Is si maturius tulisset, nō defuissent, qui securi ipsius exēplū, probassēt eū ciuē occisum, quo nemo perniciosior rei publicę neq; bonis inimicior vixerat. Author est Velleius Paterculus. In exilio fuit perpetuo. de vi enim damnati nō restituebātur, vt ait Cicero in oratione pro P. Sextio. De Milone a M. Calio Ruffo in Italiā euocato tēpore ciuilis belli Caesaris & Pompeii: deq; eius cede, quæ a Q. Pædio Pratore facta est Cosam in agro Turino defensante, quā Milo ipse obsidebat, C. Caesar lib. Commentariorum de bello ciuili. iii. scribit.

F. Syluii Ambiani in M. Tullii Ciceronis pro T. Annio
Milone orationem, Argumentum.

P. Clodius & T. Annius Milo grauissimas inter se gesserunt inimicitias. Clodius reuertens Romam factus obuius Miloni est Lanuuium proficiscenti. Fortuita inter eos pugna exoritur: Clodius a seruis Milonis necatur. Centesimo & altero die post Clodii cædem Milo ab Appio Clodio adolescente accusatur, q̃ Clodio insidias fecerit. Cicero Milonem defendens a Clodio factas insidias non a Milone, fuisseque vtile reipublicæ vt Clodius homo perniciosus necaretur ostendit hac oratione. Cuius
Argumentum est.

P. Clodius petebat Præturam anno eo quo Milo Consulatum: is non posse se reipublicā Milone Cos. vt statuerat, vexare videbat: itaq̃ omnem operā dabat, ne Milo Cos. eo anno esset. quū nihil proficere se sentiret, necare Milonem constituit. Ei igitur Lanuuium proficiscenti, quo iter ei necessarium erat, in via Appia Clodius ad prædium suum Albanum insidias fecit. Milonem venientem aggressus ab eius seruis occisus est. A Clodio Miloni, non contra a Milone Clodio factas insidias probat: primū, q̃ Milonis mors Clodio fuisset permagno emolumento. is enim Prætor Consulem non habuisset, qui furiosis eius in reipublicā conatibus obstitisset. Clodii mors Miloni incōmodum attulit maximum. nam is de certissima spe Consulatus cæde Clodii decidit. Deinde quod Milonis odio Clodius flagrauerit, Clodium Milo nō oderit, nisi odio ciuili quo improbos omnes odimus. Tum quod nihil vnq̃ per vim Milo fecerit, quum ei sepe oblata esset iusta occasio: Clodius autem per vim plurima iniuste fecerit. Tum quod impunitatem sibi Clodius proposuerit, quam in maleficiis aliis innumerabilibus affecutus fuerat: nullam autem Milo sperauerit, qui etiam præclari huius & necessarii facti reus factus est. Tum quod Clodius Milonem triduo ad summū quatrīduo periturum dixit: is enim tum in via fore Milonem sciuit, quis in via Clodium esse Milo nesciret. Præterea C. Cassinii & C. Clodii dicentium Clodium in Albano mansurum fuisse nisi de Cyri morte audisset, testimonia pro Milone probat esse: quis is qui dicitur Cyri mortem nunciasse, non id

A R G V M E N T V M .

inficiat, sed Milonem appropinquare. Ostendit nullam causam Clodio fuisse, ut Romam properaret, ut se in noctem coniceret, nisi de insidiis cogitasset. Si facere insidias Milo voluisset, opportuniore loco, id est ad Basilii monumentum fecisset: quo in loco si Clodius occisus fuisset, ad Milonem cædis nulla suspicio peruenisset. Ostendit locum insidiarum Clodio quàm Miloni commodiorem fuisse: & expeditum Clodium, Milonem impeditum fuisse. Addit causam cur insidiator Clodius occisus sit, Seruos a Milone iure manumissos esse docet, quod salutem domini tutati fuerat, Seruis Clodii, de quibus habita quaestio est, fidem derogat. Nulla conscientia Milo territus occiso Clodio Romam reuersus est, sequi populo Romano Senatui, publicis praesidiis, & Pompeio Cos. tradidit: quod nunquam fecisset, nisi causa suæ consideret. Idem neglexit quæ de se vulgo circūferebantur, arma diuersis in locis disposita ad patriæ euerisionem. Eludit Cicerō quod Licinius Poppa dixerat seruos Milonis apud se confessos esse, se de interficiendo Pompeio coniurasse, adimitque Pompeio metum, quum eum Milo præter ceteros diligit.

Insidias a Clodio factas si non diluisset Cicerō, Miloni tamen liceret gloriose prædicare hominem nefarium a se occisum, qui nefarie multa publice priuatimque fecisset, & plura facturus erat, nisi e medio sublatus esset. Et certe gloriose confiteretur Milo, si Clodium occidisset. Itaque de præmio eius, non de poena cogitandum esset, nisi ingrata ciuitas esset. Deorum immortalium voluntate factum dicit, ut fortissimum virum Milonem Clodius ferro laceggeret, cuius a seruis necatus nefarie suæ impietatis poenas expederet. In conclusione orat Iudices Milone repugnare, ut ei Miloni misericordiam tribuant. Affectus mouet quod Milonem præclari facti non poeniteat, etiam si ingrata ciuitatem habiturus sit. Id autem si accidet, æquo animo exilium toleraturus est. Mouet etiam a dolore suo si Milo damnatus e patriâ eiciatur, in quâ per Milonem ipse reuocatus sit. In proœmio dicit praesidia armata a Cn. Pompeio Cos. pro templis omnibus prope forum disposita, non esse contra Milonem, sed ad reprimendos Clodianorum furores, quo defensio & Iudicii pronuntiatio liberior sit. Qua ratione iudicibus metum adimit. Ante narrationem refutat tria, quæ visa sunt in accusatione potentissima. Vnum, non licere hominem occidi, quod quifecerit vita indignum esse. Alterum, cædem Clodii contra rempublicam factam esse a Senatu iudicatam. Tertium, Cn. Pompeium, lata lege & de re & de causa iudicasse.

Oratio hec iudicialis est. Status est qualitat. Nā Clodiū iure occisum esse Cicerō cōtendit. primum, q̄ insidiatus Miloni sit: deinde, q̄ ciuis perniciosus fuerit, rei q̄ publicæ eum e medio tolli conduxerit.

Hac Ciceronis oratio ea non est, qua in foro Milonem defendit. Clodio enim occiso T. Munatius Plancus, Q. Pompeius Rufus, & C. Sallustius multis concionibus Ciceroni, sed Miloni precipue inuidiam fecerunt. Pridie autem q̄ hec ageretur causa, Munatius pro concione, vt Asconius ait, populum adhortatus est, vt Milonem absolui ne pateretur. Postridie igitur tabernis in vrbe tora clausis populus frequentia permagna ad forum contedit. Quā Cicerō Milonem defendere cōpisset, Clodiano rum acclamatione exceptus turbatusq̄ ea constantia Milonem qua alios non defendit. Tantum enim odium ante conceptū valet, vt authore Laertio in vita Socratis, Iudices quoq̄ Platonem audire noluerint, quum Socratem defensurus in suggestum ascendisset. Exceptam tamen Ciceronis orationem Asconius tradit. Nam aliquot annis ante Clodii cadem M. Cicerō Consul quum de coniuratorum poena, qui in custodia erant, in curia deliberaretur, velocissimos scriptores disposuit, eosq̄ docuit, vt per signa quædam & paruas breuesq̄ notas multarum literarum vim habentes dicta colligerent. nondum enim reperti erant ii qui notarii & graphiarii appellantur: sed tunc primum huius rei ferunt extitisse vestigiū. Quā ratione seruata ferunt M. Catonis orationem. Author est Plutarchus in eiusdem Catonis vita. Eadem ratione excepta est Ciceronis defensio. Hanc, de qua loquimur, Ciceronis orationem Quintilianus tempore extitisse constat, eam enim libro quarto appellat oratiunculam: fuisseq̄ Ciceroni necesse dicit, vt in ea vteretur digressionem. Postea vero hanc scripsit. solebat enim scribere orationes postq̄ orauerat, sed hanc ita perfecte scripsit, vt iure prima authore Asconio haberi possit. Eandem orationem Ciceronis pulcherrimam Quintilianus libro quarto, & libro. xi. nobilissimam appellat. Annio Miloni Massilia exulanti hanc Ciceronis orationem quum quidam recitasset: tū ille, Si sic egisses, inquit, M. Tullii, Milo non esitaret Massiliæ barbato pisces. Author est Hermolaus Barbarus.

Pro

Orationem

Oratio de Milone
exilium

Orat

Oratiois
pro Milone
in laus.
Milonis
exilium.

PROT. ANNIO MI LONE, M. TVLLII CICERONIS ORATIO.

E T si vereor Iudices, ne turpe sit pro fortissimo viro dicere incipere, timere: minimeque deceat, cum T. Annio Milo ipse magis de reipublicæ salute quam de sua perturbetur, me ad eius causam paræ animi magnitudinem afferre non posse. tamen hæc noui iudicii noua forma terret oculos, qui quocunque inciderint, veterem consuetudinem fori, & pristinum morem iudiciorum trequirit.

Francisci Syluii in eandem Commentarii.

¶ minime vident,

E T si vereor.) Quum agenda Milonis causa esset die centesimo post Clodii mortem, Cn. Pompeius Cos. cui Senatusconsulto mandatum erat, ut videret, ne quid republ. detrimenti caperet, habito militum delectu ex tota Italia in foro & circa omnes fori aditus præsidia disposuit: ipse ad ærarium, quod foro proximum erat, delecta manu militum stipatus confedit. Hæc autem præsidia vulgo putabantur comparata contra Milonem, quod eum Cn. Pompeius metuere putabatur. eum enim Cn. Pompeio valde suspectum Munatius fecerat, quem se metuere Pompeius multis modis significabat. Hoc igitur procemio M. Cicero & se & Iudices metu liberat, quod disposita ibi præsidia sint, ut causam liberius agat, & Iudices sententias ferant. Iudicum beneuolentiam conciliat, quod de ciue optimo & bene de republ. merito contra perditissimorum hominum audaciam iudicaturi sint. Hoc autem exordium e re que oblata est artificiose sumitur, ne videatur oratio præmeditata. Præmeditatæ enim orationes Iudicibus admodum suspectæ sunt, quod eas putent ad circumueniendum suum iudicium præparatas. Idem fecit in oratione pro M. Caelio, quod sola ea causa feitis diebus & ludis publicis, quum reliquæ causæ intermissæ essent, ageretur. Harum etiam quarum orationum exordiis adimit Cicero Iudicibus opinio nem, quam contra reos domo attulisse videbatur. Quintilianus lib. iiii. de exordio scribens, Detrahenda inquit, vel confirmanda opinio, si quam præcipue domo videbitur Iudex attulisse. Metus etiã nonnunquam amouendus, ut Cicero pro Milone, ne arma Pompeii disposita contra se putaret, laborauit. Hæc autem præsidia disponi in foro & circa forum M. Caelio & Milo a Domitio Questitore petierunt. Pompeius Domitio promissit se postero die cum præsidio descensurum, idque fecit, ut scribit Asconius. L. tamẽ Corn. Balbus id præsidium Ciceronem a Pompeio petisse scribit in epistola quadam ad Ciceronem, quæ est in libro. ix. Epistolarum ad Atticum. ¶ Et si vereor.) Hoc est, quis tur-

Exordium e resumptum.

Pronūcian
di ratio.

Fortis.
Audax.
Magnitu-
do, & altitu-
do animi.

pe mihi esse putarem, si timerem, quum incipio dicere pro viro fortissimo, qui ipse sibi nihil timeat: tamen non possum non timere, quum nouam hanc fori praesidio muniti formam video. Vt hoc exemplo videas quo sint modo reliqua quoque pronuncianda, id quod tradit Quintilianus libro vndecimo de ratione pronunciandi scribens, huc ascripsisse ne poeniteat. Illud in pronunciando esse maximum docet, vt secundum rationem rerum de quibus dicimus animorumque habitus vox ipsa conformetur: ne ab oratione discrepet. vt in principio orationis pro Milone, Etsi vereor Iudices, ne turpe sit pro viro fortissimo dicere incipientem timere. Hoc contracta voce & submissa dicitur, quia exordium est, & solliciti Ciceronis exordium. Necessse tamen fuerit pleniore voce & erectiore pronunciare illud, pro fortissimo viro, quod illa reliqua, & si vereor, & turpe sit, & timere. Secunda haec respiratio est. Minimeque deceat, quum T. Annii ipse magis de reipubl. salute quam de sua perturbetur. Haec respiratio (clausulam vulgus appellaret) temperato quodam & naturali conatu increseat oportet: quo conatu minus pauide dicimus quae sequuntur, & quo Milonis magnitudo animi ostenditur. Tercio quasi obiurgatio sui est, Me ad eius causam parem animi magnitudinem afferre non posse. Quarto illud vt inuidiosius dicendum. Tamen haec noui iudicii noua forma terret oculos.

Quinto illa iam pene apertis, vt aiunt, tibiis pronuncianda, Qui quocumque inciderint, veterem consuetudinem fori & pristinum morem iudiciorum requirunt.

Quod vero sequitur latum atque effusum est, Non enim corona concessus vester cinctus est, vt solebat. Vides igitur secundum materiam de qua dicimus & animi affectum, vocem esse conformandam. Turpe esset enim si vox a materia & ab animo discreparet. Oportet igitur concordia sit inter rem, animum, & vocem.

Pro fortissimo viro, id est Milone. Fortem in laude, audacem in vitio dicere solet. Is enim fortis est qui pericula nulla pro reipub. utilitate recusat. Animi magnitudinem & animi altitudinem pro fortitudine solet dicere, magnanimitatem ab eo dictam vix inuenias. Noui iudicii id est insolentis. Alias enim praesidia in foro collocata fuisse accepimus, vt quum P. Clodius accusaretur quod sacra Bonae Deae violasset. Is liberatus non caruit suspicionem iudicii corrupti. Authore Plutarcho in vita Ciceronis. Catulus factus obuiam Iudicibus, Rectissime, inquit, Iudices praesidium postulastis, metuentes scilicet, ne quis vobis argentum abriperet. Minime vident sic quidam legunt. In aliis codicibus est scriptum, requirunt, non minime vident, & ita legit Quintilianus libro vndecimo in loco eo quem nuper citauimus. Id si magis probas, expone requirunt, id est desiderant, id est minime vident, sed videre cupiunt.

Non enim corona concessus vester cinctus est, vt solebat: non vsitata frequentia stipati sumus. Nam illa praesidia quae pro templis omnibus cernitis, etsi contra vim collata sunt, non afferunt tamen oratori aliquid, vt in foro, & in iudicio: quae praesidia salutaribus & necessariis septi sumus, tamen

ne non timere quidem sine aliquo timore possimus. Quæ si
 opposita Miloni putarem, cederem temporì Iudices, nec in-
 ter tantam vim armorum existimarem oratori locum esse.
 Sed me recreat, & reficit Cn. Põpeii sapientissimi & iustissi-
 mi viri consiliũ: qui profecto nec iustitiæ suæ putaret esse,
 quem reum sententiis iudicum tradidisset, eundem telis mi-
 litum dedere: nec sapientiæ, temeritatẽ concitatae multitu-
 dinis authoritate publica armare. Quamobrem illa arma,
 centuriones, cohortes, non periculum nobis denunciant, sed
 præsidium: neq; solũ vt quieto, sed etiam vt magno animo
 sumus hortantur: neq; auxilium modo defensionĩ meæ, verũ
 etiam silentium pollicentur. Reliqua vero multitudo, quæ
 quidem est ciuũ, tota nostra est: neq; eorum quisq;, quos
 vndiq; intuentes ex hoc ipso loco cernitis, vnde aliqua pars
 fori aspici potest, & huius exitum iudicii expectantes, non
 tum virtuti Milonis fauet, tum de se, de liberis suis, de pa-
 tria, de fortunis hodierno die certari putat.

Non enim corona) id est inermiũ ciuũ multitudine, quĩs armatorũ quoq; mul-
 tudo circumstas corona dicitur a T. Lũio libro vigesimo octauo. Exercitus, inq; t,
 qui corona cõcionẽ circũdederat, gladiis ad scura concrepuit. Pro templis) id est in
 tẽplis. nam Pro significat in: vt pro rostris, pro æde, pro tribunali. Author est Sex.
 Põpeius. Illa præsidia) Sentẽta est, Quĩs hæc præsidia nobis sint salutaria & ne-
 cessaria, vt pote contra vim Clodianorũ cõparata, tamẽ nõ possum ita audere quin
 aliquarũlũ metuã. vt Cicero quod sibi a natura inesse sciebat, id ad armatorũ præsi-
 dia transferat. Quum enim orare Cicero inciperet, ita timidus erat, authore Plus-
 tarcho, vt pene tremere horreretq; ideo metuens Milo ne Cicero armatorũ mili-
 tum forũ cingetium nouitate percussus parũ forti oratione se defenderet, ei suasis-
 vt in lectica delatus in forum, in ea cubans quiesceret, quoad Iudices conuenissent.
 visis autem armis quẽ vndiq; fulgebant, ita percussus Cicero est, vt trepide admo-
 dũ orare cõperit. Pro tẽplis omnibus) quẽ foro iudicali proxima erant. vt in tẽ-
 plo Castoris in quo P. Clodius armatos hoies sepe disposuit. Cõtra vim). i. ad p-
 hibendum ne qua vis fiat a Clodianis. Vt) pro eo quod est, ita vt. M. enim Cicero
 sepe particulã vt solã ponit, vbi vulgo ita vt dicitur, tamen hic ponitur bis. Id ali-
 quãdo facit Cicero, vt in longiuscula oratione aliquã dictionẽ bis ponat: nõ ad au-
 gẽdã quidẽ vim oratiõis, sed vt dissimulet cõpositã orationẽ & præmeditatã, vt ars
 occultetur. vt in oratione p Deiotarobis ponit, inq; t. Blesamius, inquit, eius enim
 nomine optimi hois, nec tibi ignoti maledicebat tibi, ad regem, inquit, scribere sole-

Corona.
Pro.

Cicero me-
ticulosus.

bat &c. Nō timere).i.audere.i.ne audere qdē possim⁹ sine aliquo timore. Recreat & reficit.)In orōne p Cn.Planco,Nōc,inqt, vester iudices cōspectus & confessus iste reficit & recreat mētē meā. Temeritatē cōcitātē multitudinis).i.audacē multitudinē iratā. Authoritate publica)Nā Cos.Pōpeius erat. Quieto).i.sedato,tranquillo, non timido. Silentium.)scilicet ne Clodiani obstrepant & acclament. Quē qui dē est ciuitū.)Nā in armatis militibus permulti erāt non ciues,ex tota enim Italia delectū Pōpeius habuerat. Tota nostra est).i.nobis fauet. Intuentes).i.attente audiētes,quē enim attēte audimus,eū intuemur,vt,Narrantis coniunx pender ab ore viri. Neq; eorū quisq; nō fauet).i.nullus nō fauet.i.oēs fauent.Illud aut ad cōmēdationē rei apud iudices valebat,si reo fauebat popul⁹,qui iudices circūstabat,magna enim significatio est oīno nō esse improbū,qui multis char⁹ sit. **Virtuti**)id est animi magnitudini & fortitudini,quē sola proprie virtus appellatur. Nam a viro virtus,vt ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς ἀνδρεία. viri enim propria maxime fortitudo est. Ab hac autem virtute quæ cæteris excellit, reliquæ affectiones animi recte virtutes appellantur,vt scribit Cicero in libro Tusculanarum quæstionum secundo. **Virtus** igitur sit proprie quæ animi virilitas vulgo dicitur. **De fortunis**)id est bonis fortunæ.In hac significatione fortunæ in numero plurali a Cicerone sepe dici attendimus. Hodierno die)Ciceroni sic dicitur q̄ hodie vsitati⁹. De se etiam.)In rei significatione solet Cicero pattes ponere,vbi alioqui genus sufficeret.vulgo enim dicerem⁹ in genere,de rebus suis omnib⁹ certari putat,vbi dicit Cic.de se,de liberis suis,de patria,de fortunis certari putat.Mos etiam Ciceronis in his iudicialib⁹ causis,vt iudices admoneat, quorsum res sit casura,si damnent vel absoluant.hoc est quid commodi vel incommodi,quid laudis vel dedecoris,quid animi vel audaciæ res publica,vel iudices,vel probi homines aut improbi ex eo iudicio habituri sint. hac enim ratione Iudicum animos ad se flectit facilius:qui quod vtile,honestum, magnanimum sit,defendere se,aut contraria accusare significat. **Certari**)id est cōtendi & causam haberi putat.Est autem certari impersonale.

Vnū genus est aduersum infestumq; nobis, eorum quos P.Clodii furor rapinis & incēdiis, & omnibus exitiis publicis pavit: qui hesternæ etiam concione incitati sunt, vt vobis voce præirent, quid iudicaretis. Quorū clamor si quis forte fuerit, admonere vos debet, vt eū ciuē retineatis, qui semper genus illud hominū, clamoresq; maximos pro vestra salute neglexit. Quāobrē adeste animis iudices, & timorem, si quē habetis, deponite. Nā si vnq; de bonis & fortib⁹ viris, si vnq; de benemeritis ciuib⁹, potestas vobis iudicādi fuit: si deniq; vnq; locus amplissimorum ordinum delectis viris

dat⁹ est, ubi sua studia erga fortes & bonos ciues, quæ vultu & verbis sepe significassent, re & sententiis declararent: hoc profecto tempore eam potestatem omnem vos habetis, ut statuatis, vtrum nos qui semper vestre authoritati dediti fuim⁹, semper miseri lugeam⁹: an diu vexati a perditissimis ciuib⁹, aliquando per vos ac vestram fidem, virtutem sapientiamq; recreemur. Quid enim nobis duob⁹ laboriosius Iudices: quid magis sollicitum, magis exercitum dici aut fingi potest: qui spe amplissimorum premiorum ad rempubli. adducti, metu crudelissimorum exitiorum carere non possumus. Et quidem ceteras tempestates & procellas in illis duntaxat fluctibus concionum, semper putavi Miloni esse subeundas, quæ semper pro bonis contra improbos senserat. In iudicio vero, & in eo consilio, in quo ex cunctis ordinibus amplissimi viri iudicarent, nunquam existimaui spem ullam esse habituros Milonis inimicos, ad eius non salutem modo extinguendam, sed etiam gloriam per tales viros infringendam. Quæ in hac causa Iudices T. Annii Tribunatu, rebus omnibus pro salute reipub. gestis, ad huius criminis defensionem non abutemur, nisi oculis videritis insidias Miloni a Clodio factas: nec deprecaturi sumus, ut crimine hoc nobis multa propter præclara in rempub. merita condonetis: nec postulaturi, ut si mors P. Clodii salus vestra fuerit, idcirco eam virtuti Milonis potius, quam populi Rom. felicitati assignetis. Sed si illius insidiæ clariores hac luce fuerint, tum denique obsecrabo, obtestaborq; vos Iudices, si cetera amissimus, hoc saltem nobis ut relinquatur, ab inimicorum audacia telisque vitam ut impune liceat defendere.

P. Clodii furor) P. Clodium facem & furiam patriæ Cicero appellat in oratione pro domo sua. Idem in oratione de Responsis Aruspiscum, ratione contendit nullam a diis immortalibus homini maiorem esse poenam furore atque dementia: quam Clodium sustinere dicit, quum furiales in concionibus voces mittit, quum domos civium evertit, quum lapidibus optimos viros foro pellit, quum ardentes faces in vicinorum tecta iacet, quum ædes

sacras inflammant, aliq; committit, quibus furiosam mentis insaniam ostendit. Furiosi quoq; Trib. pl. appellari solent ii, qui nimium populares Senatui non parent, qui suis concionibus plebē contra patritios concitant: cuiusmodi Clodius fuit. (Rapinis.) Authore Cicerone in oratione pro domo sua, P. Clodius pecuniam ad emendandos agros constitutam vi ereptam dedit. Idem cum L. Pisone Cos. aerarium partitus est. eidem Pisoni Macedoniam, & A. Gabinio eius collegae Syriam prouincias vendidit, Ptolemæi Cypri regnū publicauit, Brogitaro Gallogræco, vt postea dicemus, Pessinuntem vendidit. Idem Q. Ciceronis domum, Marci Ciceronis etiā prædīa rustica & Nympharum templū incendit, permultaq; exitia publica fecit: quæ passim collegit Cicero in orationibus de reditu, pro domo sua, de responsis Aruspium, de prouinciis consularibus, pro P. Sextio. Quos P. Clodii furor.) In odium iudicum adducit Clodianos, quod rapinis incendiis & omnibus exitiis a Clodio furioso Trib. pl. passi sint: sed in odium grauius eos adducit, q̄ iurati iudices viri sint optimi & electissimi, quibus maxime odiosum sit contra iusiurandum sententiam dicere. Hi autem Clodiani a Munatio incitati sunt, vt iudicibus præscriberent, quā ipsi sententiam dici vellent. Hæsterna etiam concione) quam Munatius habuit.

Præire.

Vt vobis voce præirent.) Clodianos in odium iudicibus adducit, & iudicum fauorem Miloni conciliat. Præire voce est voce præcedere, præloqui, & vt ita dicam, prænominare, quod aliq; per verba singula sequitur. Id æthnici in sacris rebus facere solebant. Dicimus etiam simpliciter præire, præire verba, præire carmen, præire de scripto. M. Cicero in oratione pro domo sua, Quid diceris o nefaria & pernicioſa labes ciuitatis? ades Lucille, ades Seruili, dum dedico domum Ciceronis, vt mihi præeritis, posteq; teneatis, Plinius in Panegyrico, Nescio, pulchrius ne sit istud, quod præeunte nullo, an hoc quod alio præeunte iurasti, in rostris quoq; simili religione te legibus subiecisti. Idem, Tu nobis sanctissimum illud carmen præire dignatus es. T. Liuius libro. viii. Decius Cos. M. Valerium magna voce in clamat. Deorum, inquit, ope Valeri opus est. Agedum Pontifex publicus populi Rom. præi verba, quibus me pro legionibus deuoueam. Plinius auunculus capite. ix. lib. xxviii. Vidimus certis precationibus obsecrasse summos maḡstratus, & ne quid verborum præteretur, aut præposterum dicatur, de scripto præire aliquem Vt vobis voce præirent quid iudicaretis), i. vt ipsi præloquerentur, quid iuratis vobis iudicandum esset. eos enim Munatius, vt dixi, incitauerat, ne Milonem absolui paterentur. Retineatis) i. absoluat, ei enim damnato poena exilium esset. Adeste animis), i. forti & præsentiam mo sitis. timidus enim animus abesse videtur, ideo exanimati dicuntur. Auditores attentos facit. Deponite timorem) Vt in oratione pro P. Sextio, Si nō omnem, at aliquam partem moeroris sui deponeret. Vt deponere odia dicit in oratione post reditum in Senatu, Q. Metellus & inimicus & frater inimici, perspecta vestra voluntate, omnia priuata odia deposuit. Mœstumq; timorem Mittite, dicit Virg. lib. Aeneid. primo. Locus & c) ordo est. Si vnq; locus datus est viris amplissimorum ordinum delectis. Locus. i. occasio. in qua significatione, loco dici, apud Ciceronem est in libro de Officiis primo, Iudices Miloni conciliat ab eius virtute. Amplissimus ordo Senatus est. Amplissimi vero ordines in plurali numero sunt Senatorius & Equeſter, ex quibus sortito fiebant Iudices. In hac vero causa Pōpeius,

Locus.

Ordo amplissimus.

ut ait. Aconius, tales proposuit iudices, ut nunquam neque clariores viros, neque sanctiores propositos esse constaret. Sua studia) id est suum favorem & zelum, quæ vultu & verbis sepe significassent, quum de bonis civibus iniuste iudicari audirent. Quarta iudicii avaritia atque in iudicando iniquitas est, in principio Actionis in Verrem se cuncte dicit. Statuatis vestra sententia) in hac Milonis causa. Semper v. stre) auctoritati dediti fuimus.) Hoc dicit, ut Clodio faciat invidiam, qui iudicia sustulit. Semper). i. etiam cum Tribuni pleram? Boni enim Tribuni pl. auctoritatem Senat? sequerentur, ut contra furiosos ei auctoritati adversarentur. Loquitur autem in Milonis persona Cicero. id quod fit auditorum animi moventur magis. Miseri lugeamus? i. damnati exulemus. Perditissimis civibus.) Clodianis. Quid enim nobis duobus laboriosius) Captat iudicii benevolentiam a Milonis calamitate, quæ iniuste contra spem evenit. Solicitum). i. inquietum. Exercitum) fatigatum & exagitatum. Amplissimorum premiorum). i. magistratum & præcipue Consulatus, qui honos amplissimus est. Honos autem magistratus est. Honos vero est præmiū virtutis. Crudelissimorum exitiorum) quæ nobis antea Clodius, nunc Clodianus minatur. Et quidem) Hic allegoriam commixtam esse Quintilianus lib. viii. scribit. Nisi adieciisset fluctibus concionum esset allegoria, sed eam miscuit. Tēpestates.) Populi furorē tēpestati sepe comparat. Subēdas) id est quod eas subiturnas semper Milo esset, est autem participium. Contra improbos.) Improbos civēs & perditos vilitatius dicitur quam malos. Consilio). i. coetu iudicii. Ex cunctis ordinibus). i. ex Senatorio & Equestri ordinibus, qui soli ordines sunt. Sunt qui ordinē plebeiū etiam dicant hūc tamē a Cicerone dici non attēdi. Infirmā) id est debilitandā & diminuendā. Quod in hac causa iudices.) Proponit se probaturum clarissime insidias Miloni a Clodio factas, nec usurum in conclusionē rebus gestis Milonis in Tribunatu ad huius criminis defensionē &c. nisi prius insidias a Clodio factas ostenderit clarissime. Id autem in propositione probationis fieri solet, ut ea luce clariora fore polliceamur. Gestis) Tribunatu T. Annii. T. Annii Milo fuit Trib. pl. anno post Clodium proximo, qui suo Tribunatu Clodii vim compescuit, M. quod Cicerone ab exilio revocandum curavit. Non abutemur) id est non utemur: compositum pro simplici. quis uti & abuti Boetius lib. cōmēt. in Topica Cic. secundo. distinguit, ut sit uti his quæ nobis utentibus permaneat: abuti vero, quæ pereant. ut prædium domo vestre utimur, oleo vino pane abutimur. Oculis videritis) i. maxime planum vobis fecerit. Nec pleonasmus est. nam de metis oculis dicitur: ut ea sententia sit, nisi res ita intelligatis, ut oculis cernere videamini insidias Miloni a Clodio factas. Coelius Trib. pl. aliique Miloniani in vulgauerunt, Clodium Miloni fecisse insidias. Accusatores ea in re occupati fuerunt maxime, ut docerent Milonē Clodio fecisse insidias. Cicero contra dicere contendit Miloni Clodium struxisse insidias. Hoc saltem nobis relinquatur &c.) Id autem relinquetur, si Milonē liberaueritis, qui P. Clodium vitæ suæ insidiantem interfecit.

Improbi &
perditi civēs.

Vti & abuti

SED antequam ad eam orationem veniam, quæ est propria nostræ quæstionis, videtur ea esse refutanda, quæ in Senatu sæpe ab inimicis, ab improbis sepe iactata sunt, & in concione etiam

paulo ante ab accusatoribus, ut omni errore sublato, re plane
 quæ venit in iudiciū, videre possitis. Negāt intueri lucē fas
 esse ei, q̄ a se hoīem occisum fateatur. In qua tandē vrbe hoc
 hoīes stultissimi disputāt: nēpe in ea q̄ primū iudiciū de ca-
 pite vidit M. Horatiū fortissimi viri, qui nōdū libera ciuita-
 te, tamē populi Ro. comitiis liberatus est, cū sua manu soro-
 re esse interfectā fateret. An est quisq̄, qui hoc ignoret: cū de
 hoīe occiso q̄ratur, aut negari solere omnino esse factū, aut
 iure factū esse defendi. Nisi vero existimatis deinētē P. Afri-
 canū fuisse, qui cū a Carbone Trib. pl. in concione seditiose
 interrogaretur, quid de T. Gracchi morte sentiret, respōdit
 iure cāsū videri. Neq̄ em̄ posset aut Hala ille Seruili⁹, aut
 P. Nafica, aut L. Opimi⁹, aut C. Mari⁹, aut me Cōsule Sena-
 tus nō nefari⁹ haberi, si sceleratos ciues interfici nefas esset.

Sed anteq̄.) Quis partes oratiōis debeāt tāq̄ filiū aliq̄ ex aliis duci, illud tamē fa-
 cere solet Cic. ut ostēdat se alia parte tractata ad aliā venire. hac enim ratione audi-
 tores sūt magis dociles & attēti. Tractato igitur exordio accedit, ut refutet ea quæ
 in accusatorū oratiōe fuerāt cōtra Milonē potētissima. Hāc refutationē quæ ante nar-
 rationē fit, Quintil. lib. iiii. dicit vim proœmii obtinere, q̄ iudicē preparat. Sed nō
 cōtinuo vim proœmii obtinet, quicquid preparat iudicē. Hic aut̄ partitio. Ad eā
 orationē veniā. i. ad narrationē insidiari a Clodio Miloni factarū. Nostre quæstio-
 ni. i. nostre causæ. Authore Quintiliano lib. iii. Quæstionē in iudiciali materia du-
 pliciter accipim⁹: Altero modo quo dicim⁹ multas quæstiones habere cōtrouersiam,
 quo etiā minores oēs cōplectimur: (Pūcta minus principalia vel incidētia vulg⁹ ap-
 pellat) Altero quo significam⁹ summā illā, in qua causa vertitur. (Punctū principale
 vulgus dicit) Refutāda.) Refutare & refutationē, q̄ cōfutare & cōfutationē Quin-
 til. & Cicero dicunt multo sēpius. Omni errore sublato. i. cognita tota veritate.

Quæstio.

Refutare &
 refutatio.

Errat enim qui pro veris falsa credit. Negāt intueri lucē.) Tria fuerūt potētissi-
 ma, quæ in Milonē aduersarii iactauerūt. Vnū, vita dignū esse negabāt eū qui a se ho-
 minē occisum esse fateretur. Alterū, cedē, qua P. Clodius occisus est, Senatū iudicasse
 contra rēp. esse factā dicebāt. Tertiu, de lege Pōpei erat, qua tulit, ut de cede quæ in
 via Appia facta erat, in qua P. Clodi⁹ occisus fuit, quæreretur. Has tres quæstiones
 Cicero refutat. Negāt intueri.) Ciuis Rom. qui a se hominem occisum fateretur,
 poena exiliū erat. Authore Marcello Iurisc. lib. Pādectarū. 48. ad legē Corneliā de fi-
 cariis, Legis Corneliæ de ficiariis & veneficiis poena in insulam deportatio est, & oim
 honorū adēptio: sed leges veteres occidi iubebāt eū qui hominē occidisset indemnā

nam. Negant intueri.) Authore Quintiliano lib.v.hoc argumentū ab exēplo,
 est a maiore ad minus. M.Horatiū.) Si M.Horatiū sororē suā impune occidit, cur
 Milo alienum impune occidisse nō potest? M.Horatiū occisis tribus Curiatiis, quū
 spoliis onustus Romā rediret, sororē suā Horatiā querentē de cāde viri (vni enim
 ex Curiatiis desponsa erat) interfecit. Is cēdis ad Regē Tullū Hostiliū accusatus
 est. Ingratū esse & indignū Rex putauit, damnare eū qui patriæ victoriā peperisset:
 rursus nō esse iustum liberare eū qui sororem indicta causa necasset. Igitur Duum-
 uiros constituit, qui ea de re cognoscerent. Horatiū a Duumuiris dānatus ad po-
 pulū prouocauit, cuius ipse iudicio absolutus est. Rē scribūt ampli⁹ T.Liuius lib.i.
 & Dionysius Halycarnasseus lib.tertio. Primum iudiciū.) Hanc primam capi-
 talis iudicii sententiā populū Ro.tulisse, idem Dionysius scribit. Nondum libera
 ciuitate).i.quum per Reges ciuitas regeretur. Tum enim demum ciuitas Romana
 visa est libera, quū electis Regibus per Cōs.administrari coepit. Comitiiis).i.iudi-
 cio. Comitiiā enim erant po.Ro.conuentus, qui in vrbe prope forum & curiā fieri
 solebant, qui locus inde comitiū appellatus est. Ibi conciones ad populum fiebāt.
 Comitiiā vero magistratuum creandorum causa erant in campo Martio. Quæra-
 tur).i.quesitio & causa fiat. A Carbone Trib.pl.) Cn.Papyrius Carbo. Trib.pl.le-
 gem tulit, vt eundem Tribunum ple.quoties quidem vellet, refici & continuari li-
 ceret. Legem eius P.Africanus minor grauissima oratiōe dissuasit, in qua dixit T.
 Gracchum iure cēsum videri. Author est Ti.Liuius lib.lix. Valerius lib.vi. titulo
 de libere dictis & factis, a Cic.& a Liuiō dissentit, dicit enim Scipionē a deuicta Nu-
 mantia redeuntem interrogatū a Carbone quid de Gracchi morte sentiret, ac
 respondisse iure cēsum eū videri. aliter enim responsurum eū sperabat, q̃ Sempro-
 niā Gracchi sororē in matrimonio haberet. Neq̃ enim posset. Quum Romē ea
 fames esset, vt multi ex plebe spe amissa capitibus obuolutis se in Tyberim præcipi-
 tarent, tum Sp.Meli⁹ ex Equestri ordine homo prædiues frumentū ex Etruria pē-
 cunia priuata coemendū curauit, gratuita frumenti largitione plēbis animos sibi
 deuinxit: in regni cupiditatem incidit. eam ob rem L.Quintius factus Dicta-
 tor Seruiliū Halam dixit Magistrum equitum. Sp.Meliū Dictator per Magi-
 strum equitum accersit. Meliū dicto non parentem, sed plebis animos commo-
 uentem Hala occidit. Aduocata concione Dictator Meliū iure cēsum pronūciatit,
 etiā si regni crimine insons fuerit, q̃ vocatus a Magistro equitum ad Dictatorē nō
 venisset. Res amplius a T.Liuiō lib.iiii. perscripta est. Aut P.Nasica, aut L. Opi-
 mi⁹ de Tyb. Graccho a P. Scipione Nasica, & C. Graccho a L. Opimio Cōsule occi-
 sis Plutarchus in vita Gracchorū, & Appian⁹ lib. bellorū ciuiliū. i. Velleius Patercu-
 lus, & T. Liuius lib. lvi. lxx. lxi. multa scripserūt. Quū accusatores contra Nasicam a
 plebe pararetur, Senatus de eius salute sollicitus, liberā ei Legationē in Asiam decre-
 uit. L. Opimius accusatus apud populū, a Q. Decio Trib. ple. liberatus est. Aut L.
 Opimius, aut C. Marius.) Hic, aut C. Marius, superuacaneū esse doceri pōt ex Quin-
 tiliano, qui lib. v. hęc Ciceronis verba aduocat, vbi de exēplorū vsu præcipit: Quæ-
 dā, inquit, ex his quę gesta sunt, tota narrabim⁹, vt Cicero pro Milonē, Pudicitiam
 quū eriperet militi Tribun⁹ militaris in exercitu C. Marii propinquus eius Impe-
 ratoris ab eo interfectus est, cui vim afferebat, facere eū probus adolescens periculose

Comitiā.

Cn. Carbo

Meli⁹ cre-
des.

q̄ perpeti turpiter maluit. Atq̄ hūc ille summus vir scelere solutū periculo libera-
uit. Quēdam significare satis erit. Vt idē ac pro eodē, Neq̄ enim posset, aut Hala ille
Seruilius, aut P. Nafica, aut L. Opimius, aut me Consule Senatus non nefarius ha-
beri, si sceleratos interfici nefas esset. Hec ille. Vides vti sibi non constaret Quintilia-
nus, si hic, aut C. Marius leg. retur. Nisi de L. Saturnini Trib. ple. cæde a C. Mario
Cof. facta, de qua est in oratione Ciceronis pro C. Rabirio, intelligas. Aut me Co-
sule Senatus) Cicerone Consule coniuratio Catilinæ deprehensa est. M. Cato in Se-
natu censuit vltimum supplicium de coniuratis iis qui in custodia erant sumendū
esse: eius sententiā Consulares omnes, itēq̄ Senatus magna pars secuti sunt. igitur
de his sumptum supplicium est. Author est Sallustius.

Itaq̄ hoc Iud. nō sine causa fictis fabulis doctissimi homi-
nes memorię prodiderūt: eū, qui patris vlciscendī causa ma-
trē necauisset, variatis hominū sententiis, non solum diuina,
sed etiam deę sapientissimę sententiā liberatū. Qz si duode-
cim tabulæ nocturnū furem quoquomodo, diurnum autē,
si se telo defenderit, interfici impune voluerunt, quis est, qui
quoquo modo quis interfectus sit, puniēdū putet? cū videat
aliquādo gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis
porrigi legibus. Atqui si tēpus est vllum iure hominis necā-
di (quę multa sunt) certe illud est nō modo iustum, verum
etiā necessarium, cum vi vis illata defenditur. Pudicitia cū
eriperet militi Tribunus militaris in exercitu C. Marii pro-
pinquus eius Imperatoris, interfectus ab eo est, cui vim affe-
rebat. facere enim probus adolescēs periculose, q̄ perpeti tur-
piter maluit. Atq̄ hunc ille vir summ⁹ scelere solutū pericu-
lo liberauit. Insidiatori vero & latroni, quę potest afferri in-
iusta nex? Quid comitatus nostri? quid gladii volunt? quos
habere certe non liceret, si vti illis nullo pacto liceret.

Vim vi re-
pellere.

Fictis fab.) Fictis fabulis orator vti possit, sed postq̄ exēplis multis vsus sit. Hæ
quoq̄ fabulę vel totę dicentur, vel tātū memorabūtur, prout notę erūt, vt causę vti-
litas vel decor postulabit. Quintilianus libro quinto, postq̄ de vsu exemplorū præ-
cepit, Eadē, inquit, ratio est eorū quę ex poeticis fabulis dicūtur, nisi q̄ iis min⁹ affir-
mationis adhibetur. Cuius vsus qualis esse deberet, idē optim⁹ author ac magister
eloquentie ostendit. Nā huius quoq̄ generis eadē in oratione reperietur exemplū.
Itaq̄ hoc iudices non sine causa etiam fictis fabulis doctissimi homines memorię

prodiderūt ei qui patris vlciscendi causa matrē necauisset, variatis hominū sententiis, non solum diuina, sed etiam sapientissimæ deæ sententia liberatū. Doctissimi homines) id est poetæ, quorū genus apud Græcos e doctis antiquissimū fuisse Cicero in libro Tusculanarum quæstionum primo scribit. Eum qui patris vlciscendi causa,) Orestē intelligit, qui anno septimo post cædem patris Agamemnonis matrē Clytemnæstram & Ægistum adulterū socia consiliorū omniū sorore Electra, virilis animi foemina occidit. Factū eius a diis cōprobatū & spatio vitæ & imperii felicitate apparuit, nam vixit annos nonaginta, regnavit septuaginta. Oraculo diuino adductū vt matrē interficeret, nec furis grauibus agitātū Iuuenalis Satyra octaua scribit, Ille deis authoribus vltor Patris erat cēsi media inter pocula, sed nec Electre iugo se polluit, aut spartani Sanguine cōiugū, nullis aconita propinquis Miscuit, in scena nunq̃ cantauit Orestes. Quos poetæ tradiderunt patris vlciscendi causa supplicium de matre sumpsisse) præsertim deorum immortalium iussis atq; oraculis id fecisse dicuntur, vt ait Cicero pro Roscio Amerino. Euripidem fecisse tragœdiā de Oreste est apud Ciceronē libro Tusculanarū disputationum quarto. Quod si duodecim tabulę.) Illa sunt verba duodecim tabularum apud Macrobiū libro Saturnalium primo, Si nox furtum factum sit, si im aliquis occisit, iure cēsus esto. Vbi nox, im, occisit prisce posita sunt pro nocte, eum, occidit. Lex tabularum duodecim vt Aulus Gellius scribit, capite primo libri vigesimi, furem manifestum, ei cui furtum factū est, in seruitutem tradit. Nocturnū autem furem ius occidēdi tribuit. Plato in libro de Legibus nono, Qui noctu, inquit, furem domum suā ingressum interfecerit, mundus esto. Et qui spoliatorē in defensionem sui, similiter. Exodi capite vigesimo secundo, eadem lex ante scripta fuit, Si effringens fur domum aut suffodiens inuentus fuerit, & accepto vulnere mortuus fuerit, percussor nō erit reus sanguinis. Qz si orto sole hoc fecerit, homicidiū perpetravit, & ipse morietur. Vlpianus libro Pādectarū. xlviii. Ad legē Corneliā de sicariis, Furē, inquit, nocturnum si quis occiderit, ita demum impune feret, si parcere vel sine suo periculo non potuit. Idem libro. ix. ad legem Aquiliā. Si quis, inquit, metu mortis furē occiderit, non dubitatur, quin lege Aquiliā non teneatur: Si autem quum possit apprehendere maluit occidere, magis est, vt iniuria fecisse videatur, ergo lege Cornelia tenebitur. Quoquo modo). i. siue se telo defendat siue non defendat. Quis est qui puniēdum putet interfectorem si quoquo modo. i. etiam iure. Si se telo) Caius Iurisc. lib. bro Digestorum quinquagesimo, de verborum & reum significatione, Telum esse ait non modo quod arcu mittitur, sed etiam quod manu, vt lapis, lignum ferrum: dictum ab eo quod in longinquum mittitur, a græca voce τελον figuratum. Hoc tamen in loco telum pro pugione aut paruo aliquo gladio accipi videtur. quāuis etiā lapidationē facerēt. In qua significatione dicitur a Plinio cap. xliii. libri. xxiii. Magni, inquit, Pompeii in tertio Cōsultu extat edictum, in tumultu necis Clodianę prohibētis vllum telum esse in vrbe. Ad occidendū hominem) vt furem nocturnum. Qz enim id legibus permissum sit, leges nobis gladium porrigere videntur. Quum vi vis illata defenditur) Authore C. Iuriconsulto libro Digestorum Gladiū no ix. ad legem Aquiliā. Si seruū tuū latronem insidiantem mihi occidero sebis lex porcurus ero. Nam aduersus periculum naturalis ratio permittitur se defendere. rigit.

Orestes ab
solutus.

Furis pœ-
na,

Gladiū no
bis lex por
rigit.

Epiphone-
ma.Enthyme-
ma.

Pudicitia cū eriperet.) Plutarchus in vita C. Marii hanc rem enarrat amplius (De hac re Quintiliani declamatio est) Hunc adolescentem Trebonium, & Tribunum militum, C. Lucium appellat. Valerius lib. vi. titulo de pudicitia, Clusium: nisi Clusium pro C. Lusio librarius male scripserit. nam Quintilianus lib. iii. hunc appellat Lusium. Propinquus eius Imperatoris). i. filius sororis C. Marii. Facere enim probus.) Epiphonema est, rei narratę vel probatę summa acclamatio. Tantę molis erat Romanā condere gentē. Facere enim probus adolescens periculose, q̄ perperiturpiter maluit.) Author est Quintilian⁹ lib. viii. Periculose.) Impendebat enim periculum vt ab Imperatore dānaretur, q̄ eius propinquū, q̄ indemnātū, q̄ Tribunum suus miles necasset. Scelere solutum etiam). i. soluit scelere & periculo liberavit. i. absoluit. Platonis lib. de legibus nono lex illa est, Qui mulierem liberā aut puerum ad rem veneream vi adigit, impune non ab eo solum cui vis illata est, sed a patre, marito fratribus, filiisq; vita priuetur. D. Hadrianus, vt ait Metianus Iurisc. lib. Pandectarum. xlviii. ad legem Corneliam de sicariis, rescripsit eum qui stuprū sibi vel suis per vim inferentem occidit, dīmittendum. Qz si. xii. tabulę.) Enthymema est, syllogismus rhetoricus. ita enim ab Aristotele appellatur libro Rhetoricorum ad Theodectem primo. Enthymematum duo genera tradit Quintilianus libro quinto. vnum ex repugnantibus, de quo alibi dicendum est: alterum ex consequentibus, quod a nonnullis epicherema dicitur. Id autem habet propositionem cum ratione. Ideo ex consequentibus appellatur, q̄ ex propositione ratio consequatur. Id autem fieri quatuor modis idem docet, hisq; exemplis ex Cicerone vtitur. Primum enim anteponitur propositio, sequitur ratio. vt, Silent leges inter arma, nec se expectari iubent: quum ei qui expectare velit, ante iniusta poena luenda sit, q̄ iusta reprimenda. Deinde contra, rationem proposito sequitur. vt, Qz si. xii. tabulę nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem si se telo defenderit interfici impune voluerunt, quis est qui, quoquo modo quis interfectus sit, puniendum putet? Tum propositionem rationi postpositam sequitur alia ratio. vt, Qz si. xii. tabulę &c. Sequitur alia ratio, Quum videat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus. Postremo ex propositione & ratione fit aliqua complexio. i. conclusio. vt, Inlidiatori vero & latroni quę potest afferri iniusta nex propositio est. Quid comitatus nostri? quid gladii volunt? Ratio. Inde fit illa complexio. Quos habere certe non liceret, si vti illis nullo pacto liceret. Idem in eodem libro docet, quod natura asperum sit, dicendi voluptate, & nimis suspectam argumentationem dissimulatione condiendam esse, multumq; ad fidem valere audientis voluptatem. vt quum dixit Cicero silere leges inter arma & gladium, nobis interim ab ipsis porrigi legibus. Leges enim proprie non silent, nec nobis gladios porrigūt. Est autem metaphora, quam tum quoq; esse Quintilianus libro. viii. scribit, quum rebus inanimis datur aliquis sensus. vt, Pontem indignatus Araxes. Et, Quid enim tuus ille Tubero districtus in acie Pharsalica gladius agebat &c.

Est enim hęc Iudices non scripta, sed nata lex: quā non dicimus accepimus legimus, verū ex natura ipsa arripim⁹

hāuimus, expressimus: ad quā non docti, sed facti: non insti-
 tuti, sed imbuti sumus: ut si vita nostra in aliquas infidias, si
 in vim, in tela aut latronū aut inimicorum incidisset, omnis
 honesta ratio esset expediēdæ salutis. Silēt enim leges inter
 arma, nec se expectari iubent, cū ei, qui expectare velit, ante
 iniusta pœna luenda sit, q̄ iusta repetēda. Ergo sui persapiē-
 ter & quodā modo tacite dat ipsa lex potestātē defendēdi: q̄
 nō modo hoīem occidī, sed esse cū telo hoīs occidēdi causa
 vetat: ut cum causa non telū quæreretur, qui sui defendendī
 causa telo esset vsus, nō hoīs occidēdi causa habuisse telū
 iudicaretur. Quapropter hoc maneat in causa Iudices, non
 enim dubito quin probatur⁹ sim vobis defensionē meā, si id
 memineritis, quod obliuisci nō potestis, infidiatorē iure in-
 terfici posse. SEquit^r illud, quod a Milonis inimicis sepissi-
 me dicit^r, eadē qua P. Clodius occisus est, Senatū iudicasse
 cōtra rēp. esse factā. Illā vero Senat⁹ nō sentētiis suis solū,
 sed etiā studiis cōprobauit. Quoties eīm est illa causa a no-
 bis acta in Senatu: q̄b⁹ assensionib⁹ vniuersi ordinis: q̄ nec
 tacitis, nec occultis: quādo enim frequētissimo Senatu qua-
 tuor, ad summū quinq; sunt inuenti, qui Milonis causam nō
 probarent: Declarāt huius ambusti Tribuni Pl. illę inter-
 mortuę concioēs, quib⁹ quotidie meā potentiā inuidiose cri-
 minabat: cū diceret Senatū nō quod sentiret, sed quod ego
 vellem re decernere. Quæ quidem si potentia est appellāda
 poti⁹ q̄ propter magna in remp. merita mediocris in bonis
 causis authoritas, aut propter officiosos labores meos non
 nulla apud bonos gratia, appelletur ita sane, dummodo ea
 nos vtāmur pro salute bonorū cōtra amentia perditorū.

Est enim hec iudices nō scripta. Ius nō scriptū, q̄ æquitas appellat^r, a lege q̄ scripta
 est hoc differt: q̄ ius permaneat semper, nec vñq; mutetur, quum secundū naturam
 sit. Lex vero scripta sepius mutetur, de qua illud, Summū ius summa iniuria. De iu-
 re non scripto illud dictum est in Antigone Sophoclis, fecisse se preter Creontis.

Lex natu-
re.
Imbuti na-
tura.

Leges silēt
inter arma

Infidiatorē
iure in-
terfici pos-
se.

Ad summū.

legē, sed nō preter illam nō scriptā. Nō enim nūc aut nudius tertius, sed semper fuit. Author est Aristoteles libro Rhetoricorum ad Theodectem primo. Est enim.) Hic se cōcinnitatē verborū Cicero cōsecratū scribit de Oratore ad Brutū: q̄ ibi verba casus habeāt in exitu similes, q̄ parib⁹ paria reddantur, q̄ opponantur cōtraria. Hæc, inquit, suapte natura numerosa sunt, etiā si nihil est factū de industria. In huius cōcinnitatis consecratione Gorgiā fuisse principē accepimus. quo de genere illi nostra sunt in Miloniana. Est enim iudices hæc nō scripta sed nata lex: quā nō didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressim⁹: ad quā nō docti sed facti, nō instituti sed imbuti sum⁹. Hic attende legi, Est enim iudices: nō, Est ergo iudices. & Verū ex natura: nō, Verū etiam ex natura. Omnis hæc nēta ratio esset.) Apud A. Gelliū cap. v. libri. xii. philosophus Taurus hac de re ad hanc sententiā differit. Natura, inquit, omniū rerū, quæ nos genuit, induit nobis, inoleuitq̄ in ipsis statim principiis quib⁹ nati sumus, amorem nostri & caritatē, ita prorsus, vt nihil quicq̄ esset carius pensiusq̄ nobis, q̄ nosmetipsi. Atq̄ hoc esse fundamentū rata est cōseruādē hoīm perpetuitatis, si vnusquisq̄ nostrū simul atq̄ editus in lucē foret, harū prius rerum sensum affectioneq̄ caperet, quæ a veteribus philosophis τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν appellata sunt, vt omnibus scilicet corporis sui cōmodis gauderet, ab incōmodis omnibus abhorreret. M. quoq̄ Cicero libro de Officiis primo, Principio, inquit, generi animatiū omni a natura tributū est, vt se vitā corpusq̄ tueatur, declinetq̄ ea quæ ei nocitura videantur. Expediendæ) id est liberandæ, vt apud Virg. lib. Aenei. ii. Flammā inter & hostes Expedior. Silent leges inter arma) exempli gratia. Prohibent leges cuiq̄ fieri iniuriā. Si quis latro me aggrediatur, si non resistā, sed velim expectare, vt cū eo lege agā, ante iniusta poena mihi luenda sit, q̄ iusta repetenda. Et si persapienter.) Legendū putē, sui persapienter, vel ergo sui persapienter, vt sit sui defendēdi. Sed esse cū telo.) Qui hominis occidendi causā cū telo ambulauerit, eū teneri lege Cornelia de sicariis Metian⁹ libro Digestorū. xlviii. author est. Claudianus iurisc. eodē libro. titulo de poenis. Nō minus, inquit, lex eū qui occidendi hominis causa cū telo fuerit, q̄ eum qui occiderit, punit. Telo esset vsus) id est hominē occidisset. Maneat) id est mētē vestræ inhæreat & infixum sit. vt, Manet alta mētē repostū Iudiciū Paridis. Probatursim vobis) id est facturus vt approberis. Sequitur illud) id est secūdū est. Illud præcipit Quintilianus libro quarto, vt si quā opinionem cōtra nos Iudices domo attulisse videatur, eam vt in principio tollamus. Quod a Ciceronis inimicis sepius me dictum est, id verum esse ne credant Iudices facit Cicero vt iis opinionem tollat. Cædem) Cædē a Cicerone solitam dici attendimus, pro homicidio. Authore Quintiliano libro decimo, Per abusionem sicarios etiam omnes vocamus, qui cædem telo quocunq̄ commiserint. Homicidas alii appellant. Inde lex Cornelia de sicariis est. Homicidium & homicidam non damno. Illam vero, Senatus) Aliquādo id vsu veniebat, vt de insigni crimine Senatus prius decerneret, q̄ de eo in foro ageretur. Vt authore Asconio Pediano quum L. Catilina Prætor Africā prouinciā, quā obtinuerat grauiter vexasset, legati Afri in Senatu iam tum absente illi questi sunt, multæque graues sententiæ in Senatu de eo dictæ sunt. Postea vocat⁹ in iudiciū est. Ita de cæde Clodii prius in curia q̄ in foro actum esse significat.

Expedior.

Manet.

Cædes.
Sicarii.

sed ostendit cædem Clodii a Senatu sententiis & voluntatibus probatam esse, quâ-
vis is Senatusconsultum fecerit hanc ipsam cædem contra Rempublicam esse. Inter-
mortuæ) id est vanæ, fuitiles, nullius efficaciæ. Inuidiose) Inuidia persæpe dicitur pro
ea re quæ mala gratia vulgo dicitur. In ea significatione tum intelligitur, quum scri-
ptores artium præcipiunt, aduersari quæ ratione in inuidiâ auditorum adduci debeat. Inui-
diose igitur, id est in inuidiâ me adducendo. Quod ego vellere decernere) A dicto
aduersariorum probat Clodii cædem a Senatu sententiis cõprobatam.

Intermor-
tuæ.
Inuidia.

Hanc vero quæstionem, & si non est iniqua, nunquam tamen
Senatus constituendam putauit. erant enim leges, erant quæstio-
nes vel de cede, vel de vi: nec tantum incertum ac luctum Sena-
tui mors P. Clodii afferebat, ut noua quæstio constitueretur.
Cuius enim Senatui de illo incesto stupro iudicium decernendi
potestas esset erepta, de eius interitu quis potest credere Sena-
tum iudicium nouum constituendum putasse? Cur igitur incendiū
curiæ, oppugnationem ædium Marci Lepidi, cædem hanc ipsam
contra rempublicam. Senatus factam esse decreuit? Quia nulla vis unquam
est in libera ciuitate suscepta inter ciues, non contra rempu-
blicam. Non enim est vlla defensio contra vim unquam optanda,
sed nonnunquam est necessaria. Nisi vero aut ille dies quo T.
Gracchus est cæsus, aut ille, quo Caius, aut quo arma Satur-
nini oppressa sunt, etiam si e republica, rempublica. tamē non
vulnerarunt. Itaque ego ipse decreui, cum cædem in Appia factam
esse constaret: non eum, qui se defendisset, contra rempu. fe-
cisse, sed cum inesset in re vis & insidia, crimē iudicio refer-
uauī, rem notauī. Quod si per furiosum illum tribunum, Senatui,
quod sentiebat, perficere licuisset, nouam quæstionem nunc nul-
lam haberemus. decernebat enim, ut veteribus legibus tan-
tummodo extra ordinem quæreretur. diuisa sententia est postulā-
te nescio quo (nihil enim necesse est omnium flagitia proferre)
sic reliqua auctoritas Senatui emptā intercessione sublata est.

Vis in ciui-
tate.

Hanc vero quæstionem) De admissis criminibus quæ solebat legibus de his constitutis. Si
vero insigne aliquod crimen admissum erat, Senatui nouam quæstionem constituebat, qua suam
de commissio crimine sententiam quodammodo significabat. Ideoque causa rei magis preme-
batur, si noua quæstione constituta agebat. Ut si de Clodii cæde lege Cornelia de sicariis,

aut lege Q. Catuli de vi quæsitū fuisset, Milionē causa minus lesisset. Itaq; in cau-
 sa Clodij de incestu Q. Fufius intercessit, ne Senatus nouam quæstionē constitue-
 ret. Idem in hac Milonis causa, quum Senatus decerneret, vt veteribus legibus de
 cæde Clodij quæreretur, intercessit. Eam ob rem de Clodij incestu legibus veteris-
 bus, de eiusdem cæde noua quæstione constitutum est. Constituendam putauit.)
 Constituire & decernere quæstionem & iudicium in eadem significatione dicim⁹.
 Constituit quæstionem Senat⁹, quum decernit, vt de commissio aliquo insigni cri-
 mine quæatur. i. causa & iudicium fiat. Ferre quæstionem in hac significatione
 infra Cicero dicit, Quis, inquit, de interitu meo quæstionem tulisset? Idem, Non
 igitur vlla quæstio de Africani morte lata est? In alia significatione constituere
 quæstionem Cicero dicit in Partitionibus oratorijs. Cuius enim Senatui.) Sen-
 tentia est, Erepta est Q. Fusij intercessione Senatui potestas decernendi quæstio-
 nem nouam de stupro incesto Clodij: quis credat Senatum de eius interitu iudi-
 cium nouum constituendum putasse? Incesto stupro.) Quo sacra Bonæ Deę vio-
 lauit, de quo postea dicemus latius. Potestas decernendi iudicium.) Quia iudi-
 cia legibus constituta erant, ideo Senatus raro quæstionem de aliquo crimine de-
 cernere solebat, si qua alia lex aut quæstio de eo lata ante fuerat. Igitur noua quæ-
 stio dicebatur, si quam Senatus decernebat. Per Q. Fufium Senatorem, quum de
 incestu P. Clodij agebatur, factum est ne a Senatu asperius decerneretur, vt ait
 Asconius. Sed de hac re postea. Incesto stupro) id est facinoroso & flagitioso. vt in
 oratione pro domo sua de eodem Clodio dicit, Istius, inquit, qui non solum aspe-
 ctu, sed etiam incesto flagitio & stupro polluit ceremonias, poena omnis oculo-
 rum ad cæcitatem mentis est conuersa. Incestum a græco tractum Sex. Pompeius
 scribit, nam illi facinus dicunt aniceston. Incestum vsu dicitur flagitium in affi-
 nes admissum, vt ait Nonius Marcellus. Ibi tamen adiectiuum est, & quod hic
 appellat stuprum postea dicit adulterium. Cur igitur incēdium curiæ &c.) Hæc
 tria vno Senatusconsulto comprehensa erant. quia non licebat vno die duo Se-
 natulconsulta fieri. Cur igitur &c.) Ratiocinatio est. nam interrogationi a se fa-
 ctæ respondet. Nulla vis vnq̃ &c.) Romano more in ciuili dissensione quis præ-
 clara res, rei publicæ maxime vtiles aliquis gessisset, nunq̃ tamen eo nomine
 Imperator appellatus est, nec ei vllæ supplicationes decretæ sunt, nec ouans, aut
 curru triumphauit, nec lauream cuiq̃ Senatus dedit, nec quisq̃ sibi dari po-
 stulauit, ciuitatis parte lachrymante. quia vt necessariæ istæ, ita lugubres sem-
 per existimatæ victoriæ sunt, vtpote non externo, sed domestico partæ cruore. Id
 Valerius libro secundo, titulo de iure triumphandi Nasicæ, Optimij, Q. Catu-
 li, C. Antonij exemplis probat. Nisi vero.) Gracchorum & Saturnini cedes e
 republica fuit: rem tamen publicam vulnerauit L. Apuleius Saturninus Tribu-
 nus plebis, vt seditiosus, ita crudelis. C. Marii .vi. Cos. & Senatus & bonorum ci-
 uium, armis in curia Hostilia oppressus est. vt scribunt Velleius Paterculus & T.
 Liuius libro .lxix. De eo amplius Cicero in oratione pro C. Rabirio. de eodem est
 in libro Rhetoricorum ad Herennium primo. Ego ipse decreui.) Nam Cicero
 Senator erat. Rem) id est vim & insidias. Si licuisset per Tribunum.) i. si non
 impediuisset Tribunus, Hoc est. Si Munatius Trib. pl. Q. Fufium Senatorem

pecunia non corrupisset, vt postulare sententiā diuidi, itaq; intercederet. Vt em̃ vnus Trib. pl. intercessio impedimēto est, quo min⁹ lex ferat a reliquis ita intercedente aliquo vno Senatore Senatuscōsultū fieri non licet. Nec idē valēt intercedere & diuersa sentire, vt in cōsultatiōe de poena cōiuratorū apd Sallustii nō sentiebat Cēsar idē qđ Cato, tñ non intercessit. Est aut̃ intercedere, qđ vulgo dicunt, se opponere. Furiosum). i. Munatium. Cicero furiosos Trib. pl. appellare solet eos, qui nimis populares Senatui nō parēt, seditiōēq; cōcitāt. vt paulo āte furorē P. Clodii dixit. Extra ord.) Extra ordinē q̃rere est nō obseruata forma procedēdi causam aliquā tractare. Decernebat) Q. Hortēsi ea erat sententia. Postulante nescio quo). i. Q. Fusio Senatore Empta intercessione) Budęus in Annotationibus in Pādectas scribēs quid sit diuidere sententiā, hūc locū Ciceronis citat, Empta intercessione. Senator qui intercedere volebat, quo minus fieret Senatuscōsultū, vt ait Sex. Pōpeius, Cos. dicebat, Numera Senatū: postulabatq; vt aut res quę afferunt diuiderent, aut simul consulere: aut si tot Senatores non essent, quot nūero oporteret fieri Senatuscōsultū, expectarent. Is aut̃ Senator q̃ in causa intercessit, pecunia corruptus fuit. ideoq; empta intercessiōe hic Cicero dixit: vt in orōne in Senatu post reditū emptus intercessor dicī. Qui in Colonia nup constituta, quū ipse gereret magistratū, in qua nemo erat emptus intercessorū, vim & crudelitē priuilegiū autoritate honestissimorū hominū & publicis literis cōsignauit. Diuidere sētētiā hoc loco qđ sit, vt igenue fatear, nescio (nec mihi cū Plinii snia quā Budęus citat, cōuēire videt. Intercessiōe) Munatii & Sallustii.

Intercede-
re.
Extra ord.
quærere.

At em̃ Cn. Pōpeius rogatiōe sua, & de re, & de causa iudicauit: tulit em̃ de cede, q̃ in Appia via facta esset, in qua P. Clodius occisus fuit. Quid ergo tulit: nēpe vt quæreretur. Quid porro quērēdū est: factū ne sit: at cōstat. A quo: at patet. vidit etiā in cōfessione facti, iuris tamē defensionē suscipi posse. Quāvis vidisset posse absolui eū qui fateretur, cū videret nos fateri, neq; quēri vnq̃ iussisset, nec vobis tā salutarē hāc in iudicādo literā, q̃ illā tristē dedisset. Mihi vero Cn. Pōpeius nō modo nihil grauius cōtra Milonē iudicasse, sed etiā statuissē videtur, quid vos in iudicādo spectare oporteret. nā qui nō poenā cōfessionī, sed defensionē dedit, is causam interitus quærēdā nō interitū putauit. Iam illud dicet ipse profecto, quod sua spōte fecit, P. ne Clodio tribuēdū putet, an tēpori: Domi suae nobilissimus vir, Senatus propugnator, atq; illis quidē tēporibus poene patron⁹, auūculus huius nostri iudicis fortissimi

M. Livi
Drusi
mors.
Scipionis
Africani
mors.

virī Catonīs, Trib. pl. M. Drusus occisus est: nihil de ei⁹ morte popul⁹ cōsult⁹, nulla quēstio decreta a Senatu est. Quātū luctū in hac vrbe fuisse a nostris patribus accepimus, cum P. Africano domi suę quiescētī illa nocturna vis esset illata: q̄s tū non genuit: quis nō arsit dolore: quē immortalem, si fieri posset, omnes esse cuperēt, eius ne necessariā quidē expectatā esse mortem? Num igitur vlla quēstio de Africani morte lata est: certe nulla. Quid ita: quia non alio facinore clari homines, alio obscuri necantur. Inter sit inter vitæ dignitatem summorum atq; infimorum: mors quidem illata per scelus iisdem poenis teneatur & legibus: nisi forte magis erit parricida si quis Cōsularem patrem, q̄ si quis humilem necauerit.

Rogatio.

Literę iudiciorum.
notæ.

Suffragiorū
notæ.

Drusi cæ
des.

At enim Cn. Pōpeius) Id est tertiū qđ Cicero refutat, idq; proponit refutandū, quia tanq̄ ab aduersario obiectū sit. Hanc autem legē Pōpeius sua sponte tulit. Rogatione). i. lege. qđ etiā priuilegiū esse A. Gellius docet cap. xx. lib. x. Tā salutarem literā) Mos erat Romanorū in iudiciis, vt qui causę quę agebat perat, daret iudicib⁹ treis notas, vnā absolutionis A, alterā cōdēnationis C, tertiā āplia tionis N. L. tanq̄ si non liqueret. In hac Milonis causā Cn. Pōpeius dedit etiam absolutionis notā iudicibus: qđ non fecisset, nisi sperasset eū posse absolui. Hāc autē absolutionis literā appellat salutarē. Peroratione vtriusq; partis peracta, q̄sitor ab reo quærebat, ex lege Cornelia clā an palā de se sententiā ferri vellet. Si palā, voce: si clam, nota ferebat sententiā. Quā cuiq; iudici visum erat notam in cistā mittebat, postea Quēstor ex notarum similium numero maiore colligebat, absol uendus ne an damnandus esset reus, an causa ampliāda. Has autē notas vt dixi, dabat iudicibus is qui causę pręerat, quēadmodū calculos suffragiorum causa a magistratibus populo accipere morem fuisse Dionysius Halicarnassēus lib. v. scri bit. Qz autē si damnationis litera dicatur, vt nigrum præfigere thita, id ex Græcorum more est, apud quos θάνατος mors dicitur. Ipse) Pōpeius. Sua spon te). i. nec Senatu, nec populo postulāte. P. ne Clodio & c) vtrum hāc legē tulerit, qđ de Clodii morte doleret, an vt seruiret tēpori, ne scilicet in lætitia publica videretur parum fideliter Clodio recōciliatus, si etiā ipse gauderet domi suę. Qđ de cæde virorum optimorum Drusi & Scipionis lex nulla, vt quereat, lata sit, quę cædes admodum tristes fuerunt: de Clodii autem cæde Pōpeius tulerit, quę omnibus iucunda fuit, significat Cicero Pompeium id tulisse, vt tempori nō vt dolori suo seruiret. Nobilissimus vir) M. Livi Drusus nobilissimus, potentis simus, eloquētissimus, sanctissimus, nō multis post occisum Saturninū annis factus Trib. pl. meliore animo q̄ fortuna vsus est, quum enī C. Gracchi lege iudicā

di potestas ad Equestrē ordinē solum trāslata esset, eam Senatui restituere ita conatus est, vt equa parte iudicia penes Senatum & Equestrē ordinem essent. ei tamen Senatus ita aduersatus est, vt Collegarū eius malefacta potius q̄ huius bene cogitata probaret. Cōuersus Drusi animus socios Italicosq; ciuitate donare constituit. Id moliens quum e foro reuertisset, immensa illa & incognita, quæ eū semper comitabatur, cinctus multitudine, in atrio domus suæ cultello percussus, qui affixus lateri eius relictus est, intra paucas horas mortuus est. Author est Velleius Paterculus. Idem fere T. Liuius scribit libro. lxxi. Auunculus huius nostri iudicis) In domo M. Drusi auunculi M. Catonem educatum fuisse Valerius Maximus libro secundo, titulo de indole scribit. Decreta) id est constituta. Quantum luctum in hac vrbe) Fuluius Flaccus Cn. Carboni & C. Graccho Triumuiris agros diuidere conātibus, quum P. Scipio Africanus minor aduersaretur, fortisq; ac validus pridie domum se recepisset, mortuus in cubiculo inuentus est. Suspecta fuit, tanq̄ venenum dedisset, Sempronia vxor: hinc maxime, q̄ Gracchorum soror esset, quibuscum Africano similtas fuerat. De morte huius questio nulla constituta est. Author est Titus Liuius libro. lix. De hac cæde alibi plura scribimus. Ne necessariā quidem) id est quis non indoluit, Scipionis mortem naturalem expectatam non esse, sed acceleratam: Ne necessariam quidem, id est naturalem, quam affert naturæ necessitas. Occisus est enim Scipio anno ætatis. lvi. vt in sopnio Scipionis Cicero dicit. Mortis autem naturalis constitutio certa non est. Ideoq; quæ vitæ humanæ meta sit, inter scriptores non conuenit. eam Plato in anno. lxxx. quo anno mortuus ipse est, Staseas. lxxxiii, Ægyptii centesimo, Epigenes. cxii. annis constituerunt. vt scribimus in Commentariis in Grīphum Ausonii. Quod autē Lactantius ex libro Geneseos constituat. cxx. annos. D. Augustinus de ciuitate dei, illos. cxx. annos non ad vitam hominis, sed ad tempus quod præcessit diluuiū refert. Nisi forte magis erit parricida) Ex Stoicorum dogmate peccata dicit paria. Nec enim peccata rerum euentu, sed vitiis hominum metienda esse Cicero in Paradoxis tradit.

Scipionis
cædes.

Necessaria
mors.

At eo mors atrocior erit P. Clodii, q̄ is in monumentis maiorum suorum sit interfectus. hoc enim sepe ab istis dicitur: perinde quasi Appius ille Cæcus viam munierit, non qua populus vteretur, sed vbi impune sui posterī latrocīnarentur. Itaq; in eadē ista Appia via cum ornatissimum equitem Ro. M. Papyrium occidisset, non fuit illud facinus puniendum. Homo enim nobilis in suis monimētis equitem Rom. occiderat. Nunc eiusdem Appiæ nomen quantas tragedias excitat: quæ cruentata antea cæde honesti atq; innocentis viri filebatur, eadem nunc crebro vsurpatur, posteaq; latronis &

Tragediæ
as excitare

parricide sanguine imbuta est. Sed qd ego illa comemoro : comprehensus est in templo Castoris seruus P. Clodii, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendum collocarat. Extorta est confitenti sica de manibus. Caruit foro postea Pompeius, caruit Senatu, caruit publico, ianua se ac parietibus, non iure legum iudiciorumque texit. Num quæ rogatio lata : num quæ noua questio decreta est : Atqui, si res, si vir, si tempus vllum dignum fuit, certe hæc in illa causa summa omnia fuerunt. Insidiator erat in foro collocatus, atque in vestibulo ipso Senatus: ei viro autem mors parabatur, cuius in vita nitebatur salus ciuitatis: eo porro reipublice tempore, quo si vnus ille occidisset, non hæc solū ciuitas, sed gētes omnes cōcidissent. Nisi forte, quia perfecta res est, non fuit punienda. perinde quasi exitus rerū, non hominū consilia legibus vindicentur. Minus dolendum fuit re non perfecta, sed puniendum certe nihilominus.

Nititur
in vita.

At, at enim,

Loci comē
moratio.

At eo mors atrocior) Aduersarioꝝ obiectio est. Quæ ab aduersario dicta sunt Cicero pponere solet vt refuter, eaq; proponit aliquādo suis, aliquādo aduersarij verbis. In huiusmodi propositionibus particulā at vel at enim ponere solet. In monimētis maiorū). i. in via Appia, quā a porta Capena vsq; ad urbē Capuam Appius Claudius Crassus Censor, cui postea Cæco fuit cognomē, muniendā curauit, vt ait Iulius Frontinus in libro de Aqueductibus. Ex Claudiorū familia P. Clodius fuisse ipsum quoque nomen significat: Claudius enim & Clodius, vt i Plautus & Plotus dicunt. In monimētis maiorū) Authore Quintil. lib. v. loci comemoratio ad comēdationē, & ad inuidiā valet. Nam & Ajax apud Ouid. lib. Met. 13. inquit, Ante rates agimus causam, & mecum cōferē Vlysses. Et Miloni inter cetera obiectū est, quod Clodius in monimētis maiorū suoz ab eo esset occisus. M. Papyriū) M. Papyrii cedere Asconius scribit. Quātas tragoedias excitat). i. quā inuidiose comemorat. quā sceleris atrocitatē comouere videt. Parricida) Inuidiose dicit, quēadmodū in oratione pro domo sua eundē Clodius appellat parricidā, fratricidā, fororicidā. Cōprehensus est in tēplo Castoris) In alijs orationibus harū insidiarū sepe meminit Cicero. Id autē Castoris tēplū foro & curiæ proximū erat. Collocarat). i. in insidijs posuerat, vt in oratione in L. Pisonē, Deprehensus cum ferro ad Senatū is quē ad Cn. Pompeiū interimendū collocatū fuisse constabat. Ad Cn. Pompeiū interficiendū) Clodius facere conatus est, vt in Tribunatu reipublicā pro libidine gubernaret: iccirco submoueri oēs voluit, quos sibi obistere posse arbitraretur. M. Ciceronē urbē eiecit. M. Catonē in Cypriū Legationis nomine mis-

fit, vt scilicet pectiniā Regis Ptolemēi aduehēdam Romā curaret. Cēsar in Gal
liā venerat. Plebis animos sibi deuinxerat, neminem esse qui cōsiliis suis aduer-
sari posset nisi Pompeiū esse putabat. ad hunc submouendum adiecit animum.
Eius itaq; acta rescindit. Tigranē, quē in vinculis Pompeius habebat, dimittit.
Pompeii amicos accusat, vt eos Pompeio defendenti se liberius obiciat. Quum
amicorum quendam Pompeius defendit, Clodius impudicorū hominū multi-
tudo septus in loco edito se collocat, deinde sic rogat, Quis Imperator impudi-
citia laborat? Quis v'r virum querit? Quis vno digito caput scalpit? Ad quā cir-
cūfusa illa multitudo singillatim Pompeiū respondet. Hęc ingenti moestitia Pō-
peium afficiūt, male de se audire insolitum: sed magis moerebat, q; Senatū hac
contumelia lætari viderat. Exinde quidā e domesticis Clodii cum sica in Pōpeiū
intenta deprehensus est. Has ob causas quoad P. Clodius Tribunatū gessit, Cn.
Pompeius foro caruit. Author est Plutarchus in vita Pōpeiū. Ianua se & parie-
tibus) In oratione pro P. Sextio, de suo fratre Cicero, Vitam, inquit, suam tū no-
ctis & fugę pręsidio, non iuris iudiciorumq; defendit. Dignū fuit) vt quęstio
decerneretur. Hęc omnia) tria. i. res v'r tēpus. Infidiator) Clodii seruus. In fo-
ro) Antea dixit in templo Castoris. In foro collocatus) A loco auget rei atroci-
tatē. nam neq; in foro, neq; in curia, neq; in comitio licebat cum telo esse: multo
minus cum sica. Ei viro) Pompeio. Cuius in vita nitebatur salus ciuitatis). i.
quo viuo reip. salus nunq̃ interiret, quę eo mortuo periclitaretur. Hinc Scipio-
ni in eius sopnio Publius auus apud M. Ciceronem, Tu eris, inquit, quo nita-
ciuitatis salus. Sed omnes gentes cōcidissent). i. de Romano imperio actū fuis-
set. nam perditissimi erant Coss. L. Pīso & A. Gabinius: furiosissimus Trib. pl.
P. Clodius. Perinde quasi exitus rerū) Authore Metiano Iuriscons. ad legem
Corneliā de sicariis, D. Hadrianus rescripsit eum qui hominem occiderit, si non
occidendi animo hoc admiserit, absolui posse. Qui vero nō occiderit, sed vulne-
rauerit, vt occidat, pro homicida dānandū. Plato vero in libro de Legibus. ix. ali-
ter ad hanc fere sententiam sancit. Qui voluerit, inquit, cogitaueritq; amicum
hominem ex his, quos prohibet lex, interficere, vulnerauerit aut nec interficere
potuerit, hunc omni remota misericordia nō aliter q̃ si vita priuasset dare cedis
pōenā cogeremus, nisi fortunam eius non omnino proteruam atq; dæmonem
coleremus: qui tam vulneratum q̃ vulnerantem misericordia prosecutus infeli-
citati vtriusq; obstitit, fecitq; ne vulnus huic letiferum, illi fortuna calamitasq;
execranda infligeretur. Huic igitur dæmoni habebimus gratiam, atq; eius bene-
ficio minime aduersati, ab eo qui vulnerauit suppliciū mortis auferemus, & in
propinquam, urbem per vitam reliquam exulare statuemus, nullo rerum suarū
omnino fructu priuatum, damno tamen prius restituto, si qđ obfuit vulnerato,
quod a iudicie rei huius fuerit constitutum. Censet hic autem Cicero consilia
perinde vt exitum rerum habenda, id est voluntatem reputari pro facto.

Voluntas
facti loco
an habēda.

Quoties ipse Iudices ex P. Clodii telis, & cruentis eius ma-
nibus effugi: ex quibus si me non mea, vel reipublicę fortuna

Senio con-
ecta.

Gratia re-
concitatal.

L.
ti L. Domi-
tius.

seruassiet, quis tandem de interitu meo quaestionem tulisset? Sed stulti sumus, qui Drusum, qui Africanum, Pompeium, nosmetipsos cum P. Clodio conferre audeamus. Tolerabilia fuerunt illa: P. Clodii mortem æquo animo nemo ferre potest: luget Senatus, mœret equester ordo, tota ciuitas cōfecta senio est, squalent municipia, affliguntur colonie, agri denique ipsi tam beneficium, tam salutarem, tam māsuetum ciuem desiderant. Non fuit ea causa Iudices, non fuit, cur sibi censeret Pompeius quaestionem ferendam. Sed homo sapiens & alta quadam mente præditus, multa vidit, fuisse sibi illum inimicum, familiarem Milonem: in communi omnium letitia si etiam ipse gauderet, timuit ne videretur infirmior fides reconciliatæ gratiæ. Multa etiam alia vidit: sed illud maxime, quis atrociter ipse tulisset, vos tamē fortiter iudicatuuros. itaque delegit e florentissimis ordinibus ipsa lumina. Neque vero quod nonnulli dictitant, secrevit in iudiciis legēdis amicos meos. neque enim hoc cogitauit vir iustissimus, neque in bonis viris legēdis id assequi pouisset, etiam si cupisset. Non enim mea gratia familiaritatibus continetur, quæ late patere non possunt, propterea quod consuetudines victus non possunt esse cum multis. sed si quid possumus, ex eo possumus, quod respublica nos coniunxit cum multis, ex quibus ille cum optimos viros legeret, idque maxime ad fidem suam pertinere arbitraretur, non potuit legere non studiosos mei. Quod vero te L. Domitii huic quaestioni præesse maxime voluit, nihil quaesuit aliud nisi iustitiam, grauitatem, humanitatem, fidem. Tulit ut Consulare necesse esset. credo, quod principum munus esse ducebat, resistere & leuitati multitudinis, & perditorum temeritati. Ex Consularibus te creauit potissimum. dederas enim quod contemneres populares insanias, iam ab adolescentia documenta maxima.

Quoties ipse).i.quoties P.Clodius me interficere conatus est. Tolerabilia fuerūt illa, P.Clodii mortē &c.) A Milonis aduersariis hęc dicta fuerūt, quę tanq̃ falsa Cicero irridet. Agri desiderāt) Metaphora est. inanimis em reb⁹ datur sensus. Senio).i.egritudine & tristitia. Squalēt municipia) Municipia quid a coloniis distent scribit Aulus Gellius cap.xiii.libri.xvi. Ne videretur infirmior fides recōciliatę gratiæ).i.ne illa gratię reconciliatio simulata, ideoq; infida videret. Florētissimis ordinibus) Senatorio & Equestri. Non enim mea gratia familiaritatibus cōtinetur).i.tā parua non est mea gratia, vt apud eos solū valeā, qui ipsi mihi sint familiares. Vel gratiā ponit pro amicorū copia. In qua significatiōe dici testis est Asconius. Si quid possum⁹).i.si quā potestātē habeo ex amicorū multitudine. Optimos viros legeret) Nā prius delegit Pōpeius Senatores viros optimos, qui postea sortiti sunt, vt eorū legitim⁹ esset numerus. Qd vero te L.Domiti) Cn.Domitiū Aenobarbū Asconius appellat, Dicitq; Pōpeiu legē tulisse, vt Quęstor qui huic causę præsset creetur populi suffragio ex Cōsularibus viris, quo populi suffragio habitis comitiis hūc Domitium Quęstorem factum. Munus).i.officium. Populares insanias).i.populi furorē, vel potius furorē tribunitium, vt Cn.Mālii Trib.pl.de quo Asconius, Multi enim ex Trib.pl.nimium populares erāt, turbulentas & seditiosas leges ferebāt, furiosis concionibus populum excitabant. Ideo furiosi, turbulenti, seditiosi sape appellātur. Ab adolescentia) quum Prętor esses. Adolescētem enim appellari etiā eū qui sit annorum.xxx.scribimus in Commentariis in Ciceronem de Senectute.

Adolescēs.
ei

Quāobré Iudices vt aliquando ad causam crimenq; veniamus: si neq; omnis confessio facti est inusitata: neq; de causa quicq; nostra aliter, ac nos vellemus a Senatu iudicatū est: & lator ipse legis, cū esset cōtrouerſia nulla facti, iuris tamē disceptationē esse voluit: & electi iudices, & isti prepositus quęstioni, qui hęc iuste sapiēterq; disceptet: reliquū est Iudices, vt nihil iā aliud quęrere debeatis, nisi vter vtri insidias fecerit: quod quo facilius argumētis perspicere possitis, rem gestā vobis dū breuiter expono, quæso diligenter attēdite. P.Clodius cū statuisset omī scelere in Prętura vexare rēpublicā, videretq; ita tracta esse comitia anno superiore, vt non multos menses Pręturā gerere posset: qui non honoris gradū spectaret, vt ceteri, sed & L.Paulum collegam effugere vellet singulari virtute ciuem, & annum integrum ad dilacerandam rēpublicā quæreret: subito reliquit annū suum, seq; in an-

num proximū transtulit, nō religione aliqua, sed vt haberet, quod ipse dicebat, ad Præturā gerendā, hoc est ad euertendam rēpublicā plenū annū atq; integrū: occurrebat mancam ac debile Præturā suā futurā Consule Milone: cū porro summo cōsensu populi Romani Consulē fieri videbat, cōtulit se ad eius cōpetitores, sed ita, totā vt petitionē ipse solus etiā inuictis illis gubernaret: tota vt comitia suis, vt dictitabat, humeris sustineret: cōuocabat tribus, se interponebat, coloniā nouā, delectū perditissimorū scribebat ciuiū. Quanto ille pluramiscebat, tātō hīc magis in dies cōualescebat. Vbi vidit homo ad omne facinus paratissimus fortissimū virū, inimicissimū suū, certissimū Consulem: idq; intellexit, non solū sermonib⁹, sed etiā suffragiis populi Romani sepe esse declaratū, palam agere cœpit, & aperte dicere, occidendū Milonem. Seruos agrestes & Barbaros, quibus syluas publicas depopulatus erat, Etruriāq; vexarat, ex Appennino deduxerat, quos videbatis: res erat minime obscura. Etenim palā dictitabat, Consulātū Miloni eripi non posse, vitā posse. Significauit hoc sepe in Senatu, dixit in cōcione, quin etiā Fauonio fortissimo viro quærenti ex eo, qua spe fureret Milone uiuō: respondit triduo illum, ad summū quatrīduo periturū. Quā vocem eius ad hunc M. Catonem statim Fauonius detulit.

Quāobrē Iudices) Venit Cicero ad narrationē. ideoq; strictim & per capita repetit quæ iā refutauit. Id em̄. plerūq; facit Cicero, vt breuis ea repetitio, sit velut eius partis cōclusio per enumerationē. Vt em̄ totius orationis, ita singularū partium sua cōclusio est. quæ in mentē auditorū reuocat quæ dicta sunt, eosq; iudices facit, vt quæ reliqua sunt, audiāt attētius. Si neq; omnis cōfessio facti est intusitata). i. si aliquādo liceat fateri se f. cisse, quod iure factū defendat. id est si refutauit quod aduersarij iactabāt fas esse intueri lucem &c. Neq; de causa nostra). Nā id erat secūdū, qd aduersarij iactabāt, cedē qua P. Clodius occisus est, Senatū iudicasse contra rēpublicā esse factā. Et lator ipse legis). i. Pōpeius. Id erat tertium. Quū esset controuersia nulla facti). i. cū Milo fateretur. Prepositus q̄stioni). L. Domitius Quæstor. Quæstioni). i. cause, vt iā sepe. Vter vtri insidias fecer

rit) Ibi status questionis est. Nā si Milo fecit insidias, dānādus est: si Clodius, Milo liberādus. Illud p̄cipue vult probare Cicero Clodiū fecisse insidias: qua ex re nascitur iudiciū. Ideo Iudices admonet, vt sint audiēdo attētiore. Argumētis). i. probationibus. Breuiter expono) Narrationis illę virtutes sunt apud Quintil. lib. iij. vt sit aperta, sit breuis, sit credibilis. Breuitas autē versiculorū numero metienda nō est. Breuis narratio est in qua nihil superuacaneū est. estq; tolerabilius aliquid esse superuacaneū, q̄ eā esse nimis cōcisam. Nā vt ait Quintil. superuacua cū tedio dicuntur, necessaria cū periculo subtrahuntur. Hęc autē breuitas reliquarū quoq; orationis partiū virtus est. ideoq; Cicero & alij solent polliceri fore vt breuiter dicāt. P. Clodius) Narratio est: quā fieri apertā magis Sulpitius Victor ait, si a recto casu incipiat: cuiusmodi multe sunt Tullianę. P. Clodius aliquot annis postq̄ fuerat Trib. pl. adiecit animū ad Pręturā. Eo anno relicto in annū proximū cōcepit petere. In quo anno comitia itidē tracta sunt. Nā in eum annū Milo, Metellus, Scipio, & Hypseus Consulātū petebāt. Hi largitione multa populū corrūpebāt, & inter se armis sepe contēdebāt, vt ait Plutarchus in vita Catonis. Eā ob causam dies comitiōrū differebat. Iisdē autē auspiciis & comitiis Prętores & Cōsules fiebāt. Tracta). i. dilata, vt extrahere tēpus sepe T. Liuius, qđ Sallust. proferre & prolatare dicit. Cōtractiores noctes, vt arbitror, M. Cicero appellat in procemio in Paradoxa, longiores & hibernas. Non honoris gradū Magistratū ille ordo Romę erat, prima Ēdilitas, deinde Prętura, tū Cōsulat⁹. Est igit̄ Prętura gradus ad Consulātū, qui honos amplissimus est. L. Paulus) vt ait Cicero in Orōne in Vatiniū testē singularis vir fuit, & ciuis, homo ad rem publicā cōseruandā natus, qui duos nefarios patrię proditores domesticos hostes legibus exterminauit. Is est q̄ Cos. Marcellū Collegā habuit, quē M. Lepidus frater Triūuir proscripsit. Annū suū). i. quo ætatē legitimā ad gerēdā Pręturam ageret. Hoc est ad euertēdā rēpublicā) Illud sepius dicēdū, quia semp in iudiciali oratione adnitēdū, vt q̄ pro nobis sunt amplificemus, quę sunt cōtra nos extenuemus. Fieri Cōsulē) Facere Quęstorē, Trib. pl. Prętorē, Consulē, Censorem Cicero sepe dicit: alij nō inusitate dicūt creare. Cōpetitores) Hypsēū & Scipionē. Petitionē gubernaret) diceret vulgus totā brigam duceret. Illis) cōpetitoribus. Tota comitia suis humeris sustineret). i. oēs vt ipse vellet suffragium daturi essent. Coloniā nouā scribebat) quo plures suffragaturi essent Scipioni & Hypseo: Coloni em̄ suffragij ius habebāt. Delectū perditissimorum scribebat ciuiū) ad vim potius faciēdā, q̄ ad ferēdū suffragium. Miscebat). i. perturbabat. Hic) Milo. Magis cōualefcebat). i. certior Consul fiebat. Certissimū). i. indubitātū: non q̄ adhuc esset, sed erat certissimū fore vt fieret. Sermonibus). i. fama. Deduxerat) Romā. Fauonio) M. Fauoniū, M. Catonis amicū & æmulū fuisse Plutarchus in eius vita scribit. Ad summū) Vulgus diceret, aut ad summū. hęc particula aut doctis omitti solet. T. tñ Liuius libro. xxxiiij. eā adiūxit. Satis, inquit, cōpertū habemus duorū, aut ad summū triū in ea re nouitatis culpā esse. Quos videbatis) Narrationē falsam fieri credibilem Quintilianus ait libro. iij. si Verē alicui rei cohereat. vt Sinon Virgilianus in libro Ēneid. 2. falsis immiscet vera de Palamedis interitu, quem Troianis ignotum non esse

Breuis
narratio.

Trahere
& extrahe
re tēpus.

Facere
Quęstorē
& similia.

Ad summū.

sciebat. Ideo ait. Haud ignota loquor. vt quā Milonis & Clodij pugna fortuita fuerit, Cicero fecit verisimile a Clodio factas insidias.

Interim cū sciret Clodius (neq; enim erat difficile scire) iter solenne, legitimū, necessarium, ante diem. xiii. Calen. Februarii Miloni esse Lanuuiū ad Flaminem prodendum, q; erat Dictator Lanuuii Milo: Roma subito ipse profectus pridie est, vt ante fundum suum (quod re intellectum est) Miloni insidias collocaret: atq; ita profectus est, vt concionē turbulentam, in qua eius furor desideratus est, quæ illo ipso die habita est, relinqueret. Quam, nisi obire facinoris locum tempusq; voluisset, nunq̃ reliquisset. Milo autem, cum in Senatu fuisset eo die, quoad Senatus dimissus est, domum venit, calceos & vestimenta mutauit: paulisper, dum se vxor (vt fit) cōparat, cōmoratus est: deinde profectus est id temporis, cū iam Clodius (si quidē eo die Romā vēturus erat) redire potuisset. obuīam fit ei Clodius expeditus in equo, nulla rheda, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus (vt solebat) sine vxore, quod nūq̃ fere: cū hic insidiator, qui iter illud ad cēdē faciendā apparasset, cum vxore veheretur in rheda penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri & delicato ancillarū puerorūq; comitatu, fit obuīa Clodio ante fundum eius hora fere vndecima, aut non multo secus. Statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiore impetum, aduersū rhedarium occidunt: cum autem hic de rheda reiecta penula desiluisset, seq; acri animo defenderet, illi, qui erāt cū Clodio, gladiis eductis partim recurrere ad rhedam, vt a tergo Milonem adorirentur: partim, q; hūc iam interfectū putarent, cedere incipiūt eius seruos, qui post erāt. ex quibus qui animo fideli in dominū erāt, & præsentes fuerūt, partim occisi sunt: partim cū ad rhedam pugnari vi-

deret, & domino succurrere prohiberetur, Milonēq; occisum esse etiā ex ipso Clodio audirent, & ita esse putarent, fecerūt id serui Milonis (dicam enim non deriuandī criminis causa, sed vt factum est) neq; imperante, neq; sciente, neq; præsente domino, quod suos quisq; seruos in talī re facere voluisset.

Solenne iter).i.qđ certo anni tēpore fieri solebat. Authore Sex. Pompeio solennia sacra sunt quæ certis anni temporibus fiunt. Virgilius in Bucolicis dicit solēnia vota. & in lib. Æne. iij. solēnes dapes, quas Seruius esse dicit legitimas & anniuersarias. Cicero in Pisonē, Festos dies & solēnes. & in Oratiōe de Respōis Aruspiciū, solēnes mēsas & cerimonias dicit. Legitimū).i.qđ lege faciēdū erat, vt proderet Flaminem, ideo necessariū. Lanuuiū). Lanuuiū, vt ait Appianus libro bellorū ciuiliū. 2. a Diomede post euersam Troiā in Italiā aduecto conditū est: distatq; ab vrbe Roma stadia. c. & l. Indigena Milo erat. Flaminē prodendū). Prodere Flaminē vt capere Vestalē, dicere Dictatorē & Magistrū equitū, facere Consulē, dicere solemus. Prodere Interregē, Asconius & Cicero in Oratione pro domo sua dixerūt. Cōcionē turbulentā relinqueret) Quo die P. Clodius occisus est, C. Sallustius, & P. Pōpeius Trib. pl. & inimici Milonis & satis inquieti cōcionati sunt, vt ait Asconius. Sed Q. Pōpeius potius intelligi putat, qđ ei⁹ seditio fior cōcio fuerit. Quoad Senat⁹ dimissus est) quoad in Senatu, vt dicit vulgus, factū est. qđ genus dicēdi vt ornatū ita frequēs est. Quintilian⁹ libro. iij. docens qua ratione narratio fiat credibilis (hoc em̄ tertiā narrationis, vt dixi, virtus est vt sit credibilis) locū hūc cōmēdat maxime. Optime, inqt. preparationes erūt q̄ latuerint iudices: vt a Cicerone sunt qđ vtilissime omnia p̄dicta, per quē Miloni Clodius nō Clodio Milo insidiatus esse videat. Plurimū tñ facit illa callidissima simplicitatis imitatio. Milo aut quū in Senatu fuisset eo die, quoad Senatus est dimissus, domū venit, calceos & vestimēta mutauit. Paulisper dū se vxor, vt fit, cōparat, cōmoratus est. Qđ nihil p̄parato, nihil festinato fecisse videtur Milo. Quia nō solū rebus ipsis vir eloquētissimus Cicero, quibus moras, & lentū profectionis ordinē ducit, sed verbis etiam vulgaribus & cottidianis. & arte occulta consecutus est, quē aliter si dicta essent, strepitu ipm iudicē, deinde patronū excitassent. Frigida videntur ista plerisq; sed hoc ipm manifestū, quomodo iudicem fefellerint: qđ vix a lectore deprehendit. Hactenus ille. Cuius ex verbis cognosci possit, in ea parte narrationis in qua causę nostrę momētū p̄cipuū sit, etiā simpliciter loquendū & verbis cottidianis vtēdū. Diatyposim. i. descriptionē aut deformationem esse Romanus Aquila dicit, qđ res ita describatur & deformatur, vt pene sub oculos subiici videatur. Cicero, inquit, deformat Milonem in rheda sedētē penulatū cū vxore: item Clodium cū equo & expeditis e villa egredientē.

Solenne.

Lanuuiū.

Prodere
Flaminē.

Rheda.

Ante fundū eius) Albanū dictū, qui viā Appiam tangebāt. Rheda) nomen Gallicū est currū significās, quo nomine vsus esse Ciceronē Quintilian⁹. libr. i. tradit. Vxor) Fausta L. Syllæ filia. Cōmoratus est).i. aliquam moram fecit.

Impedi-
menta.

Puer.

Horum
ratio.Deriuare
crimen.

Id tēporis).i.eo tempore,quē dicēdi forma Ciceroni familiaris est. Redire po-
tuisset) Romā. In equo) Vulgus diceret super equū. Facultatem an potuerit, ad
coniecturā pertinere Quintil.lib.vii.tradit.Nam quēritur si potuit,an speraue-
rit:ideoq; spectari debent etiā instrumēta.vt Clodii & Milonis comitatus. Clo-
dii & Milonis habitus descriptus est ad faciendā fidē Clodium Miloni fecisse in-
sidias. Impedimēta) Impedimēta dicuntur sarcinē quē necessariē ad vsum vię
feruntur,veluti quę arcis muli aut hippoperis equi vehūt. Hippoperas Seneca
appellat culeum scortē,quo vestes aliaq; eiisdē generis in equo vehunt. Hic
insidiator).i.Milo. Est ironia. Aut) quē aduersarii insidiatorē dicūt. Puerorū)
.i.seruorū iuniorum,quales famulos habere solent diuites.In hac significatione
puer v̄sitate dicitur.Terent.in Andr.Et puerum inde abiens cōueni Chremis.
Hora fere v̄ndecima) Ab oriente sole ad occidentem Romani veteres horas
xii.numerabant.Diebus breuioribus horę breuiiores,longioribus lōgiores erāt.
Hunc morē in Iudæa quoq; obseruari solitum libri sacri multis in locis testant.
nā hora v̄ndecima.xiii.Cal. Feb.erat circa horā tertiam pomeridianam cū dimi-
dia,morē nostro numerādo. In hūc) Milonē. De loco superiore) inæquale iter
ibi fuisse significat,vbi pugna cōmissa est. Aduersi).i.ex parte aduersa & ante-
riore. Rhedarium) qui rhedā ducebat.i.aurigam. Presentes).i.p̄senti & acri
animo fuerūt,non exanimati. Deriuandi) Deriuare crimen,est deflectere ab eo
ad quem pertineat,ad eū ad quē nō pertineat.Cicero lib.Epist.ad Att.iiii. Id po-
terat inficiari,poterat in alios deriuare,poterat etiam aliquid iure factū defende-
re.Terent.in Phormione,in me deriuem iram senis,dicit. Aut deriuare pro eo
quod est deuitare posuit. Qd̄ suos qsq; seruos) Deuitauit Cicero inuidiā verbi.
Non em̄ dicit, occidit.id em̄ verbū re nondū probata grauius fuisset & asperius.
Quintil.lib.vii.authore,ipsa rerum necessitas nos deducit ad defensionē.vt accu-
satur Miloq; Clodium occiderit.Aut fecit,aut nō.Optimū erat negare.Si non
potest,fatetur.Occidit,ergo iure aut iniuria.Iure,ergo aut voluntate aut neces-
sitate.Voluntate,vt id pro rep.fuerit.Necessitate,subita igitur pugna non prepa-
rata.Alter igitur insidiatus est.Vter? Clodius.Præterea. Aut voluit occidere in-
sidiatorem Clodium,aut non.Tutius si noluit.Fecerūt ergo serui Milonis neq;
iubente,neq; sciente Milone.At hæc tam timida defensio detrahit authoritatē
illi,qua recte dicebamus occisum. Adiicietur quod suos quisq; seruos facere vo-
luisset) Quintiliano placet in lib.iiii.breui quadā sententia nonnunq; reficiendū
iudicis velut stomachum audiendi attentione fatigatum. Qualis,inquit,est il-
la,Fecerunt serui Milonis,quod suos quisq; seruos in re tali facere voluisset.

Hæc sicut exposui,ita gesta sunt Iudices: insidiator supera-
tus,vi victa vis,vel poti⁹ oppressa virtute audacia est.nihil di-
co quid resp.cōsecuta sit,nihil quid vos,nihil quid omnes bo-
ni:nihil sane id prosit Miloni,qui hoc fato natus est,vt ne se
quidem seruare potuerit,quin vna remp.vosq; seruaret. Si id

iure non posset, nihil habeo quod defendā. Sin hoc & ratio
doctis, & necessitas Barbaris, & mos gētibus, & feris natu-
ra ipsa pręscripsit, vt omnem semper vim, quacunq; ope pos-
sent, a corpore, a capite, a vita sua propulsarent: nō potestis
hoc facinus improbum iudicare: quin simul iudicetis, omni-
bus qui in latrones inciderint, aut illorū telis, aut vestris sen-
tentiis esse pereūdum. Quod si ita putasset, certe optabilius
Miloni fuit dare iugulū P. Clodio non semel ab illo, neq; tū
primū petitū, q̄ iugulari a vobis, quia se illi non iugulandum
tradidisset. Sin hoc nemo vestrum ita sentit: illud in iudiciū
venit, nō occisus ne sit, quod fatemur: sed iure an iniuria, qđ
multis antea in causis iam quęsitum est. Insidias factas esse
constat, & id est, quod Senatus cōtra rēpublicā factū iudica-
uit. ab vtro factę sint incertum est. de hoc igitur latū est, vt
quæreretur. Ita & Senatus rem, non hominem notauit: &
Pompeius dei iure, non de facto quęstionē tulit. Nūquid igi-
tur aliud in iudiciū venit, nisi vter vtri insidias fecerit? pro-
fecto nihil. si hic illi, vt ne sit impune: si ille huic, tū nos scele-
re soluamur. Quonam igitur pacto probari potest, insidias
Miloni fecisse Clodiū? satis est quidē in illa tā audaci, tā ne-
faria bellua docere, magnā ei causam, magnā spem in Milo-
nis morte propositā, magnas vtilitates fuisse. Itaq; illud Cas-
sianū, Cui bono fuerit, in his personis valeat: etsi boni nullo
emolumento impelluntur in fraudem, improbi sepe paruo.

Vim vi res-
pellere li-
cet.

Cui bono
fuerit.

Hęc sicut exposui) Finis narrationis est. Finita narratione venit ad cōfirma-
tionem. Sunt qui velint narrationem eousq; perducere oportere, quoad veniatur
ad quęstionem, id est ad id de quo principalis controuersia est. vt apud Ciceronē
in Oratione p. A. Cecinna, His rebus ita gestis P. Dolabella Prętor interdixit,
vt est cōsuetudo, de vi hominibus armatis sine vlla exceptione, tm̄, vt ynde de-
iecisset restitueret. Restituisse se dixit. Sponsio facta est. Hac de sponsione vobis
iudicādū est. Aliquādo post narrationē subiūgitur cōclusio, quę solet in argumē-
tis summa esse. Hęc sicut exposui, ita gesta sunt Iudices. Insidiator superatus.

est, vi victa vis, vel potius oppressa virtute audacia est. Author est Quintilian⁹ libro. 4. Alia profecto post argumenta, id est post confirmationem & refutationem conclusio non sit. Ideo postq̄ docuerit Cicero Clodium insidiatorem iure occisum sine vlla conclusione incipit docere Clodii mortem reipublicæ salutarem esse. Hoc enim vice conclusionis est. Non potuit se seruare in his Clodij insidijs. Quin vna rempublicam &c.) id est quin P. Clodium interficeret, cuius interitus reipublice, vestræq̄ salus est. Si id iure non posset) scilicet seruare se.

Dare iugulum) id est se iugulandū. Illud in iudiciū venit) Quid sit in quo versetur, questio, qui sit status causæ docet, vt eo attēdētes animū Iudices de quo pronūciaturi sint, audiant diligentius. Quod multis) Repetit strictim ea quæ ante narrationē refutauit. Latū est) Pōpeij lege. Rem) id est insidias. Nō hominē) Milonem. De iure) id est iure ne an iniuria Clodius occisus fuerit.

Questiōne tulit) id est legem vt quēreretur. Quonam igitur) Confirmatio est. Ad hoc enim narrauit, vt Clodium fecisse insidias doceret. Id multa hic ratione confirmat. Bellua) id est P. Clodio. Magnā ei causam) Primū argumentum quo id probat, id est P. Clodius si Milonem occidisset magnam inde vtilitatem percepisset. Q. Milo Clodium occiderit magnum habet detrimentum. Fuit igit vtile Clodio, vt Milo interiret. Miloni inutilis mors Clodij est. Quocirca sentiendum est Miloni Clodium fecisse insidias. Itaq̄ illud Cassianum) Hoc quoq̄ argumento vtitur Cicero in oratione, qua Sex. Roscium Amerinū reum parricidij defendit, q̄ ex cede patris eius ei incōmodi plurimū obtigerit, accusatoribus vero plurimū vtilitatis, ideoq̄ ab accusatoribus non a filio eum occisum cōtendit. L. inquit, Cassius ille, quē populus Romanus verissimum & sapientissimum Iudicem putabat, idētidem in causis quērare solebat, cui bono fuisset. Sic vita hominū est, vt ad maleficiū nemo conetur sine spe atq̄ emolumento accedere. Hunc Quēsitorem ac Iudicem fugiebant atq̄ horrebant ijs, quibus periculum creabatur, ideo q̄ tametsi veritatis erat amicus, tamē natura non tam propensus ad misericordiam, q̄ implicatus ad seueritatem videbatur.

L. Cassij
dictum.

Fraus.

Bono) id est vtilitati. In fraudem) id est in vitium. In oratione de respōsis Aruspicum, Miserior es quum in omnem fraudem raperis oculis, q̄ si omnino oculos non haberes. In qua significatione fraus sepe dicitur.

Atqui Milone interfecto Clodius hoc assequebatur, non modo vt Prætor esset, nō eo Cōsule, quo sceleris nihil facere posset: sed etiam his Consulibus Prætor esset, quibus si non adiuuatibus, at cōniuetibus certe sperasset se posse reipublicā eludere in illis suis cogitatis furoribus. Cuius illi conatus, vt ille ratiocinabatur, nec, si cuperēt, reprimere possent: cum tātū beneficiū ei se debere arbitrarētur, & si vellent, fortasse vix possent frangere hominis sceleratissimi corroboratam

iam vetustate audaciā. An vero Iudices vos soli ignoratis? vos hospites in hac vrbe versamini? vestrę peregrinatur aures? neq; in hoc peruagato ciuitatis sermone versantur? quas ille leges (si leges nominādę sunt, ac nō faces vrbis, & pestes reipub.) fuerit impositurus nobis omnibus, atq; inustus? Exhibe quæso Sexte Clodī, exhibe librariū illud legū vestrarū, quod te aiunt eripuisse e domo: & ex mediis armis, turbaq; nocturna, tanq̃ Palladium sustulisse, vt præclarum inde munus ac instrumentum Tribunatus ad aliquem, si nactus esses, qui tuo arbitrio Tribunatum gereret, deferre posses.

Clodius hoc assequebatur) Clodij personam prius tractat vt eius odio sensim iudices imbuatur. Non eo) Milone. Quo) Milone Cōsule. His) Cōsulibus Hypseo & Scipione. Cōnuentibus).i. permittētibus, aut certe nihil obfistētibus rēpublicā eludere, id est fallere, nam si Prętor factus fuisset, eius fidei respública se cōmisisset, eā autem omni scelere vexasset. Suis cogitatis furoribus) Cogitarat enim rēpublicam in Prętura dilacerare & euertere. Illi) Consules.

Tātū beneficiū ei).i. quū ei Clodio se obligatos esse maxime sentirent, q̃ eius beneficio Cōsules essent. Vestrę peregrinatur aures).i. velut hospites, & peregrini nō audiuiſtis quę in Vrbe fama peruagata sit. Peregrini em̃ & incolę, vt ait Cicero lib. de Offi. i. officiū est, nihil p̃ter suū negociū agere, nihil de alieno inquirere, minimeq; in aliena rep. esse curiosum. Hospitis idē officiū est. Eadē sentētia est in Ciceronis oratione pro C. Rabirio, quū negat fidē publicā a Cōsule sine auctoritate Senatus dari potuisse. Quę fides, inquit, Labiene, qui potuit sine Senatuscōsulto dari? Adeo ne hospes huiusce vrbis, adeo ne ignarus es disciplinę cōsuetudinisq; nostrę, vt hęc nescias, vt peregrinari in aliena ciuitate, nō in tua magistratū gerere videre? Ac nō faces &c.) Collectio est. Estis ne igit̃ tāq̃ hospites & peregrini, nō ciues. Exhibe quæso Sex. Clodi) Hic Sex. Clodi⁹ helluo spurcissimus, homo egētissim⁹ & facinorosissim⁹, libidinū P. Clodij pregustator, eius em̃ sororis fellator erat, cū qua velut vxore Publius cōfuescebat, legū ab eodē latarū scriptor, cuius cōsilio P. Clodius per multa reip. pernicioſa moliebat, cui om̃e frumētū priuatū & publicū, omnes prouincias frumētarias, oēs mancipēs, omnes horreorū clauēs P. Clodius lege sua tradidit. Qua ex re primū caritas nata est, deinde inopia, impendebat fames. Author est M. Cicero in Oratione pro domo sua. Librariū dicere videt̃ pro armario eo in quo libri reponunt̃, deinde librariū pro libris, vt sit continens pro cōtento, quemadmodū codices librariorū Afconius appellat. Antiqui magistratus, vt ait Sex. Pōpeius, res in suo imperio factas in tabulas scribebāt, & proxime atriū locū habebāt, vbi huiusmodi tabulę afferuarent̃, qđ a tabulis tablinū appellabat̃. Huius moris meminit Plini⁹ cap. 2.

Aures peregrinatur.

Librariū.

Tablinū.

Tablinum libri. 35. Tablina, inquit, codicibus implebatur, & monimentis rerum in magistratu gestarum. Librarium pro tablino dixisse putetur. Tabulinum in alia quoque re dici. M. Varro testis est, cuius illa verba sunt apud No. Marcellum, ex lib. de vita po. Ro. Ad focum hyeme ac frigoribus coenabant, aestivo tempore in propatulo, rure in chorte, in urbe in tabulino, quod moenianum possumus intelligere, tabulis fabricatum. Vel intelligendum est de legibus illis quas P. Clodius, si foret Praetor laturus esset, quas iam ipse scripserat, quae quoniam erant ad vexandam rempublicam furioso alicui Tribuno pl. utiles esse possent. Eripuisse, i. extraxisse liberasse, e domo tua, vel P. Clodii.

Palladium

Tanquam Palladium sustulisse) Alludit ad Palladium ab Ulyssae & Diomede Antenoris opera sublatum, ut Dictys Cretensis in lib. v. scribit, Quodmodum Palladium illud fatale erat, ut ibi sedes imperii esset ubi id Palladium esset: ita Sex. Clodius hoc legum Clodianarum instrumento Tribunus pl. qui potitus sit, eum Tribunatum bene administraturum putat. Instrumentum) protocolam notarii appellant.

Exhibe Sex. Clod.) In oratione quo maior varietas sit, non oportet verba ad unum aliquem semper dirigi: sed modo ad auditores, modo ad aduersarios, modo ad litigatores nostros, modo ad absentes, modo ad alios per apostrophem.

Et aspexit me quidem illis oculis, quibus tum solebat, cum omnia omnibus minabatur. Mouet me quippe lumen curiae. Quid? tu me iratum Sexte putas tibi? cuius tu inimicissimum multo crudelius etiam punitus es, quam erat humanitatis meae postulare? Tu P. Clodii cruentum cadaver eiecisti domo: tu in publicum eiecisti: tu spoliatum imaginibus, exequiis, popa, laudatione, infelicissimis lignis semiustulatum nocturnis canibus dilaniandum reliquisti: quam rem etsi necessario fecisti, tamen quoniam in meo inimico crudelitatem exprompsisti tuam, laudare non possum, irasci certe non debeo. P. Clodii Praetura non sine maximo rerum nouarum motu proponi solita esse videbatur, nisi esset is Consul, qui eam auderet possetque infringere: eum Milonem esse cum sentiret uniuersus populus Romanus, quis dubitaret suffragio suo, se metu, periculo Rempulb. liberare?

Et aspexit me) Ad Iudices verba deflectit de Sex. Clodio loquens, rursus ad eum Sex. Clodium, Tu me iratum &c.) A causa brevis quodam digressio est per Milonem, Et aspexit me illis quidem oculis, quibus tum solebat, quum omnibus omnia minabatur. Author est Quintil. lib. ix. Quibus tum solebat) quum scilicet P. Clodii Trib. pl. scriptor erat, huic enim P. Clodius tantum deferebat, ut eius arbitratu fere omnia faceret. Lumen

*Palladium
fugine*

Punitus es.

Semiustulatum.

curiæ) Ad curiæ incendiū alludit. vt est apud Asconiu. Sed videtur per ironiā signi-
ficare Sex. Clodium Senatorē clarissimū. Cuius tu inimicissimum). i. P. Clodiu.

Punit⁹ es.

Punitus es) Vt assentio & assentior, impertio & impertior, reuerto & reuertor, alia-
q; eiusdem generis multa: ita punio & punior in eadem significatione dicimus. Pu-
niture pro punit auctore No. Marcello dicimus. Cicero. j. de Offic. Neq; ad eius qui
punitur aliquem, aut verbis castigat, sed ad reip. vtilitatem referri. Idem in libro
Tuscul. Quest. j. Tenendum est igitur nihil curandum esse post mortem, quā mul-
ti inimicos etiam mortuos puniuntur. In vulgatis codicibus hic puniunt, illic pu-
nit inuenias: quare emaculandi sunt. Cruentum cadauer) Hæ sunt ceremoniæ quæ

in funere virorum clarissimorum fieri solebant, quibus per Sex. Clodium priuatū
eum Cicero dicit. Harum etiam postea meminerit, quas etiam ab inimicis concedi

Funeris
mos.

solere dicit. Cruentum cadauer) Mos erat vt mortui lauantur & vngerentur.
Virgilius in. 6. Aenei. de funere Miseni, Pars calidos latices, & athena vndantia flam-
mis Expediunt, corpusq; lauant frigentis & vngunt. Et lib. Aeneid. 4. de Didone

Mortui
corpus
lauare.

quæ sibi mortem conscuerat, Date vulnera lymphis Abluam. Apud eundem li-
bro. 9. queribunda Euryali mater dicit, Nec vulnera laui Veste tegens. Enni⁹, Tar-
quinii corpus bona foemina lauit & vnxit. Id autē lauandi officium propinquorū
erat, si qui aderant. Mortuos efferebant propinquiores virilis sex⁹, vt ait Seruius li-
bro Cōmentariorū in Aenei. Virgiliū. 6. Eiectū domo & eiectum in publicū P. Clo-
dii corpus nō elatū est. Spoliatū imaginib⁹) Authore Plinio cap. 2. lib. 35. apud ma-
iores in atriiis erāt imagines quæ spectarētur, nō signa externorū artificū, non æra,

Imagines
in funere.

nō marmora: expressi cera vultus singulis disponebātur armariis, vt essent imagi-
nes quæ comitarētur gentilitia funera. Semperq; defuncto aliquo tot⁹ aderat fami-
liæ eius, qui vnq; fuerat populus. Exequiis) Seruius libro Cōmentariorū in Aenei.
2. scribit. Funus, ardens cadauer: dū portatur, exequias: dum crematū est, reliquias &
bustū: dū conditū est, sepultū dici. Laudatione). i. funebri oratione. de qua scribim⁹

Exequiæ.

satis multa in Cōmentariis in Ciceronē de Senectute. Infelicissimis lignis). i. sub-
sellis, tribunalibus, mensis, codicibus librariorum, quo igne & ipsa quoq; curia arsit.
Semiustulatū). i. semicōbustū. Nā propter curiæ incendiū expectari Sex. Clodius au-
sus nō est. Mos erat veterū Romanorū vt mortuorū corpora cremarentur, quem-
admodū & Gallorū. Quid autē obseruari solitū sit, Virgilius in Miseni funere signi-
ficat. Postq; inquit, collapsi cineres & flāma quieuit, Reliquias vino & bibulā lauere
fauillā, Ollaq; lecta cado texit Chorineus atheno. Sex. Pōpei⁹ tradit bustū pprie dici

Bustum &
vstrina.

locū in quo mortuus est & sepul. us, quasi bene vstrū. vbivero cōbustus qs est tūmo-
do alibi vero sepultus, is locus ab vrēdo vstrina appellatur. Semiustulatū min⁹ est q̃
semitustū. Vstulare em̃ minus est q̃ vrere, vt agnoscere possis ex illo Pacuiano, Cā-
denti ferro crines vstulare & vrtica herba. Hac em̃ ratioe calamistrati fiunt capilli.
Semiustulatū etiā dixit M. Varro, Ecce tibi calidis pedib⁹ qdā nauiculari semiuustu-
latus irrupit se in curiā. Calidis pedibus. i. citis exponit No. Marcellus. Sed certe ca-
lidis, q̃a semiustulatus erat. Nocturnis canibus). i. vulgaribus, nec dñm habētib⁹,

Semiustu-
latus.

a quo ad tutelā dom⁹ educarent. Aut intelligit canes eos, quos vt anseres ali publice
in Capitolio, vt significet si nocte fures venerit, Cicero scribit p Roscio Amerino.
Necessario fecisti). i. coactus incendio curiæ. Suffragio se suo &c.) Milonē facere Consulē.

At nō P. Clodio mortuo vſitatis iā reb⁹ obnitēdū est Mi
loni, vt tueatur dignitatē suā. Singularis illa huic vni cōces
sa gloria, quē quotidie augebatur frāgendis furoribus Clo
dianis, iam morte Clodii cecidit. Vos adepti estis, ne quē ci
uē metueretis: hic exercitationē virtutis, suffragationē Con
sulat⁹, fontē perennē glorię suę perdidit. Itaq; Milonis Cō
sulat⁹, q̄ viuo Clodio labefactari nō poterat, mortuo deniq;
tentari cōcept⁹ est. Non modo igitur nihil prodest, sed obest
etiā P. Clodii mors Miloni. At valuit odiū, fecit iratus, fecit
inimic⁹, fuit vltor iniurię, punitor doloris sui. Quid? si hęc,
nō dico maiora fuerūt in Clodio, q̄ in Milone? sed in illo ma
xima, nulla in hoc? quid vultis ampli⁹? quid em̄ odisset Clo
diū Milo, segetē ac materiā suę glorię? preter hoc ciuile
odiū quo oēs improbos odimus? ille erat vt odisset primum
defensorē salutis meę: deinde vexatorē furoris, domitorē ar
morum suorū: postremo etiā accusatorē suū. reus. n. Milonis
lege Plotia fuit Clodius, quoad vixit. Quo tandem aīo hoc
tyrānū tulisse creditis? quantū odiū illius? & in hoīe iniusto
q̄ etiā iustū? Reliquū est vt iā illū natura ipsius, cōsuetudoq;
defendat: hūc autem hęc eadē coarguāt. Nihil per vim vnq;
Clodi⁹, omnia p̄ vim Milo. Quid ergo iudices, cū mcerēti
bus vobis Vrbe cessi? nō seruos, nō arma, nō vim intētauit?

Seges ac
materia
glorię.
Odium
ciuile.

At nō P. Clodio mortuo) Obiectio est quā pponit Cicero, vt ostēdat Clodii mor
tē nihil Miloni fuisse vtilē. Vſitatis iā reb⁹). i. solitis. i. more solito. Obnitendū) id est
valde nitēdū. Fōtē perennē glorię) Quintil. lib. 8. metaphorę tria genera scribēs illā
metaphorā ad ornatū esse dicit: lumē orationis, claritatē generis, cōcionū procellas,
eloquentiæ flumina. Vt Cicero pro Milone, Clodiū fontē glorię eius appellat, & alio
loco segetē & materiā. Labefactari nō poterat) id est certissim⁹ erat. Tētari) id est
cōcuti leuiter. Tētare em̄ significat rē quę firmiter fixa sit experiri, vt euellatur. Id
elocare vulgo dicunt. Tētare in hac significatione dicit Quintil. lib. 3. Verū inquit,
& tūc leuiter est tētātū, tū apud Gręcos quosdā, tū apud Ciceronē in lib. de Oratore,
& nunc maximo tēporū nostrorū authore prope impulsū, vt nō modo plura hęc
genera, sed etiā pene innumerabilia videātur. Milonis Cōsulat⁹ viuo Clodio certissim⁹

Tentare.

mus erat, eo mortuo ita certus nō fuit: nā post Clodiū cæsum Milo ad Cn. Pompeiū misisse dicebatur, desistere se petitione Consulatus si ita ei videretur, quia Pōpeius Hypseo, qui eius Quæstor fuerat, summa ope studebat. vt ait Asconius. At valuit odiū) Obiectio est. Defensorē salutis meæ) id est Milonē. is enim Tribun⁹ plebis curauit, vt Cicero ab exilio rediret. Reus enim Milonis lege Plotia) M. Ploti⁹ Syl Lex Plotia
 Janus Trib. pl. Cn. Pompeio Strabone & L. Porcio Catone Coss. secundo anno belli Italici tres leges tulit. Vnam, vt tribus singulæ ex suo numero quinosdenos suffragio crearent, qui eo anno iudicaret. Author est Asconius in orationem Ciceronis pro Cornelio de maiestate. Hac lege factum est, vt Senatores quoq; iudicaret. nam ad Equites solos iudicia lege Sempronia translata erant. Alteram, Agrariam, cui⁹ meminit Cicero in libro Epistolarum ad Atticum primo. Agraria, inquit, a Flauio promulgata est sane leuis eadem fere, quæ fuit Plotia. Tertiam, de vi, quæ est in eos qui rempublicam oppugnent. Hac lege Saufeium, q; loca quædam occupasset, & cum telo fuisset, accusatum Asconius tradit. Quum Ciceronis domum ex ærario publico ædificandā post eius reditum Senatus sensuisset, eam P. Clodius saxis ignib⁹ ferro vastauit. decreuit Senat⁹ eos qui id fecissent, lege de vi teneri: vt ait Cicero de resp. Aruspiciū. Hæc lex de vi, lex Plotia est. Quū Senat⁹ habendus esset, vbi de Ciceronis reditu ageretur. viii. Cal. Feb. P. Sextius & Q. Fabriti⁹ noctu armatos homines in tēplo Castoris collocauerunt, vt Clodianorum conatibus obsisteret. commissa pugna Clodiani occidunt nōnullos, vulnerāt multos: Q. Ciceronis sal⁹ periclitata est: P. Sextius. xx. vulneribus confossus est: ciuium corporibus Tyberis repletus, cloacæ refertæ sunt. Hæc Cic. amplius scribit in oratione p P. Sextio. Ausum esse Annum Milonē Trib. pl. ad iudiciū de vi Clodiū trahere, Plutarchus in vita Ciceronis tradit. Idē quoq; Cicero scribit in oratione post reditū in Senatu habita, Quid ego, inquit, de præstātissimo T. Annio Milone dicā: aut quis de tali ciue satis digne vnq; loquetur? Qui quū videret sceleratū ciuē, aut domesticum potius hostē, si legibus vti liceret, iudicio esse frangēdum. Sin ipsa iudicia vis impediret ac tolleretur, audaciā virtute, furorem fortitudine, temeritatē cōsilio, manum manu, vim vi esse superandam, primo de vi postulauit: posteaq; ab eo iudicia sublata esse vidit, ne ille omnia vi posset efficere, curauit. Fuit igitur Clodius Milonis reus de vi lege Plotia. Quoad vixit) Id fortasse dixit, propterea q; iudicia Clodius sustulerit, postq; de vi postulatus est & ita causam Clodius non dixit. Hunc Clodiū paulo ante q; occisus sit, Cicero reum appellat, lib. Epistol. ad Atticum. 4. Comitā, inquit, fore nō arbitror. Publium reum, nisi ante occisus erit a Milone, fore puto. nā si se ituro Lanuuium in via obtulerit, occisum iri iam ab ipso Milone video. Tyrannum) Clodium. Reliquum est) Probat Cicero alia ratione Clodiū fecisse insidias: quia P. Clodi⁹ sepe vim fecit, nūq; Milo. In insidiatore vim inesse oportet) A vita ante acta Cicero sæpe confirmat aut refutat. quia consentaneum est præteritæ vitæ sequēte esse similē. Illum) Clodium. Est enim ironia. Moerentibus vobis) De discessu suo M. Cicero per multa scribit in oratione pro P. Sextio. In oratione post reditū suū in Senatu, Me, inquit, laborantē mutatione vestis & prope luctu vestro quoad licuit defēdistis. Nostra memoria Senatores, ne in suis quidē periculis mutare vestē solebant: in meo periculo Senatus vestem mutata fuit. Idem in oratiōe post reditū ad

Quirites, præter Senatū. xx. milia vēstē mutasse dicit. Vrbe cessi) Discessum suū, nō exiliū Cicero appellare solet. Quū seruos arma vim Ciceroni P. Clodius intētare, maluit Cicero abire in exiliū, q̄ cū P. Clodio depugnare. Intētauit) id est cōtra me intendit.

Quę fuisset igitur causa restituendī meī, nisi fuisset iniu-
sta eiiciēdi: Diē mihi credo dixerat, multā irrogarat, actio-
nē perduellionis intenderat. & mihi Iudices in causa aut ve-
stra mala, aut mea nec præclarissima etiā iudiciū timendum
fuit: Seruorū & egētū ciuiū, & facinorosorum armis meos
ciues meis consiliis periculisq; seruatos pro me obici noluī.
Vidi enim vidi hunc ipsum Q. Hortensiū lumē & ornamē-
tum reip. pene interfici seruorum manu, cū mihi adesset: qua
in turba C. Vibienus Senator, vir optimus, cū hoc quū esset
vna, ita est † mulctatus, vt vitā amiserit. Itaq; quando illius
postea fica illa, quam a Catilina acceperat, conquieuit: hæc
intentata nobis est: huic ego vos obici pro me nō sum pas-
sus: hæc insidiata Pompeio est: hæc istam Appiā viam moni-
mentū sui nominis nece Papirii cruentauit: hæc eadē longo
interuallo conuersa rursus est in me: nuper quidem vt scitis
me ad regiā pœne confecit. Quid simile Milonis: cuius vis
omnis hæc semper fuit, ne P. Clodius cū in iudiciū detrahi
non posset, vi oppressam ciuitatē teneret. Quem si interfice-
re voluisset, quantæ, quoties occasiones, q̄ præclaræ fuerūt:
Potuit ne cum domum, ac deos penates suos illo oppugnā-
te defenderet, iure se vlscisci: potuit ne ciue egregio & viro
fortissimo P. Sestio Collega suo vulnerato:

† mutila-
tus.

Quę fuisset igitur causa) Enthymena ex repugnantibus est. Diē mihi, credo,
dixerat) Ironia est, ad eā sententiā. Vocauit me Clodius in ius: sed quia causa vestra
aut mea bona nō erat, ego metuēs iudiciū. exiui in exiliū volūtariū. Re vera Clodi-
us Ciceronē in ius vocauit, q̄ de Lentulo, Cethego, aliisq; coniuratis indēnatis suppli-
ciū sumpsisset. quis Senat⁹ eos extremo supplicio afficiēdos cēsuerit. vt est apud Sal-
lust. eos tñ. Clodius indēnatos, vt arbitror, dicebat, q̄ a po. Ro. dānati nō fuissent.
Lege. n. Sēpronia iniussu po. Ro. de capite ciuis supplicium sumi non licebat. Multā
irrogat), i. inflixerat. Plautus in Captiuis, Qui consiliū iniere, quo nos. victi &

vita prohibeāt, iis diē dicā, irrogabo multā, vt mihi coenas decē meo arbitratu dent, quum cara annona sit. Intendere actionem).i. accusare. Perduellionis).i. læsę maiestatis vel reip. violatę. Seruorū & egentū ciuium) Hęc causa exiliū Ciceronis fuit. Consulebāt ei nōnulli rem armis gerere cū Clodio. sed quia id sine ingenti ciuium strage fieri negabat, qui seruasset ciues opprimenda Catilinę cōiuratione, eos hac cōtentione perdere nolebat. maluit igitur abire. In orōne p P. Sextio rē dicit ampli⁹.

Seruorū & egentū).i. Catilinariorū. Vidi hūc ipsum Q. Hortēsiū) Cicerone facto reo, decernere Senat⁹ volebat, vt po. Ro. vestē mutaret, veluti ex moestitia publica: L. Pilo & A. Gabini⁹ Cōss. cōtra sentiebāt. P. Clodius Paludatus circa curiā cū satel litibus oīa terrore replebat. E Senatū prupere nōnulli Senatores, qui laceris vestib. specie tumultus dedere. Author est Plutarch⁹ in vita Ciceronis. In eo tumultu Hortēsiū & Vibienū hęc passos fuisse arbitror. nā quod Asconius ait, postero die q̄ Clodii cæsi corpus Romā perlatū est, ingentē seruorū multitudinē ad eius domū confluisse, cōpluresq; notos homines elisos esse, inter quos C. Vibienū Senatorē: mihi cū hac re coherere nō videtur. hic. n. vim quā Clodius fecit enumerat. Quū mihi adesset).i. patrocina-retur. Cū hoc) Hortēsiō. Multatus) Legēdum putem mutilatus. nā Senatorū aliquorū vestimenta fuerūt lacerata. Pręterea in forū & curiam gladios ferre nō licebat. Ideo P. Sextius fragmētis & fustibus vulneratus est. Tyb. Gracchus subselliorū pedibus cęsus est. Vitā amiserit) amittere vitā Cicero, vt Sallustius animā amittere dicit. Quā a Catilina acceperat) Clodio sæpe obicit Cicero sociū eū cōiurationis Catilinę fuisse. In oratione de Respōsis Aruspiciū eū appellat familiarem Catilinę. Intentata nobis est) quo tēpore ex Vrbe excessi.

Amittere
vitam seu
animam.

Appiam viā Papyrii nece cruentauit).i. in Appia via Papyriū necauit. Cruētare templum Cicero dicit in oratione pro P. Sestio pro eo quod est in tēplo vulnerari. Tribunus pl. templū cruentauit. Id autē de P. Sestio dixit, qui in templo Castoris xx. vulnera a Clodianis accepit. Idem remp. cruentari dicit in oratione post reditū in Senatu, Ego meam salutē deserui, ne propter me ciuiū vulneribus resp. cruentaretur. Idem de Respon-sis Aruspiciū, Secures suas cruentari scelere noluit. Quod in eandem fere rem dicitur. Nuper quidē vt scitis) Id Cicero scribit in libro Epistolarum ad Atticum. 4. eius verba sunt, Ante diem tertium Id. Nouemb. quum sacra via discederem insecutus est me Clodius cum suis. clamor, lapides, fustes, gladii, & hęc improuisa omnia. discessim⁹ in vestibulum M. Terii Damionis, qui erāt meū facile operas aditu prohibuerūt, ipse occidi potuit. Regiam) In sacra via Regiam esse Asconius tradit. Quū domū ac deos penates) Ciceronis ex eadem epistola illa verba sunt de Clodio, Ille, inquit, omniū vocibus quū se nō ad iudiciū, sed ad supplicium pręsens duci videret, omnes Catilinas Siciniosq; postea reddidit. nam Milonis domū meāq; in Ceramio pridie Id. Nouembr. expugnare & incendere ita conatus est, vt palam hora. V. cū scutis homines euctis gladiis, alios cum accensis facibus adduxerit, ipse domum P. Syllę pro castris sibi ad eam impugnationē sum-pserat: tum ex Anniana Milonis domo Q. Flaccus eduxit viros acres, occiditq; homines ex omni latrocinio Clodiano notissimos. ipsum cupiuit: sed ille se in interiorē partē ædium abdedit. P. Sextio) de eo ante dixi. Collega suo) Milo enim & Sextius Trib. pl. fuerunt anno proximo post P. Clodium.

Cruētare.

Potuit ne Fabritio viro optimo, cū de reditu meo legem ferret pulso, crudelissima in foro cede facta? potuit ne L. Cæciliū iustissimū fortissimūq; Prætoris oppugnata domo? potuit ne illo die, cum est lata lex de me: cum totius Italię concursus, quem mea salus concitarat, facti illius gloriā libens agnouisset? vt etiam si id Milo fecisset, cuncta ciuitas eam laudem pro sua vendicaret. Atqui erat id temporis, clarissimus & fortissimus Consul inimicus Clodio P. Lentulus, vltor sceleris illius, propugnator Senatus, defensor vestrę voluntatis, patronus illius publici consensus, restitutor salutis meę: septem Prætores, octo Tribuni pl. illius aduersarij, defensores mei: Cn. Pompeius author & dux mei reditus, illi hostis: cui sententiā Senat⁹ omnis de salute mea grauissimā & ornatissimā secut⁹ est, qui populū Ro. cohortat⁹ est, qui cū de me decretū Capuę fecisset, ipse cunctę Italię cupienti & eius fidem imploranti signum dedit, vt ad me restituendū Romam cōcurrerēt. Omnia tum deniq; in illū odia ciuiū ardebant desiderio mei: quę tum si interemisset, nō de impunitate eius, sed de præmijs cogitaretur. tamen se Milo continuit, & P. Clodiū ad iudiciū bis, ad vim nūq; vocauit. Quid? priuato Milone, & reo ad populum, accusante P. Clodio, cū in Cn. Pompeiū pro Milone dicentē impetus factus est: quætū nō modo occasio, sed etiam causa illius opprimendi fuit?

Fabritio) Is est Quintus Fabritius, qui Tribunus plæb. cum P. Sextio octauo Calend. Februarii armatos homines in templum Castoris deduxit, vt ante dixi.

Quā de reditu meo) Cicero in oratione post reditū in Senatu, Q. inquit, Fabritius, si quę de me agere conatus est, ea cōtra vim & ferrū perficere potuisset, in mēse Ianuario nostrū statū recuperassem. quem ad salutē meā volūtas impulit, vis retardauit, autoritas vestra reuocauit. Crudelissima in foro) Ante diximus ex hac cede Tyberim oppletum & cloacas refertas. Potuit ne) iure se vlcisci. Oppugnata domo) Id cum Asconio illi temporī propinquo nescire me fateor. scribit tamen Cicero in oratione post reditum in Senatu, quantum sibi L. Cæcilius Prætor fauerit. Totius Italię) id est omnium Italorū: quę dicendi figura frequens est. Quā

est lata lex de me) Pridie No. sextil. mirifico studio omnium ætatum atq; ordinum, incredibili concursu Italiae, comitiis Centuriatis lex de Ciceronis reditu lata est, vt ipse scribit libro Epistolarum ad atticum. 4. Quem mea salus concitavit) Cicerone in oratione post reditum in Senatu reditus sui auctores præcipuos enumerat, Cn. Pompeium, P. Lentulum, & L. Mummius, octo Trib. pl. & septem Prætores, quos illic nominat. Ad iudicium bis vocauit) Dixi antea Clodium a Milone legere Plotia de vi postulatam: quando iterum accusatus fuerit legere non memini.

Priuato Milone) id est postq; abiit Tribunatu. Nam si quis in honore ministerio ve publico sit, reus quidem postulat: sed differtur eius accusatio, & cautione data in iudicio sistendi causa promittitur in finem honoris. & hoc ita Tyberius Cæsar rescripsit, vt ait Vlpianus libro Pandectarum. 48. ad legem Iuliam de adulteris.

Et reo ad populum) Milonem de vi ad populum Clodius accusauit: eum Cn. Pompeius defendit. In Cn. Pompeium impetus factus est) Ad. iiii. Id. Febr. Pompeius vbi surrexit vt pro Milone diceret, Clodiani clamorem sustulerunt. Id ei perpetua oratione contigit, non modo vt acclamatione, sed etiam vt conuicio & maledictis impediretur. Qui vt perorauit, nam in eo sane fortis fuit, deterritus non est, dixit omnia: Clodius surrexit, sed tantus Milonianorum clamor fuit, vt neq; mente, neq; lingua, neq; oratione consisteret. Pompeius hora sexta vix perorauerat. Milonianorum clamor & maledicta in Clodium vsq; ad horam octauam fuerat. hora fere nona quasi signo dato Miloniani Clodiani consputare coeperunt. exarsit dolor, vrbegabant Clodiani vt Miloniani loco moterent. factus est a Milonianis impetus fuga Clodianorum, eiectus e rostris Clodius. fugerunt etiam Miloniani ne quid in turba paterentur. Pompeius domum discessit. Author est Cicero lib. Epistolarum ad Q. fratrem. 2.

Nuper vero cum M. Antonius summam spem salutis bonis omnibus attulisset, grauissimamq; adolescens nobilissimus reip. partem fortissime suscepisset, atq; illam belluam iudicii laqueos declinantem iam irretitam teneret: qui locus, quod tempus illud dii immortales fuit: cum se ille fugiens in scalarum tenebris abdidisset: magnum Miloni fuit coficere illam pestem nulla sua inuidia, Antonii vero maxima gloria? Quid? comitiis in campo quoties potestas fuit? cum ille vi in septa irruisset, gladios distringendos, lapides iaciendos curasset: dein subito vultu Milonis perterritus fugeret ad Tyberim: vos & omnes boni vota faceretis, vt Miloni uti virtute sua liberet? Quæ igitur cum omnium gratia noluit, hunc voluit cum aliquorum querela: quem iure, quem loco, quem tempo-

re, quē impune non est ausus, hunc iniuria, iniquo loco, alio tempore, periculo capitis nō dubitauit occidere. Præsertim Iudices cū honoris amplissimī contentio, & dies comitiorū subesset: quo quidem tempore, scio enim q̄ timida sit ambitio, quantaq; & q̄ sollicita cupiditas Consulatus: omnia non modo quæ reprehendi palam, sed etiam obscure cogitari possunt, timemus: rumorem, fabulam fictā, falsam perhorrescimus: ora omniū atq; oculos intuemur. Nihil enim est tam molle, tam tenerum, tam aut fragile aut flexibile, q̄ voluntas erga nos sensusq; ciuiū: qui non modo improbitati irascuntur candidatorū, sed etiam recte factis sæpe fastidiunt. Hunc diem igitur campī speratum atq; exoptatū sibi proponens Milo, cruentis manibus scelus & facinus præ se ferens & confitens, ad illa augusta Centuriarū auspicia veniebat. Q̄ hoc non credibile in hoc? q̄ idē in Clodio nō dubitandum? qui se, interfecto Milone, regnaturum putaret.

Nuper vero quum M. Antonius Clodium M. Antonius vt interficeret insecutus est. M. Cicero in Philippica secunda, P. inquit, Clodium meo consilio interfectum esse dixisti. Quidnam homines putarent si tum occisus esset, quum tu illum in foro spectante pop. Ro. gladio stricto insecutus es: negociumq; transegresses, nisi ille se sub scalas tabernæ librarie coniecisset, hisq; oppidis impetum tuum compressisset? Huius M. Antonii adolescentis P. Clodium fuisse amicum, eam tamen amicitiam non multum durasse Plutarchus in vita Antonii scribit. Adolescens nobilissimus M. Ciceronem & Antonium multa deuinctos fuisse amicitia doceri possit lib. Epistol. ad Atticum. 14. vbi vtriusq; ad alterum epistolę sunt. Iudicii laqueos id est periculum vel poenam. Vt in oratione de respōsis Aruspicum de Clodio, Sed si etiā nunc illaqueatus iam omnium legum periculis, irretitus odio bonorum omnium, expectatione supplicii iam nō diuturna implicatus. Idē in Vatinius, Hominesq; negocia gerētes iudiciis iniquissimis irretires. Fugeret ad Tyberim) De hac Clodii fuga nihil memini legere, nisi illud est, quod paulo aliter scribit in lib. Epistol. ad Atticum. 4. Milo, quum sibi Consulatum petēti Clodius obseruaretur. xii. Calend. Decēb. mediā noctē cū magna manu in Campū Martium venit: Clodius quum haberet fugitiuorum delectas copias in Cāpum ire non est ausus. Milo permansit ad meridiē, mirifica hominum cum lætitia, summa cum gloria. xi. Calen. & viii. itidem Milo nocte in comitiū venit. In septa id est in comitiā. Septa enim

Laquei iudicii.

Septa.

loca sunt in campo Martio inclusa tabulatis, in quibus stans pop. Ro. suffragia ferre solebat. Eadem comitia dicebantur. Virtute) id est fortitudine. Quem igitur omnium) Enthymema est ex repugnantibus, quod aliquando multiplicari posse docens Quintil. lib. 5. hoc exemplo utitur. Idem lib. 7. tradit coniecturas peti solere alio tempore, & aliter facere, vel facilius, vel securi⁹ potuerit. Vt dicit Cicero pro Milone enumerans plurimas occasiones, quibus ab eo Clodius impune occidi potuerit. Præterea cur potissimum illo loco, illo tempore, illo modo sit aggressus & ipse diligentissime tractatur pro eodem locus. Peti enim ex coniectura oportet insidias a Clodio factas. Præsertim Iudices) Alia probatio insidiarum a Clodio Miloni factarum, q^d Milo occiso Clodio amisisset spem Consulatus: Clodius interfecto Milone regnaturum se putaret. Contentio) id est assidua & instans petitio. vt in libro de Offic. 1. Miserrima est omnino ambitio, honorumq^{ue} cōtentio. Contendere enim virgenter petere est. Honoris amplissimi) id est Consulatus. Maior magistratus Consul dicitur, vt ait Sex. Pompeius. Authore Tullio lib. Tuscul. Quest. 2. Consulatus ille antiquus Romæ perinde habebatur, vt Olympiorum victoria in Græcia. Q^u timida sit ambitio) id est q^{ui} timidi sint qui ambiunt. Improbati candidatorum) id est improbis candidatis. Candidatorum. i. petentium magistratum, qui enim magistratum petebat candida veste expectorata, sine toga in comitio veniebat. Fastidiunt) id est cum fastu quodam irascuntur & stomachantur. Recte factis) id est his qui recte faciunt. Ad illa augusta Centuriarum auspicia) id est ad comitia Centuriata, quibus Consules fiebant. Augustū quod augurio consecratū est dicitur, vt Virg. in lib. Ænei. 7. augusta moenia, & augustum tectum dicit. Cicero in oratione pro domo sua, Post autem Senatus in loco augusto consecratam eā aram tollendam ex autoritate Pontificum censuit. Auspicia vero augusta intelligit maxima. A enim Gel. cap. 14. lib. 13. ex Messalæ sententiā auspiciorum duo genera dicit: Alia sunt maxima, quæ Consulum Prætorum, Censorum sunt. ideoq^{ue} hi maiores magistratus dicuntur. Alia sunt minora, quæ reliquorum magistratū sunt, qui magistratus minores dicuntur. Magistratus maiores fiunt comitiis Centuriatis, quæ magna Cicero in libro de Legib. 3. & iusta comitia in oratione post reditum in Senatu appellat. Minores vero magistratus fiunt comitiis Curiatis.

Cōtēdere & contentio.

Consulat⁹ honos.Candidat⁹ Fastidio.

Augustū.

Auspicio-
rum duo
genera.

Quid (quod caput audaciæ est Iudices) quis ignorat maximā illecebrā esse peccandi impunitatis spem? in vtro igitur hæc fuit? in Milone? qui etiā nunc reus est facti aut præclari, aut certe necessarij? an in Clodio? qui ita iudicia pœnāq^{ue} contēpserat, vt eū nihil delectaret, quod aut per naturā fas esset, aut per leges liceret? Sed quid ego argumentor? quid plura disputo? te Q. Petili appello optimū & fortissimū ciuē: te M. Cato testor: quos mihi diuina quēdā fors dedit Iudices, vos ex M. Fauonio audistis Clodiū sibi dixisse,

& audistis viuo Clodio, periturū Milonē triduo : post diem
 tertium gesta res est, quā dixerat. Cū ille non dubitaret aperire
 quid cogitaret, vos potestis dubitare quid fecerit? Quemad-
 modū igitur eū dies nō fefellit, dixi equidē modo. Dictato-
 ris Lanuuii stata sacrificia nosse negociū nihil erat. Vidit ne-
 cesse esse Milonē proficisci Lanuuiū illo ipso, quo profectus
 est, die. Itaque anteuerit. At quo die? quo ut ante dixi, insanis-
 sima cōcio ab ipsius mercenario Tribuno pl. est concitata:
 quē diē ille, quā concionē, quos clamores, nisi ad cogitatum
 facinus approperearet, nūquā reliquisset. Ergo illi ne causa qui-
 dem itineris, etiā causa manendī, Milonē nulla facultas ma-
 nendī, exeundī non causa solū, sed etiā necessitas fuit. Quid?
 si ut ille sciuit Milonē fore eo diē in via, sic Clodiu Milo ne
 suspicari quidem potuit? Primum quæro, qui scire potuerit?
 quod vos idem in Clodio quærere nō potestis. Ut enim ne-
 minem aliū nisi T. Patinam familiarissimū suū rogasset, sci-
 re potuit illo diē ipso Lanuuii a Dictatore Milone prodi
 Flaminē necesse esse. Sed erāt permulti alii, ex quibus id fa-
 cillime scire posset. omnes Lanuuii. Milo de Clodii reditu
 vnde quæsiuit? quæsierit sane. videte quid vobis largiar. ser-
 uum etiam, ut Arrius meus amicus dixit, corruerit.

Quid? quod caput audacię est? Alia probatio insidiarū a Clodio factarū. Impunita-
 tis spes) spes impunitatis ad maleficiū allicit. Hanc spem Clodio fuisse non Miloni
 ostendit. Caput). i. fons & origo. Iudicia poenāque cōtempserat). i. impunitatē sibi
 proposuerat. Per naturam fas esset) quia sororem violauit impune. Aut per le-
 ges liceret) quia sacra Bonæ deę polluit. Q. Petili) Q. Petilii cuiusdā meminit Va-
 lerius Maximus lib. i. de Ominibus: & secūdo de Disciplina militari, qui Cos. fortissi-
 me pugnans aduersus Ligures a militibus relictus occubuit. Is ne sit, cuius hic me-
 minit Cicero compertū non habeo. Post diem tertium quā) id est, aut diem tertium
 post quam, aut diem tertium quē. Non dubitaret) proposita spe impunitatis. Sta-
 ta) non statuta fortasse legēdum est. Nā authore Sex. Pompeio, stata sacrificia sunt,
 quæ certis diebus fieri debent. Cato in ea oratione quā scribit de L. Vecturio, de sa-
 crilegio commissio, quum ei equum ademisset, Quod tu, quod i te fuit, sacra stata solē-
 nia capite sancta deseruisti. Statum enim pro certo & constituto veteres dixerunt. Ut

Stata sa-
 crificia.

apud Plautum in Curculione, Si status conditus cum hoste intercedit dies. Et status dies cum hoste in tab. xii. scriptum est, vt ait Cicerō in primo de Offic. libro. Stata igitur sacrificia sunt, quæ certo quodam anni die fieri solita sunt. Quem admodum igitur) Ex his quæ narrauit docet Clodium fecisse insidias. Negocii nihil erat).i. erat facile. vt paulo negotio, vel nullo negotio sæpe dicit Cicerō pro eo quod est facile. Anteuertit).i. præuenit. Insanissima concio) Id Asconius enarrat. Approperaret).i. valde properaret. vt in lib. Epistol. ad Atticum. 4. Quid consilii de omni nostro statu capiamus, te absente nescimus, quare appropera & vale. Illi) Cicerō sæpe pronomina hoc & illud ita distinguit, vt hoc suum litigatorum, illo aduersarium significet. Seruū) Clodii, qui Miloni indicaret, quando Clodius reuerteretur. Quæsierit sane: Videte quid vobis largiar) Id ex arte dicendi esse docet Quintilianus libro. 3. vt leuissima quæq; quæstio primo loco fungatur. Nam illud frequens est, vt ea quibus minus confidimus, quum tractata sint, omittamus, aliquando sponte nostra velut donantes, aliquando ad ea quæ sunt potentiora gradum ex his fecisse contenti. Hoc genus in hac oratione obseruari sæpe inuenias. Arrius meus amicus) Duo fuerunt Arrii Ciceronis amici. Vnus, C. Arrius, de quo Cicerō lib. Epistolarum ad Atticum. 2. C. inquit, Arrius proximus est vicinus, immo ille quidem iam contubernalis, qui iccirco se Romam ire negat, vt hic mecum totos dies philosophetur. Alter, Q. Arrius, de quo in oratione in Vatinius testem. Atq; inquit, illud scire ex te cupio quo consilio aut mente feceris, vt in epulo Q. Arrii familiaris nostri cum toga pulla accumberes.

Approperaret.

Legite testimonia testium vestrorum. Dixit C. Cassini, cognomento Schola, Interamnis familiaris meus, & idem comes P. Clodii, cuius iam pridem testimonio Clodius eadem hora Interamne fuerat & Romæ, P. Clodium illo die in Albano mansurum fuisse, sed subito ei fuisse nunciatum Cyrum architectum esse mortuum: itaque Romam repente constituisse proficisci: dixit hoc comes item Publii Clodii, C. Clodius. Videte Iudices quanta res his testimoniis sunt confectæ. Primum certe liberatur Milo, non eo consilio profectus esse, vt insidiaretur in via Clodio. quippe si ille ei obuius futurus omnino non erat. Deinde, non enim video cur non meum agam negotium, scitis Iudices fuisse, qui in hac rogatione suadenda dicerent, Milonis manu cedendum esse factam, consilio vero maioris alicuius, videlicet me latronem ac sicarium abiecti homines & perditum describebant. Iacet suis testibus ii, qui Clodium negant eo die Romam, nisi de

Cyro auditum esset, rediturum fuisse. Respirationi: liberatus sum: non vereor, ne quod ne suspicari quidem potuerim, videar id cogitasse. Nunc persequar cetera. nam occurrit illud: ne Clodius quidem de insidiis cogitavit, quoniam fuit in Albano mansurus, si quidem exiturus ad caedem e villa non fuisset. Video enim illum, qui dicitur Cyri mortem nunciavisse, non id nunciavisse, sed Milonem appropinquare. Nam quid de Cyro nunciaret? quem Clodius Roma proficiscens reliquerat morientem? Vna fui, testamentum simul obsignavi cum Clodio, testamentum autem palam fecerat, & illum hanc redem & me scripserat: quem pridie hora tertia animam efflatam reliquisset, eum mortuum postridie hora decima ei nunciabatur.

Efflare animam.

Legite testimonia) Aduersariorum testimonia pro se esse ostendit. Dixit C. Cassinius) Hic Cassinius testis dixit se cum Clodio tum fuisse, quum occisus est. Facta rei atrocitatem auxit maxime. Et credendum non esse Cicero significat, quod alias falsum dixerit testimoniū. nam qua hora Clodius habitu muliebri in sacris Bonae deae deprehensus est, eum fuisse Interamnē dixit. sed quum Romae fuerit, Interamnē esse non potuit. Quintilianus lib. 4. esse dicit falsas narrationes, quae nonnumquam instrumentis adiuuantur. ut P. Clodius fiducia testium qua nocte incestum Romae commiserat, Interamnē se fuisse dicebat. Interamnis gentile nomen est ab Interamna. Est autem Interamna urbs in Umbria, ubi prata quater in anno secantur, etiam non rigua. ut ait Plinius cap. 28. libri. 28. Comes) P. Clodii. Significat Callistratus Iurisc. lib. Digestorum. 22. in examinanda fide testium videndum ei ne amicus sit pro quo dat testimoniū, an ei inimicus contra quem dicit. nam in hac vel illam partem gratia vel odium plurimum habet momenti. Ideo Modestinus ibidem scribit, in testibus fidem, dignitatem, mores, gravitatem, examinanda esse. Ideoque testes aduersus fidem testationis suae vacillent audiendos non esse. Archadius testimonium ab iis praecipue dicit exigendum, quorum fides non vacillat. nec tamen eos testes reicit Cicero, quod eorum testationes Miloni prosint. De Cyro) Cyri architecti Cicero meminit in lib. Epist. 2. ad Q. fratrem. De aedificatione tua Cyrum vrgere non cesso. C. Clodius P. Clodii fratrem fuisse, cuius filii duo Appii Clodii adolescentuli Milonis accusatores fuerunt Asconius tradit. An hic C. Clodius Publii comes is fuerit, haud satis copertum habeo. In hac rogatione) id est lege Pompeii. Iacent suis testibus) id est vincuntur suis testimoniis. Nam Romam ea nocte venturus non erat, nisi de Cyri morte audisset, sed in Albano mansurus: qui scire potuit Milo, ut ei faceret insidias, ego quoque, inquit Cicero, qui scire quivissem, ut meo consilio ex urbe Milo ad

cædem Clodii egressus esset? Ne suspicari quidem de Clodii reditu potui. Occurrit illud) Refutat quod aduersarii dixerant Clodium nihil de insidiis cogitasse. Si quidem &c.) id est, Id arbitror verum quod dicis Clodium in Albano mansurum, si exiturus ad cædem e villa non fuisset. Heredem scripserat) Scribere hæredem & facere vſitate dicimus. Animam efflantem) id est iam iam morientem. Scribere & facere heredem.

Age, sit ita factum: quæ causa cur Romam properaret? cur in nocte se coniiceret? quid afferebat festinatio? quod heres erat? primum erat nihil cur perperato opus esset: deinde siquid esset, quid tandem erat, quod ea nocte consequi posset: amitteret autem si postridie mane Romam venisset? Atque ut illi nocturnus ad urbem aduentus vitandus potius quam expetendus fuit: sic Miloni cum insidiator esset, si illum ad Urbem noctu accessurum sciebat, subsistendum atque expectandum fuit. nemo ei neganti non credidisset, quæ omnes saluum etiam confitentem voluit. Sustinuisse hoc crimine primum ipse ille latronum occultator & receptor locus, dum neque muta solitudo indicasset, neque cæca nox ostendisset Milonem. Deinde ubi multi ab illo violati, spoliati, bonis expulsi, multi etiam hæc timentes in suspicionem caderent: tota denique rea citaretur Etruria. Atqui illo die certe Aricia rediens diuertit Clodius ad Albanum: quod nisi sciret illum Milo Aricie fuisse, suspicari tamen debuit, eumque etiam si Romam illo die reuertere vellet ad villam suam, quæ viam tangeret, diuersurum: cur neque ante occurreret, ne in villa resideret? nec eo in loco subsedit, quo ille noctu venturus esset? Video adhuc constare omnia ludices, Miloni etiam utile fuisse Clodium vivere: illi ad ea quæ concupierat optatissimum interitum Milonis fuisse Odium illius in hunc acerbissimum: in illum huius nullum. Consuetudinem illius perpetuam in vim inferenda: huius tantum in repellenda. Mortem ab illo denunciatam palam Miloni & predicatam: nihil unquam auditum ex Milone. Profectionis huius diem illi notum, reditum illius huic ignotum fuisse. Huius iter necessarium: illius etiam potius alienum.

Hunc præ se tulisse illo die Roma exiturū: illum eo die se dissimulasse rediturum. Hunc nullius rei mutasse consiliū: illū causam mutandī cōsiliū finxisse. Huic si insidiaretur nocte prope Urbē expectādum: illi etiam si hunc non timeret, tamen accessum ad Urbē nocturnum fuisse metuendum.

- Agē** Age) id est esto. Hic em̄ donātis est nō hortātis. Cur in noctē se coniceret) id est ei hora discederet, vt ei noctū iter faciendū esset. Afferebat) id est proderat. Pro-
- Subsistere.** perato op̄is esse) Properato opus est ea forma dicitur, qua factū opus est. Subsistē dū). i. in aliquo loco furtim manēdū & expectādū quoad Clodius veniret. Nemo ei negāti &c.) Enthymena est ex repugnantibus. Sustinisset &c.) Quia ille locus in via Appia, qui ad monumentū Basilii est, periculi plenus, & latrociniis multis nobilitatus est, si in eo Milo subsedisset, & Clodiū transeuntē interfecisset, crimē in locum coniectum fuisset. Receptator locus) Receptorem locum dicit quo se latrones recipere soleant ad latrocinandum. Receptatores a Iurisperitis dicuntur ii qui fures aut latrones eorumq; furta aut rapinas recipiunt occultatq; Recelatores vulgus appellat. Mæcianus Iurisc. lib. Pandectarū. 47. titulo de receptatoribus. Pessimū, inquit, genus est receptatorū, sine quibus latere nemo diu potest. Et præcipitur, vt
- Muta soli** perinde puniantur atq; latrones. Muta solitudo) Muta solitudo dicitur, q; facin⁹
- tudo, & cæ-** taceat. vt cæca nox, quæ id occultet, tanq̄ hæc non videat, illa nō loquatur. Vbi). i.
- canox.** quia. Ab illo) Clodio. Hæc timētes) ne violaretur, spoliaretur bonis, expellerentur. Tota deniq; Etruria). i. cuncti Etrusci, Etruscos enim possessionib⁹ pellere arm's castrisq; Clodius conat⁹ est, vt Cicero postea dicit. At qui illo die) Obiectio est.
- Aricia.** Aricia rediens) P. Clodius quum miloni factus est obuius redibat Aricia. erat autem allocutus Decuriones Aricinorū. Est autem Aricia vrbs prope Albam, vt ait Seruius lib. Commentariorum in Aeneid. Virg. 7. Diuertit) id est e via deflexit.
- Tāgere cō-** Tangeret viam) id est vię proxima esset. Tangit & contingit viam, & cōtinet vię
- tīng. viam** latine dicitur. Vię contiguum a contingendo, vulgus dicit. Cur neq; Obiectionē
- &c.** diluit. Ne in villa resideret) id est vt eum interciperet interficeretq; anteq̄ in Albanum venisset: aut cur non subsedit ad Basilii monumentum quo ipse noctu vēturus erat. Miloni enim commodius fuisset aggredi Clodium procul ad Albano.
- Insidere lo** Subsedit). i. furtim sedit in insidiis. Insidere locum). i. in loco esse in insidiis dicitur. T. Liuius lib. 35. Nocte prætergressi castra Romana, saltum qua transeundum Romanis erat, insederunt. Idem libro proximo, luuentus omnis armata sylvas & itinera insedit. Insideri passiuū idem dixit lib. 25. Viæ omnes hostiū præfidiis insideretur. Ab insidēdo insidię factę sunt. Video adhuc cōstare omnia Iud.) Enumeratio, & per capita repetitio est eorū quibus docuit Cicero Miloni a Clodio, nō contra, factas esse insidias. Id autē vtilissimū est. hac em̄ ratione auditorū memoria firmatur, & si quid oscitanter auditū est, diligētius reuocatur. Preparantur etiam auditores ad reliqua, quę audire se eo attētius deliberant, q; que ante dicta sunt ignorare se non putant. Denūciatam) per M. Fauoniū. Prædicatā) Prædictā fortasse non

prædicatâ legi oporteat. Alienū).i. nihil necessariū. Alioqui enim potius ei in vrbe manendū erat, vt adesset cōcionibus turbulentissimis. Præ se tulisse).i. ostēdisse ex habitu, ex comitatu, ex impedimētis. Dissimulasse rediturū) quia in Albano māsūrum se simulabat. Finxisse causam) q̃ sibi Cyri mortui causa redeūdum esset.

Videamus nunc (id quod caput est) locus ad insidias ille vbi congressi sunt, vtri tandē fuerit aptior. Id vero Iud. etiam dubitandū & diutius cogitandū est: ante fundū Clodii, quo in fundo propter insanas illas substructiones, facile mille hominum versabatur valentium aduersari. Atqui excelso loco superiorem se fore putabat Milo, & ob eam causam eum locū ad pugnam potissimum delegerat. An in eo loco potius expectandum ab eo, qui ipsius loci spe facere impetum cogitarat? Res loquitur Iudices ipsa, quæ semper valet plurimum. si hæc non gesta audiretis, sed picta videretis: tamen appareret, vter esset insidiator, vter nihil cogitaret malī: cum alter veheretur in rheda penulatus, vnā sederet vxor: quid horum non impeditissimū? vestitus? an vehiculum? an comes? quid minus promptum ad pugnam? cum penula irretitus, rheda impeditus, vxore pene constrictus esset. Videte nunc illum, primum egredientem e villa subito. cur vesperi? quid necesse est tarde? qui conuenit, præsertim id temporis? Diuertit ad villam Pompeii, Pompeium vt videret, sciebat in Alsienſi esse villa procul inde. Villam vt perspiceret? millies in ea fuerat: quid ergo erat moræ & tergiversationis? dum hic veniret, locū relinquere noluit.

Videamus nunc) Perseuerat Cicero vt doceat Clodium fecisse insidias. A loco id probat, q̃ is loc⁹ in quo pugna facta est, Clodio q̃ Miloni vis⁹ fuerit opportunior.

Ante fundum Clodii) Albanū. Authore Quintiliano lib. 5. argumenta a loco aliquando ducuntur. Idem ad probationis fidem spectatur, montanus an planus, maritimus an mediterraneus, consitus an incultus, frequens an desertus, propinquus an remotus, opportunus consiliis an aduersus. Quam partē, inquit, videamus vehemētissime pro Milone tractasse Ciceronē. Locus vbi Milo facere potuisset insidias erat desertus occultator & receptator latronū. Vbi Clodius fecit, erat montanus: (Nam de loco superiore in Milonem tela coniecta sunt) propinquus ante

fundum Clodii, opportunus consiliis, nam in insanis substructionibus mille hominum versabatur. Hoc quoque dictum esse intelligi potest, ut insidiarum suspicionem a Milone tollat qui insidias nunquam fecisset in loco eo ubi mille hominum aduersari posset. Mille hominum) De hoc dicendi genere est apud A. Gellium. Milliare hominum, ut milliare tegularum, vulgus diceret. Propter insanas illas substructiones) ut postea, Substructionum insanis molibus oppresserat. Insanas substructiones appellat magna aedificia. Insanum pro magnodici Sex. Lompeius tradit. Insanum laborem

Insanum. Virgilius dicit libro Aenei. 2. Insano iuuat indulgere labori. Ti. Liuius lib. 32. Ita turrim inclinavit, ut speciem ruentis hostibus, trepidationemque insanam superstantibus armatis praeberet. Virgilius lib. Aenei. 2. insanum amorem dicit, Illis qui ad Troiam forte diebus Venerat insano Cassandrae incensus amore. Insano). i. magno, vel insanum faciente. Idem lib. 3. Insanam yatem aspicias, i. magnam, vel diuino furore correptam. Idem in Buc. Insani feriunt, sine, littora fluctus, i. magni vel furentes. Ut fures austruos appellat lib. Aenei. 1. Atqui excelsio loco) Obiectio est. Prope Albanum in via Appia locus quidam superior erat. Milo sperabat eum se locum preoccupaturum. Respondet Cicero Clodium ibi potius expectasse, qui loci opportunitate impetum facere cogitaret. Excelsio loco) De loco superiore Clodianos in Milonem impetum fecisse, dixit Cicero quum narraret. Si haec non gesta audiretis, sed picta videretis. Diatyposim, i. descriptionem hic esse Aquila Romanus scribit. quam enargiam, Cicero sub oculos subiectionem vocat, ut in oratione pro Roscio Amerino, Nonne vobis haec quae vidistis, oculis cernere videmini Iudices: num posita, num impetum repentinum, num versatur ante oculos ipse Glaucia: Quum alter veheretur in rheda. Argumentum a facultatibus, quo scilicet ostendimus fuisse cuique rei faciendae vel non faciendae facultatem, in coniecturis valere Quintilianus lib. 5. docet. In qua spectandum esse an voluerit, nam & voluntatem spes facit. Insidiatus est Clodius Miloni, non Milo Clodio. Ille cum servis robustis, hic cum mulierum comitatu: ille in equis, hic in rheda: ille expeditus, hic penula irretitus. Vehere in rheda & vehere in rheda dici potest, ut in libro Aenei. 1. Et qua vectus Abas, & qua grandaeuus Aletes. Videte nunc illum) A tempore egressionis, & a mora ante Pompeianum quoad Milo veniret, arguit Clodii insidias. E villa) ex Albano. Tarde) hora ferre. xi. Diuertit ad villam) Orationis varietas delectat. ideo nonnunquam dialogo affinis est. Hic enim possis intelligere, ut sit tanquam sermo Ciceronis & aduersariorum, vel ut Cicero ipse quaerat & respondeat, qua in re itidem varietas est. In villam Pompeii) Haec Pompeii villa Albano proxima erat. Alsienis villa dicta est quod in agro Alsienis aedificata sit. Quo in agro villam nimis sublime extruxit M. Aemilius Porcina: quo crimine a L. Cassio ad populum accusatus multa affectus est, ut ait Valerius Maximus libro octauo. Insanas Albani substructiones inuidiose ante Cicero hanc ob causam dixit. Dum hic veniret) id est quoad Milo veniret. Argumentum ex remotione est, ad hanc sententiam. Clodius diuertit ad villam Pompeii: vel ut Pompeium videret, vel ut villam perspiceret, vel ut dum veniret, Milo, expectaret: sed non ut Pompeium videret, quem in Alsienis villa esse sciebat: non ut villam perspiceret, in qua milles fuerat: igitur ut quoad veniret Milo, expectaret, ut eum ex loco superiore aggrederetur.

Age nūc iter expediti latronis, cū Milonis impedimētis cōparate. Sēper ille antea cū vxore, tū sine ea: nūq̃ nō in rheda, tū in equo: comites grēcūli quocunq; ibat, etiā cum in castra Etrusca pperabat, tū nugarū in comitatu nihil. Milo q̃ nunq̃, tū casu pueros symphoniacos vxoris ducebat, & ancillarum greges. ille qui semp secū scorta, semp exoletos, semp lupas ducebat: tū neminē, nisi vt virū a viro lectū esse dicerēs. Cur igitur victus est: quia nō semp viator a latrone, nō nūq̃ etiā latro a viatore occidit: quia q̃q̃ paratus in imparatos Clodius, tamē mulier inciderat in viros. nec vero sic erat vnq̃ nō paratus Milo cōtra illū, vt nō satis fere esset paratus. semp ille, & quātū interesset P. Clodii se perire, & quāto illi odio esset, & quātū ille auderet, cogitabat. quāobré vitā suā, quā maximis premiis propositā & pene addictā sciebat, nūq̃ in periculū sine præsidiō & sine custodia prouehebat. Adde casus, adde incertos exitus pugnarū, Martēq; cōmunē, qui sæpe spoliantē iam & exultantē euertit, & perculit ab abiecto: adde inscitiā pransi, poti, oscitātis ducis: qui cū a tergo hostē interclusum reliquisset, nihil de eius extremis comitibus cogitauit: in quos incēsos ira vitāq; domini desperātes cū incidisset, hēsit in his poenis, quas ab eo serui fideles pro domini vitā expetiuerūt,

Sympho-
niaci pueri
Exoleti.
Lupæ.

Mars com-
munis.

Age compare.) Attende particulā age coniungi cū verbo numeri pluralis. Age. Cum vxore) Fulvia. Nunq̃ non). i. semper. Ex arte illud est, vt in causā probatione aliquid reum contra morem suum fecisse dicamus. In castra Etrusca) .i. in castra L. Catilinae, quæ C. Manlius Fesulus, quæ in Etruria sunt, cōparabat. vt est apud Sallustium. Quod coniurationis socius fuerit Clodius, Cicero, vt ante dixi, significat. Plutarchus tamen in vita Ciceronis, Ciceronem dicit P. Clodii præsidiō vsū esse in opprimenda coniuratione. Nugarum) Nugas pro impedimentis dicit. Symphoniacos). i. musicos vxoris Faustæ, quæ L. Syllæ Dictatoris filia erat. Greges) Greges potius q̃ gregem dixit, vt amplifcet. Exoletos) qui adolecere. i. crescere desierunt appellari dixit Sex. Pōpeius. Lupas) .i. meretrices. Nec repetitio est, quod ante dixerit scorta. nam scorta sunt vtriusque sexus. Lupas pro meretricibus dici Seruius scribit. Inde lupari pro scortari auctore Nonio Marcello veteres dixerunt. Turpilius, Cum meretrice e nostro

Nugæ.
Exoleti.
Lupæ.
Scorta.
Lupari.

Mars com-
munis,

ornatu per vias lupantur. Nisi ut virum a viro). i. robustum & fortem a Clodio. Clodius, ut Asconius ait, vehebatur equo, servi. xxx. fere expediti (ut id temporis mos erat iter facientibus) gladiis accincti sequebantur. Nisi ut virum a viro) Nisi superuacanea vox esse videtur. Cur igitur victus) Id querere possit aduersarius. Mulier) id est mollis & effoeminatus. Nec vero sic erat unquam id est nunquam ita imparatus erat Milo, quin satis fere contra Clodium paratus esset. Quantum interesset P. Clodii se perire). i. quantum utile esset Clodio si Milo periret. Se) Milonem. Propositam a Clodio & pene addictam) id est destinatam. Maximis premiis) quia premia maxima sibi Clodius proponebat, si Milonem occidere posset. Nunquam in periculum) id est in locum eum, ubi aliquid inesse periculi posset. Martemque communem) Tam saepe usu comprobatum est, ut multos milites pauci, ut robustos imbecilli, ut exercitatos rudes, ut alioqui victores victi superarent, ut communem Martem veteres appellauerint, quod non stet semper pro multis, robustis, exercitatis victoribus, sed hi contra nonnunquam vincantur. Fortunam belli recte appellamus. T. Livius lib. xxxvij. Quum Mars communis & incertus belli euentus esset. Idem lib. xxvij. In acie Mars communis, & victum saepe erigeret, & affligeret victorem. Apud eundem libro. xxx. Annibal ad Scipionem in Africa victorem de pace, Melior, inquit, tutiorque est certa pax, quam sperata victoria. haec in tua, illa in deorum manu est. ne tot annorum felicitatem in unius horae dedecoris discrimen, quum tuas vires, tum vim fortunae, Martemque belli communem propone animo. Ducis) Clodii. Haesit in his poenis) id est has poenas dedit. Expetiuerunt.) Petere & accipere poenas, dicimus.

Serviis licet
et domi-
nos defen-
dere.

Cur igitur eos manumiserit? metuebat scilicet ne indicaretur ne dolorem perferre non possent? ne tormentis cogerentur occisum esse a servis Milonis in Appia via P. Clodium confiteri? Quid opus est tortore? quid quaeris? occiderit ne? occidit. iure an iniuria? nihil ad tortorem. Facti enim in equuleo quaestio est, iuris in iudicio. Quod igitur in causa quaerendum est, id agamus: hoc quod tormentis inuenire vis, id fatemur. Manu vero cur miserit, si id potius quaeris, quam cur parum amplius affecerit premiis? nescis inimici factum reprehendere. Dixit enim hoc idem, qui omnia semper constanter & fortiter, M. Cato: dixitque in turbulenta concione, quae tamen huius auctoritate placata est: non libertate solum, sed etiam omnibus premiis dignissimos fuisse, qui domini caput defendissent. Quod enim premium satis magnum est tam beneuo-

lis, tam bonis, tam fidelibus seruis, propter quos uiuit? & si id quidem non tanti est, q̄ q̄ propter eosdem non sanguine & vulneribus suis crudelissimi inimici mentem oculosq̄ satiauit: quos nisi manumisisset, tormentis etiam dedendi fuerunt, conseruatores domini, ultores sceleris, defensores necis. Hic vero nihil habet in his malis, q̄d minus moleste ferat, q̄ etiā si quid ipsi accidat, esse tamē illis meritū premiū persolutum.

Cur igit̄ eos manumisit? Obiectio est. Milonem seruos manumisisse, ne in eculeo torti veritatē dicere cogerētur. Id diluit Cicero. Postero die q̄ occisus erat Clodius Milo ex seruis suis. xij. manumisit, q̄ caput suum vlti essent. Apppius accusator quū apud Domitium huius causę Quęstorē, Milonis seruos. liiij. exhiberi postulare, Respōdit Q. Hortensius eos liberos esse, qui pro seruis postularentur, ideoq̄ eos in potestate Milonis non esse. Pronunciauit Domitius ex Iudicū sentētia, vt ex eorum seruorum numero, quot accusator vellet Milo exhiberet.

Tortor.

Tortore) Tortor ex vsu dicitur is qui torquet in equuleo, magis q̄ qui extremo supplico afficit. Cic. in oratione pro A. Cluētio, Quū iam tortor atq̄ essent tormēta ipsa defessa. Inde tormenta, quę & quęstiones appellantur, quę qua ratione tractari debeant, Quintil. in lib. v. scribit. sunt em̄ pbationes inartificiales.

Tormen-
torum in
eculeo ra-
tio.

Quid quęris) tu tortor. Hoc quod tormētis inuenire vis) Sententia suspensa & fere imperfecta pronūciari debet: ne vni relatiuo sint duo antecedentia hoc & id. Manu vero cur miserit) Paulus Iurisc. lib. Digest. xlvij. titulo de quęstionibus scribit quibus ex causis seruos in equuleo torqueri oporteat. Quęstiones, inquit, neq̄ semper in omni causa & persona desiderari debere arbitror, sed cū capitālia & atrociora maleficia nō aliter explorari & inuestigari possunt q̄ per quęstiones seruorū, tū eas esse ad inquirendam veritatem efficacissimas existimo: & habēdas esse censeo. De seruis solis hęc haberi quęstio solebat. nam vt in eodē libro Callistratus ait, Ex libero hoīe pro testimonio nisi vacillet, quęstionē haberi non oportet. Hac etate quęstio haberi solet de liberis hominib⁹ nō de alieni peccati testimonio, sed de proprii confessione in maleficio etiā minus atroci. Q̄ parū humanū sit, viderint ipsi Iudices. Necis inimici factū repræhendere, i. Tu aduersarie si velis repræhendere Milonis factum, debes quærere potius cur non maioribus premiis seruos affecerit, q̄ cur eos manu ferit. nihil em̄ peccauit, q̄ eos manu miserit, qui vitā suā tutati sunt, sed eos maioribus premiis efficere debebat. Igitur si quęris cur manu miserit, repræhendis quod ei honestū sit. Viuit dominus &c. & si id quidē non tanti est.) Tanti faciendū non est, q̄ serui defendant salutē domini aduersus latronem, vel ignotū hominē, vel etiam amicum, si repentino aliquo animi motu contētio exorta est, quanti si defendāt aduersus inimicissimū, qui ex morte eius (nisi defensus fuisset) voluptatem capturus erat maximam. indignius est enim ab inimico q̄ ab alio occidi. Ideo finxerunt poe:

Quęstiois
habendę
ratio.

Satiare
mentē &
oculos.

te animas ipsas retinere odia postq̃ e corporib⁹ velut eiecte fuerint. vnde illud
Æneid. 12. de Turno, Vitaq; cū gemitu fugit indignata sub umbras. Grati⁹ igit̃
est cōtra inimicos defendi. Propter eosdē) seruos. Crudelissimi inimici) P.
Clodij. Mentē oculosq; sanguinē & vulnera Milonis cupiētes. Satiare mētē
oculosq; est rem quā multū cupiui⁹ vsq; ad satietatem videre. vt de Ænea
Virgilius dixit citra satietatē, Animū pictura pascit inani. Cicero postq̃ ab exilio
rediit in oratione pro domo sua, Equidem, inquit, perfunctus sum: nullam vim,
nullū impetū metuo: expleui animos inuidorū, placui odia improborū, satura-
ui etiā perfidiā & scelus improborū. Idem in eadē, Quū eorum omnīū crudeli-
tati cessissem, ne absens quidem luctu meo mentes illorum satiare potui. Itēq;
Neq; porro illa manus copieq; Catilinæ cēmentis ac tegulis meorum tectorū
se famem suam expleturas putauerūt. Virgilius libro Æneidos. vij. Odiis haud
exaturata quieui. Ex his attende illud vtrūq; eadem in re dici, satiaui oculos
tuos sanguine meo, & tu oculos tuos meo sanguine satiaſti. Sed prius habet
plus elegantiæ. Hic) Milo. In his malis) id est in præsentibus. id est in hac ac-
cusatione. Si quid ipsi accidat) id est ipse damnetur.

Quæstio
de seruis.

Sed quæstiones vrgent Milonem, quæ sunt habitæ in atrio
Libertatis. quibusnam de seruis? rogas? de P. Clodij. quis eos
postulauit? Appius. quis produxit? Appius. vnde? ab Appio.
Dii boni, quid potest agi seuerius? de seruis nulla quæstio est
in dominū, nisi de incestu vt fuit in Clodium. Proxime deos
accessit Clodius: propius q̃ tum, cum ad ipsos penetrarat:
cuius de morte tanq̃ de ceremoniis violatis quæritur. Sed ta-
men maiores nostri in dominū de seruo quæri noluerūt: non
quia non posset verum inueniri, sed quia videbatur indignū
esse, & domini morte ipsa tristius. In reum de seruis accusa-
toris cum quæritur, verum inueniri potest? Age vero quæ
erat, aut qualis quæstio? heus vbi Ruscio? vbi Casca? Clodius
insidias fecit Miloni? fecit. certa crux. nullas fecit: sperata li-
bertas. Quid hac quæstione certius? Subito arrepti in quæ-
stionem tamen separantur a ceteris, & in arcas coniiciuntur,
ne quis cū his colloqui possit. Hi centū dies penes accusa-
torē cū fuissent, ab eo ipso accusatore producti sunt. Quid
hac quæstione dici potest integrius? quid incorruptius?

Sed quæstiones) Obiectio aduersariorum alia est: seruos Clodii per quæstiones, id est tormenta interrogatos contra Milonem testatos esse. Huiusmodi quæstionibus credendum non esse contendit Cicero. In atrio Libertatis.) Romanos veteres coluisse Deam Libertatem Cicero scribit in libro de Natura deorum se-
 cundo. Authore Ti. Liuiio libro xxiiij. Sempronius Gracchorum pater in Auē-
 tino ex multatitia pecunia ædem Libertatis faciendam curauit, dedicauitq; Tē-
 plorum quoq; atria fuisse etiam Seruius dicit, quum libro Commētariorum in
 Æneid. Virgil. vij. scribit, Vestæ atrium a templo remotum fuisse, vt in eo Sena-
 tus haberi posset. Senatus enim haberi non poterat nisi in loco augusto: & ne
 illuc conueniret Senatus, vbi erant virgines, Vestæ templum augustum non
 erat. Quibusnam de seruis?) Dialogi imitatio est. Ab Appio) Authore Pau-
 lo Iurisc. libro Digestorum. xxij. de testibus. Testes eos quos accusator de domo
 produxerit, interrogari non placuit. Postulauit) vt testarentur. Appij Clodij
 duo fuerunt filij C. Clodij, qui P. Clodij frater erat. Hi duo adolescētes patruū sui
 mortem authore patre persequētes, Milonis accusatores fuerunt. P. Clodius par-
 uulum quendam filium P. Clodium reliquit. is patre cæso cum familiā ad pa-
 truum transijt. De seruis nulla quæstio est) Authore Vlpiano libro Digesto-
 rum. xlvij. quæstio de seruis cōtra dominos neq; haberi debet, neq; si facta sit, di-
 cturi sententiā, id est Iudicis consiliū instruit Multo minus indicia seruorū
 contra dominos admittenda sunt. Ideoq; D. Antoninus & D. Hadrianus eodē
 authore rescripserunt, quum serui pariter cum domino aurum & argentum ex-
 portasse dicerentur, non esse de domino interrogandos, nec quidem si vltro ali-
 quid dixerint, obesse hoc domino. Seruo qui vltro aliquid de domino confite-
 tur, vt ibidem Paulus Iurisconsultus ait, fides non accommodatur. Neq; enim
 oportet salutem dominorum, seruorum arbitrio committi. De incestu) nō de
 interitu legendum est. Incestū dici etiam in quarta declinatione A. Gellius scri-
 bit cap. xx. lib. xij. Incestus ita definitur causa. xxxvj. quæstione prima, vt sit con-
 sanguineorum vel affinium abusus. Is autem fit alias extra matrimoniū, alias
 per matrimoniū illicitum. Adulterium in nuptam admittitur, stuprum in
 viduam vel virginem vel puerū cōmittitur, vt ait Modestinus lib. Digestorū.
 xlvij. ad legem Iuliam de adulteris hoc verbo. i. stupro indifferenter vti, idē scri-
 bit libro quinquagesimo, de verborum & rerum significationibus. Adulterium
 & incestum M. Cicero stuprum sepe appellat. Ea de re ante dixi. Vlpianus ad le-
 gem Iuliam de Adulteris, quæstionem de seruis in dominos incesti postulatōs
 ita demum habendam dicit, si per adulterium incestum esse contractū dicatur.
 vt authore Marcello Iurisc. de quæstionibus, si quis cognatam cum qua nuptias
 contrahere no potest, viduam vel alij nuptam corruperit. Hoc solo casu serui in
 personam domini torquentur. Sed postq̃ lex Iulia de Adulteris cessauit, cessant
 etiam, vt Vlpianus ait, seruorum in dominos de incestu tormenta. Sed quia in-
 cestum itidem appellamus, quod in mulieres religione cōsecratas admissum sit,
 vt Vestales, incesti damnatas sepe legimus, hic locus Ciceronis intelligi possit
 tam de incestu eo quem P. Clodius cum sorore commisit, quæ Lucullo nupserat,
 q̃ de adulterio cum vxore Cæsaris in sacris Bonæ Deæ commissio. Ideo de vtroq;

Libertas
Dea.Seruorū
in Domi-
nos testi-
monium.Incestus.
Adulteriū
Stuprum.

Bona Dea nobis dicere cōsiliū est, quīs de posteriore potius intelligi videatur. Bonā Deam
eiusq; sacra Romanæ mulieres colebāt. eā Græci Gynæciam, Romani Dryada vocāt, puellā
a Clodio Fauni vxorē existimāt. Sacra ei a Romulo p salute pop. Ro. instituta Vrbi Ro-
violata. me æqualia sunt. Hęc sacra in domo Cōsulis per eius vxorē & Vestales virgines
quotānis fiebāt. Mulieres quę sacra facturę erant, coma, mitra, muliebribus so-
leis, purpureis fasciis, strophio, pfaltrio ornatę erāt. Ad ea sacra ne imprudenti
quidem viro intrare licet. suntq; a viris tam aliena, vt eius Deę nomē latinum
scire viris nefas existimatum sit. Hęc sacra omni memoria nemo nisi Clodius
violauit. nam Cæsaris vxorē Clodius nō inuitam adamabat. hanc autē mater Cę-
saris Aurelia tanta cura obseruabat, vt ne colloqui quidē cū Clodio posset. Qua
nocte sacra fiebāt, P. Clodius latere sperans, q; eius genas lanugo prima nōdum
vestiret, habitu muliebri a cōscia rerū ancilla intromissus est. Ea ad vxorē Cęsa-
ris vt rē aperiret accurrēs moratur. Clodius morę impatiens per atria spatioſa lu-
men deuigans inambulāt. eum pedisse qua quēdā Aurelię, quę sit, foeminā enim
putabat, rogat. Loqui tandem coactus ancillam quādā pręstolari se respōdet. Eo
voce prodito, ancilla clamore sublato ad lumina turbasq; profilit virū cōperisse
se vociferans. Trepidantibus passim muliebribus Aurelia sacris interruptis oc-
cultatisq; fores claudit, accensis cereis virum disquirat. Is in ancillę cubiculo, quo
profugerat inuentus est, quem e domo proturbant. Clodium, Lentulus accu-
ſauit, q; sacra Bonę Deę violasset. Is cōstāter negauit eo die se Romā fuisse inue-
nitq; testē Cassiniū Scholā Equitem Romanū, qui eū eadem hora, qua stuprum
admissum dicebatur, Interamnē fuisse diceret. Cōtra eum testes multi producti
sunt. Cicero Clodium ad se tunc domum venisse, secūq; ferio collocutū asseruit.
Alia eius impudica flagitia viri graues detulerunt, vt hoc in eo flagitiū credibi-
le esset. L. Lucullus iuratus dixit se comperisse habitis ancillarū quęstionibus eū
Clodiū cū sorore germana, q; Luculli ipsius vxor erat, stuprū fecisse. Rumor etiā
increbuit, eundē reliquis duabus sororibus se cōiūxisse, quarū alterā Marti⁹ Rex,
alterā Metellus Celer in matrimoniū haberent. A Clodio noctes matronarū &
adolescentiū nobiliū magna summa emptę mercedis loco ludicibus erogate sūt.
Corrupto Iudicio factū est, vt a triginta Iudicibus absolueretur, quū a. xxv. dāna-
retur. Authores sunt M. Cicero de responsis Aruspiciū. Plutarchus in vitis Lu-
culli, Cæsaris, & Ciceronis, & Valerius Maximus lib. ix. titulo de Luxuria & Libi-
dine. Cū ea matrona admissum in his sacris adulteriū Cicero persepe dixit. De
hac matrona eiusq; viro inter scriptores non constat. Appianus enim libro bel-
lorum ciuiliū secundo, Calpurniam L. Pisonis filiam vxorem Cæsaris, Plu-
tarchus Pōpeiam, itidē Cæsaris vxorē appellant. Vxorem Metelli Pōtī in his sa-
cris P. Clodiū stuprasse T. Liuius lib. ciij. scribit. Vnde, i. a quo, vel a cuius do-
mor Proxime ad deos) accessit Clodius, quum scilicet occisus est. Proxime deos,
non proxime ad deos hoc loco Priscianus legit lib. xvij. quū docet proxime vtī
prope iungi cū accusatiuo. Ad ipsos penetrat (in sacris Bonę Deę. Querit)
i. seruorū quęstio postulat. Maiores nostri in dominū) Eadem sentētia est in
oratione pro Rege Deiotaro. More, inquit, maiorū de seruo in dominum ne tor-
mentis quidē queari licet. Id etiā iure ciuili cautum esse diximus. Cuius scripto-

Quęstio
de seruis in
dominos.

res (quorū verba ad cōsuēdas Pādectas veluti cētrones quidā adiecta sunt) maxima ex parte post Ciceronē fuerūt: vt in cōmētarijs in epistolas virorum illūstrū scribimus. Quē tñ scripserūt, aliena omnino nō esse arbitror ab iis quē prisci illi authores tradiderūt, quos enumerat Pōponius Iurisc. lib. Digest. i. titulo de origine iuris. Nō quia nō posset verum inueniri) nōnulli enim seruorū ita fideles erāt, vt quāstione nulla cogi potuerint, vt dominū proderēt. Qualis authore Valerio Maximo lib. viij. titulo de quāstionibus Philippus fuit Fuluii Flacci seru⁹, in quo tota domini quāstio nitebatur. is enim octies tortus nullū omnino verbū, quo dñi salus periclitaret̃ emisit. Dñi morte ipsa tristius) Si em̃ e seruis veritas extorqueretur, id ea causa esset, vt dñs dānaretur: sed seruorū quāstio dñi dānatione tristior esset. Authore Quintil. lib. viij. nō augēda semp oratio, sed submittēda nonnunq̃ est. vim rebus aliquādo affert ipsa humilitas. Postq̃ multa in hāc rē posuit exēpla. Et pro Milone, inq̃t, illud, Heus vbi Ruscio: vbi Casca? Sūt verba Appij, P. Clodii seruos prius interrogātis, q̃ ad quāstionē mittat. Fecit) respōdet seruus. Certa crux) minatur Appius. Nullas fecit) Seruus metu crucis nullas fecisse respōdet. Sperata libertas) id Appius dicit, ne seruus vacillet. Quid hac q̃stioe certius?) Ironia est. Arrepti) a tortore. A cēteris) seruis. In arcas cōiiciunt) Arcas robusteas in carcere fuisse, q̃b⁹ malefici hoīes includerētur Sex. Pōpeius testis est. Hi centū dies) Nā a Clodii cēde vsq̃ ad hāc defensionem dies circa centum interfuerunt. Hi) serui. Penes accusatorem) Appium.

Quod si satis nondum cernitis, (cum res ipsa tot, tam claris argumentis signisq̃ luceat) pura mente atq̃ integra Milonem, nullo scelere imbutum, nullo metu perterritum, nulla conscientia exanimatum, Romam reuertisse: recordamini per deos immortales, quē fuerit celeritas reditus eius, qui ingressus in forum ardente curia, quā magnitudo animi, qui vultus, quē oratio. Neq̃ vero se populo solum, sed etiam Senatui tradidit: neq̃ Senatui modo, sed etiam publicis praesidiis, & armis: neq̃ iis tantum, verum etiam eius potestati, cui Senatus totam rempublicam, omnem Italiae pubem, cuncta Populi Romani arma commiserat. Cui se nunq̃ profecto tradidisset, nisi causae suae confideret, praesertim omnia audientī, magna intuentī, multa suspicantī, nonnulla credentī. Magna vis est conscientiae iudices, & magna in vtrāq̃ partem, vt neq̃ timeant, qui nihil comiserint: & poenā semper ante oculos versari putent, qui peccarint. Neq̃ vero sine ratione certa,

Cōscientie
vis.
& metuēti.

Percitus
animus.

causa Milonis semper a Senatu probata est. Videbāt enim sapiētissimi homines, facti rationē, pręsentia animi, defensionis cōstatiā. An vero obliti estis Iudices recēti illo nūcio necis Clodianę, nō modo inimicorū Milonis sermones, & opinioniones, sed nōnullorū imperitorū: qui negabāt eū Romam esse rediturū: Siue em̄ illud animo irato ac percito fecisset, vt incēsus odio trucidaret inimicū, arbitrabatur eū tāti mortem P. Clodii putasse, vt æquo animo patria careret, cū sanguine inimici expleisset odium suum. Siue etiam illius mortē patriā liberare voluisset, nō dubitaturum fortem virū: quin cum suo periculo salutē reipublicę attulisset: cederet æquo animo legibus, secum auferret gloriam sempiternam, nobis hæc fruenda relinqueret, quæ ipse seruasset.

Quod si satis nōdū cernitis) Ex Milonis ob integrę cōsciētię fidutiā in urbē reditu postridie q̄ Clodi⁹ occisus fuit, docet Milonē nō fecisse insidias. Tāclaris argumētis signisq̄) Authore Quintiliano lib. v. omnis probatio artificialis cōstat aut signis, aut argumētis, aut exemplis. Signa sunt, vt de reliquis nūc nihil dicamus, cuiusmodi sunt cruēta vestis, clamor, liuor, tumor. Sed latius id nomē patet. vt signū adulterę est, lauari cū viris. signū insidiarū a Clodio factarum, q̄ in equo, q̄ sine vxore, q̄ cū seruis expeditis fuerit. vt in Milone contraria signa sunt, nihil eū de insidiis cogitasse. Quę fuerit celeritas reditus eius) Milo, quę opinio fuerat propter aduersariorū inuidiā abiisse in exiliū, Romā rediit nocte ea qua incēsa curia est, vt ait Asconius. Quę oratio) In Milonē i foro ad populū verba faciētē impetū factū esse Appianus scribit. Neq̄ vero se populo, &c.) Figura est quę Gręcis climax, ab Aquila Romano ascēsus dicit. Ea enim veluti quibusdā gradib⁹ cōnectitur oratio. Hāc figurā decorā a Demosthene illustratā idē Aquila dicit. Hic autē figurę parte Ciceronē vsum. nā in tertio gradu cōtētus fuit dicere, neq̄ iis tātū, ne rursus totū illud repeteret, neq̄ solum publicis pręsidiis & armis: videlicet quia & nimis lōgū & insuaue futurū erat. Neq̄ vero se populo solū) Iudiciū capitis habebāt pop. Ro. & in atrociori negocio Senatus, vt in Catilinę cōiuratione apud Sallustiū, & Consules, si iis Senatuscōsulto mādātū erat, vt viderēt ne quid resp. detrimētī caperet. His omnib⁹ Milo bonā cōsciētia subnixus se tradidit. Eius potestati, i. potestati Cn. Pōpei, cui Senatuscōsulto mādātū erat, vt videret, ne quid resp. detrimētī caperet, vtq̄ delectus ex Italia tota haberet. Omnē Italię pubē, i. iuuentutē, milites, delectū. Cui) Pōpeio. Magna metuēti) In codicib⁹ aliis est intuēti. Quę lectio improba mihi visa nō est. magna enim Pōpeius intuebat, vt incendiū curię, multas seditiones.

etiā in foro, quare id armatis p̄sidiis munire cogebat. Quis em̄ Milonē Pōpeius timuisse dicat, inepta esset sententię cōnexio, si magna metuēti, & postea, multa suspicāti dicere. Rationē).i.modū quo cedes facta est. Pręsentia animi) quia Milo nihil turbatus erat. Imperitorū).i.simpliciū. ita em̄ Cicero appellare solet eos quos vulgo appellant simplices. Percito).i.cōmoto. Vt æquo animo patria careret).i.patria carere cōtētus esset. Cederet legib⁹).i.iudicia declinaret exilio volūtario. Vel legibus pareret, quę exilio multant eū qui cedem fecerit.

Imperiti.

Multi etiā Catilinā atq; illa portenta loquebātur:erūpet, occupabit aliquē locū, bellū patrię faciet. Miseros interdum ciues optime de republica meritos: in quibus homines non modo res pręclarissimas obliuiscūtur, sed etiā nefarias suspicātur. Ergo illa falsa fuerūt, quę certe vera extitissent, si Milo admisisset aliquid, quod nō posset honeste vereq; defendere. Quid? quę postea sunt in eū cōgesta? quę quis etiā mediocriū delictorū cōsciētiā perculissent, vt sustinuit diu imortalis? sustinuit: imo vero vt cōtēpit: ac pro nihilo putauit: quę neq; maximo animo nocēs, neq; innocēs, nisi fortissimus vir, negligere potuisset. Scutorū, gladiorū, frenorū, sparorum, pilorūq; etiā multitudo deprehendī posse indicabatur, nullū in vrbe vicū, nullū angiportum esse dicebant, in quo Miloni non esset cōducta domus: arma in villam Otriculanam deuecta Tyberis: domus in cliuo Capitolino scutis referta, plena omnium malleorum ad Urbis incendia comparatorum.

Multi etiā Catilinā loquebant. Dicebāt em̄ eū imitaturū Catilinā, & cōgregaturū exercitū, vt bellū patrię faceret. Illa portēta).i.eos q; patria pulsi patrię bellū fecerūt. Miseros interdū ciues).i. qui de rep. bene meriti sunt, nōnūq; miseri sunt, q; hoies nō solū obliuiscant beneficij, sed etiā de his nōnūq; male suspicētur.

Miseros).i.o miseros. Vera extitissent).i.credita & defēsa vera fuissent. Quę quis mediocriū delictorū &c.).i.si Milo etiā mediocriū delictorū sibi cōsci⁹ fuisset, horū cōsciētia pculsus & exagit⁹ ex vrbe abiisset, vt fecit Catilina q; cōiuratiōis cōsci⁹ Cic.orationē ferre nō potuit, ideoq; noctu Roma abiit. Quis).i.quātūvis. Gladiorū) Gladios nō enses sepe dici a Cicerone attēdim⁹. Freni aut armorū gen⁹ est, aut hic locus emēdatus nō est. Sparū genus teli agrestis esse No. Marcellus scribit, Angiportus & angiportū dicit. In vrbe viarū tria sūt genera. sunt

Freni.

Sparum.

Angipor-
tum.

d. v.

vi ci, qui sunt latiores & habēt exitū: sunt fundulę a fundo, quę exitu carēt: sunt
 Vicus. angiportus, q̄ ita angusti sunt, vt p̄ eos nihil agi possit in portus. Veteres em̄ vo
 Fundula. cabāt domos partim infulas, partim portus. inde porticus appellata. Pro fundu-
 la angiportū Terētius in Adelphis dixisse videt̄. Id qd̄ angiportū nō est peruiū.
 Sed re vera ibi, Demea rephēdit Syrū q̄ dixerat, Est ad hāc manū facellū, vbi an-
 giportū ppter est. Angiportū em̄ p̄ viā peruiā Syrus dixerat: sed Demea peruiū
 Malleoli. angiportum negat, tāq̄ angiportū nō sit. Malleoli, vt ait Nonius Marcellus sunt
 manipuli spartei pice contecti, qui incensi aut in muros aut in testudines iaciū-
 tur. In alia significatione dici scribimus in Cōmētariis in Tulliū de Senectute.

Hęc nō delata solū, sed pene credita: nec ante repudiata
 sunt q̄ quęsita. Laudabā equidē incredibilē diligētīā Cn. Pō-
 peiū: sed dicā vt sentio Iudices, nimis multa audire coguntur,
 neq; aliter facere possunt ii qbus tota cōmissa est respubli-
 ca. quā etiā audiēdus sit Popa Licinius nescio quis de circo
 Popa Lici- maximo: seruos Milonis apud se ebrios factos, sibi cōfessos
 uins, esse de interficiendo Pōpeio cōmisse. Deinde postea se gla-
 dio percussū esse ab vno de illis, ne indicaret. Pompeio in
 hortos nūciāuit. Arcessor in primis, de amicorū sentētia rem
 defert ad Senatū. Non poterā in illius mei patrięq; custodis
 Exanima- tāta suspitōne nō metu exanimari. Sed mirabar tamē credi
 ri. Popę: ebriorū confessionē seruorū audiri: vulnus in latere,
 quod acu pūctū videretur, pro ictu gladiatoris putari. Verū
 Gladiato- etiā vt intelligo cauebat magis Pompeius, q̄ timebat: non ea
 ris ictus. solū quę timenda erant, sed omnia, ne aliquid vos timeretis.
 Oppugnata domus C. Cæsaris clarissimi & fortissimi viri
 per multas noctis horas nūciabatur. Nemo audierat tā ce-
 lebrī loco, nemo senserat: tamē audiebatur. Nō poterā Cn.
 Pōpeiū pręstātissima virtute ciuē, timidū suspicari. Diligētīā
 tota república suscepta nimīā nullā putabā. Frequentissimo
 Senatu nuper in Capitolio Senator inuētus est, qui Milonē
 cum telo esse diceret. Nudauit se in sanctissimo tēplo, quo-
 niā vita talis & ciuis & viri fidē nō faciebat, nisi eo tacēte res
 ipsa loqueretur. Omnia falsa atq; insidiosē ficta cōperta sunt.

Repudiata).i.reiecta & nō credita. Quęſita).i.inquifitionē facta nō inuēta.
 Laudabā equidē) Cn.Pōpeius Milonē timere putabatur.Hāc ſuſpicionē met⁹
 Cicero iudicibus & Pōpeio adimīt. De circo maximo).i.de plebe ſacrificorum,
 qui ſolitus eſſet familias purgare.Ita em̄ exponere videt̄ Aſconius q̄ de Licinio
 Popa rē narrat fuſius.Pollutā enim familiā Romani putabāt,quū ex ea aliquis
 mortuus erat.Inde funeſta domus,in qua quis mortuus erat,appelabatur.ante
 quā cupreſſi ramū prefigi morē fuiſſe Seruius Cōmētario tertio ſcribit,quo Pō-
 tifex admoneatur ibi mortuū eſſe,ne per imprudētiā ingreſſus pollueretur. nā
 eos etiā pollui putabant,qui mortuū vidiffent,quīs e familia nō eſſent.Æneas
 Virgilian⁹ lib.vii.luſtrat ſocios qui affuerūt Miſeni funeri.Eſt igit̄ q̄ coniectem
 funeſtas familias a vulgo quodā ſacrificorū luſtrari in circo maximo, quē appel-
 latū eſſe Armiluſtrū M.Varro libro de Lingua latina primo,dicit de ambitu lu-
 ſtri. In hortos nūciauit) Sic Cicero pro Sex.Roſcio,Occiſo Sex.Roſcio primus
 Ameriam nūciat Manlius Glaucia quidā. Idē. Ad Volaterras in caſtra L.Syllæ
 mors Sex.Roſcij quatrīduo,quo is occiſus eſt, Chryſogono nūciatur. T.Liuius
 libro.v.Et ſi negetur ager,corā iſſdē Romanis dimicatuſ,vt nūciare domum
 poſſint,quātū Galli virtute cēteros mortales preſtarent. Quod) latus. Pro
 iſtu gladiatoris).i.pro magno vulnere, q̄ gladiatores inermes inter ſe dimicā-
 tes permagnis ſe concidant vulneribus. Oppugnata domus Cæſaris) Vel Mi-
 lonē ex oppugnatoribus fuiſſe ab aduerſariis dici ſignificat: vel arguit a ſimili.
 vt nūciabatur domus Cæſaris per multas noctis horas oppugnata, idq̄ falſum
 erat: ita credendū nō eſt vera eſſe ea quę de Milone in Pompeium circūferātur.

In hortos
nūciauit.

Tam celebri).i.frequenti,vbi tā multi proxime habitaret. Tñ audiebatur)
 id eſt fama vulgata erat. Frequentiſſimo Senatu) P.Cornificius Senator Mi-
 lonem ſub tunica telum femorī alligatū habere dixit. Poſtulauit Pompeius vt
 femur videret.Milo ſine mora tunicā leuauit.Hic itaq̄ M.Cicero exclamat cri-
 mina omnia quę in Milonem dicerētur,huic eſſe ſimilia. Nudauit ſe in ſan-
 ctiſſimo templo) Attendendū eſt veteres vſos nō fuiſſe his crurum tibiārumq̄
 indumentis,quas appellant vulgo caligas. ideoq̄ nullum his nomen latinum
 eſſe.aliud enim caliga eſt.Toga ad calceos vſq̄ demiffa vſum Ciceronem eſſe vt
 varices tibiārum velarentur,Plinius ſcribit.Siue ea cauſa fuerit,ſiue id tēporis
 mos fuerit,vt libro vndecimo contendit Quintilianus,nudę tibię toga longa
 velabantur.Idem eodem libro crura valetudinis cauſa faſciis aliquando veſtiri
 dicit: idque excuſari poſſe,tanq̄ id indecorum habitum ſit. Catonem mino-
 rem etiam quum Prætor eſſet pedibus nudis incedere ſolitum Plutarchus in
 eius vita ſcribit.Authore Cicerone in primo de Officiis,ſcenicorum nemo in
 ſcenam prodibat ſine ſubligaculo.verebantur enim,ne ſi quo caſu eueniret,vt
 corporis pudendę partes aperirentur,aſpicerentur non decore.Scenicos autem
 veſtibus in ſcena vſos fuiſſe Donatus in Commētariis. in Terentium ſcribit.
 Supparum,vt ait M.Marcellus,eſt linteum femorale vſq̄ ad talos pēdens,dictū
 quod ſubtus appareat.Eo ſupparo viros vſos fuiſſe arbitror loco earum quas ea
 ligas appellant.Quum C.Cæſar necatur,vt in eius vita Suetonius ſcribit,ſini-
 ſtra manu ſinum ad ima crura deduxit,quo honeſtius caderet,etiam inferiore

Caligatū
vſus.
Toga.

Supparū.

Nudari
corpus in-
decorum.

corporis partē velata. Significat igit̃ Cicero Milonē Pōpeio postulante vt femur videret, si telū alligatū esset, pudēda mēbra, aut certe pudēdis p̃xima nudasse. qđ Romę & in tēplo deforme admodū haberi debebat. nā apđ Lydos ceterosq; bar-
baros, vt Herodotus lib. pri. scribit, magno probro erat etiā virū cōspici nudū. id Romę turpius esse debebat. Authore Valerio Maximo lib. ii. tit. de institutis an-
tiquis in sacro aliquo loco nudare se nefas esse credebāt. Ideo flamen Dialis, vt ait A. Gellius cap. xv. lib. x. tunicā intimā, nisi in locis tectis exuit, ne sub cælo tanq̃ sub oculis Iouis nudus sit. In sanctissimo tēplo vbi Senatus habebatur, ante enim dixi Senatum haberi non solitum nisi in loco augusto. ideoq; tem-
plū pro Senatu sæpe dici scribimus in cōmentariis in Ciceronē de Senectute.

Crimen
Clodianū.

Quod tamen si metuitur etiā nūc Milo, non iam Clodianū crimen timemus, sed tuas Cn. Pōpei (te em̃ iā appello ea voce vt me audire possis) tuas inquā suspiciōes perhorrescimus, si Milonē times, si hūc de tua vita nefarie aut nūc cogitare, aut molitū aliquādo aliquid putas: si Italiæ delectus, vt nonnulli cōquisitores tui dictitāt: si hęc arma, si Capitolinæ cohortes, si excubiæ, si vigilię, si delecta iuuetus, quę tuum corpus do-
mumq; custodit, cōtra Milonis impetum armata est, atq; illa omnia in hūc vnū instituta, parata, intēta sunt: magna in hoc certe vis, & incredibilis animus, & non vnus viri vires atq; opes indicātur: siquidē in hūc vnū & pręstātissimus dux ele-
ctus, & tota resp. armata est. Sed quis non intelligit omnes tibi Reip. partes egras & labantes, vt eas his armis sanares & confirmares esse cōmissas: Qz si Miloni locus datus esset, probasset profecto tibi ipsi, neminem vnq̃ hominem homini cariorē fuisse, q̃ te sibi: nullū se vnq̃ periculum pro tua digni-
tate fugisse: cum illa teterrima peste sæpissime pro tua glo-
ria contendisse: Tribunatum suum ad salutem meam, quę ti-
bi carissima fuisset, consiliis tuis gubernatum: se a te postea defensum in periculo capitis, adiutum in petitione Præturæ: duos se habere semper amicissimos sperasse: te tuo beneficio, me suo. Quę si non probaret, si tibi ita penitus insedisset ista suspicio, nullo vt euelli modo posset: si deniq; Italia a delectu,

vrbs ab armis, sine Milonis clade nunq̄ esset cōquietura: nā
 iste haud dubitans cessisset patria: is qui ita natus est, & ita
 cōsuevit, te Magne tamē attestaretur. quod nūc etiam facit.
 Vide q̄ sit varia vitę comutabilisq̄ ratio, q̄ vaga volubilisq̄
 fortuna, quātæ infidelitates in amicis, q̄ ad tēpus aptę simu- Infidelitas
 lationes, quantę in periculis fugę proximorū, quantę timidi-
 tates. Erit, erit illud profecto tēpus, & illucescet aliquando
 ille dies, cū tu nō salutaribus vt spero rebus tuis, sed fortasse
 motu aliquo cōmuniū tēporū immutatus: qui q̄ crebro ac-
 cidat, experti debemus scire, & amicissimi beneuolentiam, &
 grauissimi hominis fidē, & vnus post homines natos fortis-
 simi viri magnitudinē animi desideres. Qz q̄s hoc credat?
 Cn. Pompeiū iuris publici, moris maiorū, rei deniq̄ publicę
 peritissimū, cū Senatus ei cōmiserit, vt videret, Ne quid resp.
 detrimētī caperet, quo vno versiculo satis armati semper Cō-
 sules fuerunt, etiam nullis armis datis, hunc exercitu, hūc de-
 lectu dato, iudiciū expectaturū fuisse in eius iudiciis vindicā-
 dis, qui vel iudicia ipsa tolleret? Satis iudicatū est a Pōpeio,
 falso ista conferri in Milonem, qui legem tulit: qua, vt ego
 sentio, Milonē absolui oporteret: vt omnes cōfiteretur, liceret.
 Qz vero in illo loco, atq̄ in illis publicorū pręsidiorū copiis
 circūfusus sedet, satis declarat, se non terrorē inferre vobis.
 Quid enim illo minus dignum? q̄ cogere vt vos eum con-
 demnetis, in quē animaduertere ipse, & more maiorū, & suo
 iure posset: sed pręsidio esse, vt intelligatis, contra hesternā
 concionem illam licere vobis quod sentiat libere iudicare.

quod tamen si metuitur Adimit Cicero metū Milonis Pōpeio. Sentētia
 est, Si adhuc metuitur Milo, non metuo ne ei cades Clodiana noceat, sed tuas
 Pōpei de Milone suspiciones perhorrescimus. Ea voce) Nā ad ærariū nō pro- Conq̄sito-
 cul a foro Pōpeius sedebat. Cōquisitores dicunt q̄ qui cogūt, id est colligūt mi- res, & cōq̄s.
 lites. T. Liui⁹ lib. xxi. Qui duo populi delectus acerbitate cōsternati, retentis cō- habere.

Proximus

quisitoribus metū defectionis quū praeuissent &c. Idē conquisitionē habere, vt habere delectū dicit libro. xxv. Ex hoc sic creati Triūviri hinc conquisitionē ingenuorū per agros habuerūt. Proximorū).i. propinquorū. Terentius in Phormione, Lex, inquit, est vt orbe qui sunt genere proximi iis nubant, & illos ducere eadē hāc lex iubet. Itemq; Vt ne quid turpe ciuis in se admitteret propter egestatem, proximo iussa est dari. Quae tū corpus domūq; custodit) Pōpeius Milonem metuens in hortis superioribus se cōtinebat, eosq; praesidio munierat. Quo vero die hāc causa acta est, Pōpeius pro aëario sedens delecta militum manu septus est. In hoc) Milone. Vnius viri) i. Milonis solius. Si Miloni locus datus esset) Pōpeius Milonem sepe ad se veniētem non admisit, vt latius scribit Asconius. Tetrerrima peste) Clodio. Ad salutē meā).i. ad me reuocādū.

A te postea defensum).i. postq; Tribunatu abiit a Clodio de vi accusatus est.

Si nō probaret).i. si nō faceret, vt approbaret. Ita penitus).i. ita intrinsecus & in imo pectore. Insedisset).i. infixa fuisset. Te attestare).i. virtutis & innocentie suae te testē adduceret. Ad tēpus).i. perpetue. Quantē in periculis fugē proximorū) Quod etiā fecit C. Lucullus. is enim Milonis amicus propter familiaritatem Ciceronis egisse dicit, ne se hac de re cōsulendo inuidia oneraret.

Versiculus

Motu aliquo cōmuniū tēporū).i. excitata seditione & discordia ciuili. Qui) motus tēporū. Experti debemus scire) vt Syllanis & Cinnanis temporibus, vt in Catilinā cōiuratione, vt in furioso Clodij Tribunatu. Amicillimi) Milonis. Versiculo) id est breui dicto. vt in oratione pro domo sua, Hoc vos pati potestis: hoc ferre ciuitas, vt singuli ciues singulis versiculis e ciuitate tollātur. Ibi enim versiculum appellat illam legem Clodiam, Velitis iubeatis, vt M. Tullius in ciuitate ne sit, bonaq; eius vt mea sint. In scriptis versiculos dicim⁹, quas vulgo dicunt lineas. Satis armati semper Consules fuerunt) Nam in atroci negocio Senatuscōsultum fiebat, vt darent operam Consules, nequid res publica detrimenti caperet, vt in bello Catilinario Sallustius scribit. Cōsulibus in maximis periculis vniuersam rēpublicā cōmendari solere Cicero author est in oratione de Aruspicum respōsis. L. Opimio in C. Gracchi seditione, Cincinnato Dictatori in Sp. Melij regni affectatione, aliasq; sepe id Consulibus mandatum est. Hunc) Cn. Pompeium. Hunc delectu dato) Pompeio a Senatu mandatum est, vt in Italia haberet delectum, quantum opus esset: quod aliis Coss. mandari non solebat. Iudicium) id est damnationē. absolutionē enim potius sperabat. Vindicandis iudiciis eius) Clodii. Satis iudicatum est) Colligit Cicero legem Pompeii non esse contra Clodium, & armata praesidia esse vt Senatores sententiam ferrent liberius. More maiorum) vt Seruillii Halē, & L. Opimii, aliorumq; quibus Senatus mandauit, cauere ne quid res publica detrimenti caperet. Suo iure) id est potestate a Senatu accepta. Authore Sallustio in bello Catilinario, quū decernebat Senatus, vt viderent Coss. ne quid res publica detrimenti caperet, potestas mittebatur maxima, vt pote exercitum parandi, bellum gerendi, coercēdiq; omnibus modis socios atq; ciues, domi militiq; imperium atq; iudicium habendi, aliter populi iniussu nulli earū rerū Consuli ius est. Libere) id est fortiter & audacter.

Nec vero me Iud. Clodianū crimen mouet, nec tā sum de
 mēs, tāq; vestri sensus ignarus atq; expers, vt nesciā quid de
 morte Clodii sentiatis. de qua si iā nollē ita diluere crimen,
 vt dilui, tñ impune Miloni palā clamare atq; mentiri glori
 ose liceret: Occidi, occidi non Spurium Melium, qui annona
 leuanda, iacturaq; rei familiaris, quia nimis amplecti plebem
 putabatur, in suspicionem incidit regni appetendi: non T.
 Gracchum, qui Collegæ magistratū per seditionem abro
 gauit: quorū interfectores implerunt orbē terrarū nominis
 sui gloria: sed eū (auderet enim dicere quū patriā periculo
 suo liberasset) cuius nefariū adulteriū in puluinaribus san
 ctissimis nobilissimæ sceminæ comprehenderunt: eū, cuius
 supplicio Senatus solēnes religiones expiandas sepe cēsuīt:
 eum, quem cum sorore germana nefarium stuprū fecisse L.
 Lucullus iuratus se quæstionibus habitis dixit comperisse.

Vel, tamē
 gloriose
 hæc prædi
 care Milo
 ni liceret.

Soror gē
 mana.

Nec vero me Iudices) Docuit antea Cicero Clodii Miloni fecisse insidias, ideo
 q; iure occisum. Hic docebit, quis nō fecisset Clodius insidias, e republica tñ fu
 ille, vt perniciosus ciuis necaretur. idcirco esse debere Miloni gloriosum nō cala
 mitosum. Hoc aut; posterius adeo potēs est, vt quū M. Brutus exercitatonis cau
 sa, vt ait Quintilian⁹ lib. 3. Milonis defensionē cōponeret, in oratione gloriatus
 sit occiso ciue perditio. Maluit tñ Cicero prius ostēdere insidias a Clodio factas. q;
 dixerāt aduersarij Milonē insidiarū authorē esse. Quintilianus lib. iiii. de Parti
 tione scribēs de eo genere defendēdi tractat: Si occidi, iure occidi, sed non occidi.
 Posteriore, vt inquit, solū vtendū esset, modo esset indubitabile. sed si quid in eo
 qd fortius est timebimus, vtrāq; probatione nitimur. Alius em̄ alio moueri so
 let. & qui factū putauit, iustū credere potest. Qui tāq; iusto nō mouebitur, factū
 fortasse nō credet. Egregie, inquit, Cicero pro Milone insidiatorē primo Clodii
 ostēdit: tum addit ex abundāti, etiā si id non fuisset, talē tñ ciuē cū summa vir
 tute interfectoris & gloria necari potuisse. Paralepsim. i. p̄termiſsionē hic esse.
 Aquila Roman⁹ scribit. vbi quasi p̄termittētes qdā, nihilominus dicim⁹. vt pro
 Milone, inqt, illa q̄stio inducta est. qua docet e rep. fuisse Clodii occidi. Q; si nō
 possem, inqt Cicero, diluere vt dilui, tñ gloriose hæc p̄dicare Miloni liceret. Vtea
 mur tñ hoc adiūmēto in his q̄ infirma vel nobis inuidiosa forēt, si directo dice
 rent. Clodianū crimē). i. Clodii cedes, vt paulo ante, Nō iā Clodianū crimē ti
 mem⁹. Et p. A. Cluētio, In Oppianici causa crimē hoc Asinianū cū testib⁹ mul
 tis tñ vero iudicio Aiulij p̄babat. Asinianū crimē. i. Asinij cedes, de qua in iur.

Crimē Clodii. dicio agebatur. Vestri sensus) vestrae mentis. assensionibus enim vniuersi Senatus Clodii mors probata est. Iudicium autem multi Senatores erant. ex Senatus ordine Cicero erat. Tamen impune Miloni.) Legit Aquila, tamen gloriose hæc prædicare Miloni liceret. Quæ lectio mihi videtur melior, non improbo tamen lectionem eam quæ vulgatio est. Mentiri gloriose) Nam si Milo Clodium a se occisum prædicaret, id ei gloriosum esset: tamen ipse mentiretur, nā in hac causa Milonis voluntatem a Clodii cede remouet. nam neq; imperante, neq; sciente, neq; præsentē Milone Clodius occisus est. Occidi, non Sp. Melius &c.) Argumentum a minore ad maius hic esse Quintilianus libro quinto docet. Maiore enim se gloria dignum Milo ostendit, q̄ Seruilius Hala & L. Opimius fuerint, qui orbem terrarum nominis sui gloria impleuerunt. Sp. enim Melius & Tyb. Gracchus reip. aliquantulū prodesse videbātur. Melius enim rei familiaris iactura annonam leuabat: & Tyb. Gracchus abrogando magistratū collegæ seditionem aliquantum placabat. Qui annona leuāda) Extenuat Hale & Opimii facta, vt Milonis facinus amplificet. Nā priuata pecunia frumētum Melius emit, idq; in populum largitus est. Leuauit igitur annonā). i. fecit ne tāta esset annonæ caritas. Qui Collegē) M. Octavius Trib. pl. precibus locupletū euictus intercessit legi Agrariæ, quā collega eius Tyb. Gracchus ferre volebat. Aliam mitiorē Tyberius tulit, qui nullis precib; ab Octauio impetrare potuit, ne intercederet. Quū fieri nō posse videret Gracchus, quin ex hac magistratū discordia ciuitatis seditiō fieret, ab Octauio impetrare frustra conatus est, vt ad populum referretur, de Tribunatu alterutri abrogādo. Postera die aduocata concione Gracchus ad populum tulit de Octauii abrogatione. populi Ro. iussu Tribunatus ei abrogatus est. Latius historiā a Plutarcho in Gracchorū vita explicatā inuenies. Adulteriū) Adulteriū nūc appellat, quod ante dixit incestū stuprū. In puluinaribus sanctissimis) Bonæ deæ. Solēnes religiones). i. solēnia sacra. Cuius supplicio) De hoc adulterio quid Senatus cēsuērit scribit M. Cicero lib. Epist. ad Atticū. i. Credo, inquit, te audisse, quū apud Cēsare pro populo fieret sacrificiū, venisse eo muliebri indutū vestitu virū. idq; sacrificiū, quum virgines instaurassent, mentionē a Q. Cornificio principe Senatus in Senatu factā. postea rē ex S. C. ad virgines & Pontifices relatā. idq; ab iis nefas esse decretū. deinde ex S. C. Cōsules rogationē promulgasse. vxori Cēsare nunciū remississe. In hac causa Piso amicitia P. Clodii ductus operā dat, vt ea rogatio, quā ipse fert ex S. C. & de religione, antiquetur. Messala vehemēter adhuc agit seuerē. boni viri precib; Clodii remouētur a causa, operē cōparātur, nosmetipsi, qui Lyncurgi a principio fuissetus, cottidie demitigamur. instat & vrget Cato. Quid multa? vereor ne hæc neglecta a bonis, defēsa ab improbis magnorū reip. malorū causa sit. P. Clodius, vt ipse etiā gloriari solebat, ducentis Senatū cōsultis confixus est, quæ sunt omnia contra illū pro religionibus facta, vt idem ait de Responſis Aruspiciū. Sororē germanā & fratrem germanū Cicero nō semel dicit. Nefariū stuprum) Stuprum, quod cū sorore admissum est, appellat. Cicero pro domo sua in nefarium hoc stuprum cauillatur. Vide, inquit, ne tu te debeas Iouem dicere, q̄ tu iure eādem sororem & vxorē appellare possis. Sororium adulterium in oratione in

**P. Clodii
adulteriū &
absolutio.**

Stuprum.

L. Pisonem appellat. Questionibus habitis) L. Lucullus ancillas in mediū duxit, quæ affirmarūt Clodiū, quum apud se domi habitaret, iuniori sorori se cōmiscuisse, vt ait Plutarchus in vita Ciceronis, quo eodē authore in vita L. Luculli Clodius sororē suā Luculli vxorē intēperantissimā mulierē libidini suæ allexit.

Clodii incestus.

Eum qui ciuē, quē Senatus, quē populus, quē omnes gētes vrbis ac vitę ciuiū conseruatorē iudicabāt, seruorū armis ex terminauit: eū qui regna dedit, ademit, orbē terrarū quibuscū voluit partitus est: eum qui pluribus cædibus in foro factis, singulari virtute & gloria ciuē, domū vī & armis compulit: eū cui nihil vnq̄ nefas fuit nec in facinore, nec in libidine: eū qui edem Nympharum incendit, vt memoriā publicā recensionis tabulis publicis impressam extingueret: eum deniq̄, cui iā nulla lex erat, nullū ciuile ius, nulli possessionū termini: qui non calumniā litiū, nō iniustis vindiciis ac sacramētis alienos fundos, sed castris, exercitū, signis inferendis petebat.

Qui ciuē). i. me Ciceronē. Regna dedit) P. Clodius Trib. pl. Pessinūtē fedē domiciūq̄ Cybeles Brogitaro Gallogræco impuro & nefario homini vēdidit, eūq̄ iussit regē appellari. vt amplius tradit Cicero in oratione de Aruspiciū respōsis, & pro P. Sestio. Ademit regna) Ptolemæum Regē Cyprī eodē iure quo frater Ptolemæus Aegypti rex regnātem, cuius cū patre & auo Romanis societas amicitiaq̄ fuisset, P. Clodius Trib. pl. nefaria lege, causa incognita publicauit. Huius pecuniæ deportandæ, & si quis suum ius defenderet, bello gerēdo M. Catonē præfecit. Author est Cicero pro domo sua, & amplius pro P. Sestio. Orbē terrarum quibuscū voluit partitus est) P. Clodius Trib. pl. L. Pisoni & A. Gabinio prouincias ita partitus est: vt ille totā Achaiā, Thessaliā, Boeotiā, Græciā, Macedoniā, omnēq̄ Barbariā: Gabinius vero Syriam, Babylonē, Persas acciperet, vt in oratione pro domo sua Cicero scribit. Pluribus cædib⁹ factis). i. plurib⁹ hoibus occisis. In foro). i. tēplo Castoris, vt ante dictū est. Singulari virtute & gloria ciuē). i. Cn. Pōpeiū. Nā postq̄ seruus is, cui sica in tēplo Castoris extorta erat, & ad Gabiniū Cōsulē delata, dixit a P. Clodio imperatū sibi, vt Pōpeiū occideret: Pōpeius statim domū rediit. ex eodē tēpore obsessus a liberto Clodii Damione est, vt ait Asconius. Qui aedē Nympharū) Nympharū tēplū fuit Romę. Quū em̄ vastis incēdiis Vrbs obnoxia foret, Nympharū, q̄ aquis præfunt, ope incēdio subueniri putabāt. Id tēplū P. Clodius incēdit. Cicero in oratione de Respōsis Aruspiciū de Clodio, Idē, inquit, earū tēplū inflāmauit dearū, quarū ope etiā aliis incēdiis subueniūt. Vt memoriā publicā recensionis) Solebāt Censores quinto quoq̄ anno de morib⁹ po. Ro. iudicare, Senatu improbos mouere, Senatus Principem

Nympharū tēplū.

- legere, aliaque eiusdem generis facere, quæ multa scribimus in Cōmentariis in Cicerone de Senectute. Quæ Censores fecerant, ea in tabulas referebāt, vt Cicero de Aruspiciū responsis probaturum se dicit, Censorū tabulis Clodii domū facellū fuisse.
- Censorum tabulæ.** A Clodio in stupris inauditis nefariisque versato vetus illa magistra pudoris & modestiæ seueritas Censoria sublata est, quæ annos quadringentos durauit, vt scribit Cicero in oratione in L. Pisonē. Quia igitur Censoria seueritas P. Clodij nefariis moribus inimica erat, nō modo eā sustulit, sed Censorum tabulas. i. liberos, vt perderet, Nympharum templum, in quo asseruabantur, excussit. Cicero in oratione pro M. Caelio de P. Clodio, Qui, inquit, ædes sacras, qui censum populi Ro. qui memoriā publicā suis manibus incendit. Recensionis, i. census. Recensere enim pro simplici dicitur. Virgilius lib. Aeneid. vi. Omnemque suorum Fortē recensēbat numerū. Impressam, i. scriptā. Eū denique Verbum occidi hic femper repetendum. Nō calumnia litiū &c.) i. qui non aliquo iuris pretextu, quis iniusto possessiones petebat. Nō calūnia litiū) Calumnia a caluēdo. i. decipiēdo, vt Priscianus ait, dicta a Cicerone lib. de Offic. i. describitur, vt sit callida & malitiosa iuris interpretatio. Libro Digestorum. iii. titulus est de calūniatoribus. Nō iniustis vindiciis) Vindiciæ quæ sint Asconius Pedianus scribit in Cōmentariis in orationem Ciceronis in Verrē de Prætura Urbana. Lis, inquit, vindiciarū est quā litigatur de ea re apud Prætorem, cuius incertum est quis debeat esse possessor. Et ideo qui eam tenet, satisfat aduersario suo pro præde litis vindiciarū, quo illi satisfiat, nihil se deterius in possessione facturū, de qua iurgium esset. Rursus ipse sponfione certæ pecuniæ aut æstimationis prouocatur, quā amittat, nisi sua sit hæreditas de qua cōtendit. Ac sacramētis) Sacramentum erat pecunia ab utroque litigatorum deposita. uterque enim litigatorum certam aliquam pecuniā ad sacrum deponebat. Victor pecuniā suam recipiebat: victi pecunia in ærariū referebatur. M. Varro lib. de Lingua Latina. i. Ea pecunia, inquit, quæ in iudiciū venit in litibus sacramentum a sacro dicta est. Nam qui petebat, & qui inficiabatur de alijs rebus uterque quingentos æris ad pontem deponebant. De alijs rebus item certum alium legitimum numerum assium. Qui iudicio vicerat, suum sacramentum a sacro auferebat: victi sacramentum ad ærariū redibat. Hæc inter cetera apud Varronem sunt. Signis inferendis) id est tanquam hostili prælio.
- Sacramētū.**

Qui non solum Etruscos (eos enim penitus cōtempserat) sed hunc Cn. Pompeiū virum fortissimum, atque optimum ciuem, iudicem nostrum pellere possessionibus, armis, castrisque conatus est: qui cum architectis & decempedis villas multorum, hortosque peragrabat: qui Ianiculo & Alpibus spem possessionum terminabat suarum: qui cum ab equite Romano splendidissimo & forti viro, T. Pacanio non impetrasset, vt insulam in lacu Precio venderet, repēte lyntribus in eam in-

Decēpedē.

Precio lac.

sulam materiam, calcem, coementa, atq; arina conuexit: domi-
no trans ripam inspectante, non dubitauit ædificium extrue-
re in alieno: qui huic T. Furfanio, cui viro dii immortales?
(quid enim de muliercula Sanctia? quid de adolescēte Apro-
nio dico? quorum vtriq; mortem est minitatus, nisi hortorum
possessione cessisset) sed ausus est Furfanio dicere, si sibi pecu-
niam quantam poposcerat non dedisset, mortuum se in do-
mum eius illaturum. qua inuidia huic esset tali viro confla-
grandum? qui Appium fratrem hominem mihi coniunctum
fidelissima gratia, absentem de possessione fundi deiecit: qui
parietem sic per vestibulum sororis instituit ducere, sic agere
fundamenta, vt sororem non modo vestibulo priuaret, sed
omni aditu & lumine. Qz q̄ hęc quidem iam tolerabilia vide-
bantur: etsi æqualiter in rempublicam, in priuatos, in lon-
ginquos, in propinquos, in alienos, in suos irruebat: sed nescio
quomodo iam vsu oduruerat & percalluerat ciuitatis in-
credibilis patientia. Quę vero aderant iam & impendebant,
quonam modo ea aut depellere potuissetis? aut ferre impe-
riū, si id ille nactus esset? Omitto socios, exterarum nationes, Re-
ges, Tetrarchas (vota enim feceratis, vt in eos se potius mit-
teret q̄ in vestras possessiones, vestra tecta, vestras pecunias)
dico a liberis mediussidius, & a coniugibus vestris nunq̄ ille
effrenatas suas libidines cohibuisset. Fingi hęc putatis? quę
patent? quę nota omnibus? quę tenent? seruorum exercitus
illum in Vrbe conscripturum fuisse, per quos totam Remp.
resq; priuatas omnium possideret? Quamobrem si cruētum
gladium tenens clamaret T. Annius, Adeste quęso, atq; au-
dite ciues, P. Clodium interfeci: eius furores, quos nullis iam
legibus, nullis iudiciis frenare poteramus, hoc ferro, & hac
dextera a ceruicibus vestris repulsi: per me vnū effectū est, vt
iūs, eq̄tas, leges, libertas, pudor, pudicitia ī ciuitate manerēt,

Percallere,

Decēpeda
& Decem-
pedator.

Contempserat) id est contemptos vexauerat. Etruscos enim a Clodio insigni quadam iniuria affectos ante significauit Cicero, vbi dixit. Si Clodium Milo occidisset, ad Basilii monumentum, qui locus latronum occultator & receptator erat, multi ab illo violati spoliati bonis, expulsi, multi etiam hæc timentes in suspicionem caderent: tota deniq; rea citaretur Etruria. Decempeda proprie dicitur pertica decem pedes longa, qua architecti fabri, mensores agri vti solent. Ab accusatiuo greco δεκάπους vt alia multa latina, cuiusmodi sunt cassida, cratera, lampada deriuari Priscianus lib. 6. scribit. Hic decempedas pro agrimenforibus dixit, quemadmodum in Philippica. xiiii. Si, inquit, coloniarum & municipiorum sine vlla dubitatione hostis est, quid tandem huius censetis vrbis? quā ille ad explendas egestates latrocinii sui concupiuit. quam iam peritus metator & callidus decempeda suus Saxa diuiserat. Erat enim Saxa Antonij sectator. Decempedatorem idem appellat Philippica. xiii. Cauebat L. Antonio, qui fuerat æquissimus agri priuati & publici decēpedator. Spem possessionū &c.) id est sperabat fore vt a Ianiculo ad Alpes Etruriā & reliqua possideret. Huic T. Furfanio) Hūc Furfaniū ex Iudiciis vnū fuisse significat. is autē Ciceronis amicus fuit, ad quē Prætorē scribit lib. Epist. familiariū. vi. Quid enim de muliercula) Si T. Furfanio minatus est, nihil mulierculę & adolescenti minatū esse mirādū est. Hic autē Apronius nō est is in quem multa dicit Cicero A ctione in Verrē. v. Mortuū se in domū eius illaturū) Authore Caio Iurisc. lib. Pādectarū. xi. titulo de religiosis locis & sumptibus funerū, si quis intulit mortuū in locū alienū, aut eū tollere, aut precium domino soluere actione in factū cogitur. Negat ibidem Vlpianus loci domino licere huiusmodi mortuū effodere sine decreto Pontificū, vel iussu Principis, alioqui iniuriarū fore actionē aduersus eum qui eiecerit. Hęc autē mortui illatio locū facit religiosum, vt in libro. i. de rerū diuisione traditū est. Cur autē religiosus locus appelletur Sex. Pompeius ex Ælii Galli sentētia significat, q; iā sit locus ille aliqd, qd ibi homini facere nō liceat: qd si faciat, aduersus deos volūtatē facere videatur. Appiū fratrem) Is est Appi^{us} Pulcher, ad quē Ciceronis epistolę familiares libri tertij sunt. Ducere, i. edificare, & erigere. vt in lib. Æne. x. Pars ducere muros Moliriq; arcē. In lōginquos) id est eos, qui lōge habitaret, & propinquos. i. q; prope. Quis propinquos pro cōsanguineis dicere solitus Cicero sit. In alienos) i. neq; cognatos neq; affines. In suos) i. in fratrem & sororē. Iā vsū obduruerat) i. ciuitas iā vsū & cōsuetudine patiebatur. ideoq; magis tolerabilia videbātur. Quę vero aderant) Hęc sub oculos subiectio quę a Cornelio Celso euidētia appellata est, mirū quātū afficiat & moueat auditores. Hac nō modo quę facta sunt aut fiant, sed etiā quę futura sunt, aut futura fuerint imaginamur. Mire tractat hoc Cicero p Milone, q; facturus fuerit Clodius, si Præturā inuasisset. Author est Quintilian^{us} lib. v. Aderāt iam) i. instabāt & fere p̄sentia erāt. Nā comitia iam lōgius extracta fuerāt, qbus Prætōr futurus erat Clodius, q; factis Cōsulibus Hypseo & Scipione sperabat se posse rep. euidere in illis suis cogitatis furoribus. Si id imperiū) i. si Prætōr factus esset. Prætōri em̄ imperiū Cōsulare erat. Iisdē auspiciis & comitiis Prætōres & Cōsules creabātur. Omitto &c.) Sentētia est. Non dico P. Clodiū effrenas

tas suas libidines nūq̄ cohibiturū si vixisset a sociis, exteris nationib⁹ &c. sed ne-
go vnq̄ cohibiturū a liberis &c. Eius igit̄ Pretura quā aliis exteris pernicioſa, tū
vobis pernicioſiſſima fuiſſet. Socios po. Ro.) perſepe a Cicerone appellari attē
dimus eos qui Romanis, a quibus deuicti ſunt, tributa ſoluāt. Hac ratione Sicu-
los in Verrē ſocios ſepe dicit. Cruētū ceſſi Clodii ſanguine. Si cruētū gladiū tenēs
clamaret) Argumētū a fictiōe eſt. In ciuitate manerēt) ea em̄ Clodius eiecerat.

Enimvero timendum quonam modo id factum ferret ciui-
tas: nunc enim quis eſt, qui non probet? qui non laudet? qui
non vnum poſt hominum memoriā T. Annium plurimū
reip. profuiſſe, maxima lætitiā populum Romanum, cūctam
Italiam, nationes omnes affeciſſe & dicat & ſentiat? Nequeo
vetera illa populi Romani quanta fuerint gaudia iudicare.
Multas tamē iam ſummorum Imperatorum clariffimas vi-
ctorias ætas noſtra vidit, quarum nulla nec tam diuturnam
attulit lætitiā, nec tantam. Mandate hoc memoriæ Iudices.
ſpero multa vos liberosq; veſtros in Repub. bona eſſe viſu-
ros. In his ſingulis ita ſemper exiſtimabitis: viuo P. Clodio ni-
hil horum vos viſuros fore. In ſpem maximam, & quemad-
modum confido, veriſſimam adducti ſumus: hunc ipſum an-
num, hoc ſummo viro Conſule, concuſſa hominum licentiā,
cupiditatibus fractis, legibus & iudiciis conſtitutis, ſalutarē
ciuitati fore. Nam quis igitur eſt tam demēs, qui hoc P. Clo-
dio viuo contingere potuiſſe arbitretur? Quid? ea quæ tene-
tis priuata atq; veſtra, dominante homine furioſo, quod ius
perpetuæ poſſeſſionis habere potuiſſent? Non timeo lud. ne
odio inimicitiarum mearum inflammatus libentius hæc in
illum euomere videar, q̄ verius. Etenim etſi præcipuum eſſe
debebat, tamen ita communis erat omnium ille hoſtis, vt in
communi odio pene equabiliter verſaretur odium meū. Non
poſteſt dici ſatis, ne cogitari quidem, quantum in illo ſcleris,
quantum exitii fuerit. Quin ſic attendite Iudices. nempe hæc
eſt quæſtio de interitu P. Clodii. Fingite animis: liberæ enim

*2ius ſibi pro
militia offeſſam
Ammonius*

Ammonius

2 2ius

2 2

*2ius ſibi pro
militia reſpectam
ignominie*

*Libentius
q̄ verius.*

sunt cogitationes nostræ: & quæ volunt sic intuentur, vt ea cernimus, quæ videmus. Fingite igitur cogitatione imaginem huius conditionis meæ, si possim efficere vt Milonem absoluatis: sed ita, si P. Clodius reuixerit. Quid vultu extimuitis? quoniam modo ille vos viuus affecerat, qui mortuus inani cogitatione percussit? quid si ipse Cn. Pompeius, qui ea virtute ac sapientia est, vt ea potuerit semper, quæ nemo præter illum: si is inquam potuisset, vt quæstionem de morte P. Clodii ferre, sic ipsum ab inferis excitare: vtrum putatis potius facturum fuisse? etiam si propter amicitiam vellet illum ab inferis reuocare, propter rempublicam non fecisset. Eius igitur mortis sedetis ultores, cuius vitam si putetis per vos restitui posse, nolitis. & de eius nece lata quæstio est: qui si eadē lege reuiuiscere posset, lata lex nunq̃ esset. Huius ergo interfector nō esset in cōfiteōdo ab his impetraturus, ne poenā timeret, quos liberauisset? Græci homines deorum honores tribuūt his viris, qui Tyrānos necauerūt. Quæ ego vidi Athenis: quæ aliis in vrbibus Græciæ: quas res diuinas, tabulas institutas viris: quos cātus: quæ carmina: prope ad immortalitatem & religionem & memoriā consecrantur. Vos tāti conseruatorem populi, tantī sceleris ultorem non modo honoribus nullis afficietis, sed ad supplicium rapī etiam patiemini:

Reuiuiscere.

Tyrannici de p̄m̄ium

Visuros fore.

Post hominum memoriā id est postq̃ historiæ scribi coeperunt, historiis em̄ hominum memoriā cōseruatur. Id aut̄ post hominum memoriā, post natos homines, post natū genus hominum cū superlatiuo adiungi solet. *Ætas nostra vidit*, i. tēpore nostro vidimus. Nihil horū vos visuros fore) i. quū videbitis hæc bona, existimabitis si viueret P. Clodius vos hæc bona visuros nō esse. Visuros fore cōtra Grāmaticorū præcepta dictū est. Hoc vt nō semel, ita nō sepe dicit. Quēadmodū cōfido) vt in lib. de amicitia, Moueor tali amico orbat, qualis, vt arbitror, nemo vnq̃ erit: & vt cōfirmare possum, nemo certe fuit. Præterita em̄ nobis certa sunt, futura incerta. Hūc ipsum annū, i. præsentē. Hoc summo viro) Milonē. Concussa) i. depressa. Tenetis) i. possidetis, vt in x. de Offic. Quod cuiq̃ obigit, id iure teneat. Homine furioso) P. Clodio, Inimicitiarū mearū)

cum Clodio. Libētius q̄ verius) Vt amici laus, ita inimici vituperatio ab affectu
magis q̄ a veritate profecta fide vacillare solet. Libētius q̄ verius) De hoc dicē
di genere in nostris Progymnasmatibus scribimus. Euomere).i. debacchari & per
iracundiā dicere. Terent. in Adelphis, vt nam hanc in eos euomam, dum agri-
tudo hęc est recens. Hęc est questio).i. causa. Liberæ em̄ sunt cogitationes no-
stre) Authore Quintil. lib. 6. quas phantasias Græci vocāt, nos sane visiones ap-
pellamus, per quas imagines rerum absentiu ita representantur animo, vt eas
cernere oculis, ac presentes habere videamur. Ea quæ volūt sic intuentur) vt
cernimus quæ videmus, ita intuetur animus q̄ cogitat. Reuixerit)a reuiuiscē-
do. nam reuiuere nō dicitur. Perculit potius q̄ percussit legendū mihi videtur,
q̄ percellere tam ad corpus q̄ ad animū, percutere fere ad corpus referatur. Po-
tuisset).i. potestatem habuisset. Questionem ferre).i. iudiciū cōstituere. Eiusigi-
tur mortis sedetis) vltiores) Enthymema hoc esse ex repugnantibus, quæ fortior
multo probatio est, Quintil. lib. 5. testis est. Qui Tyrānos necauerunt) Summā
Tyrannicide gloriā esse Cicero docet in Philippica. 1. Beatus, inquit, nemo, q̄ ea
lege viuuit, vt non modo impune, sed etiam cum summa intersectoris gloria in-
te: fici possit. Idē in secunda, Hęc, inquit, nō cogitas nec intelligis satis esse viris
fortibus didicisse, q̄ sit pulchrum, beneficio gratum, fama gloriosum Tyrannū
occidere. Legem apud Græcos fuisse vt Tyrannicide imago in gymnasio pone-
retur Quintilianus lib. 7. significat. Valerius lib. 2. titulo de maiestate dicit Har-
modio & Aristogitoni, qui Athenas liberare Tyrannide conati sunt, positas effi-
gies æreas, a Xerxe vrbe potito asportatas, longo interuallo Seleucum in pristina
nam sedem curasse reportandas, easq; Rhodios vrbi suæ appulsas in hospitium
publicū inuitasse, atq; in sacris puluinaribus collocasse. Tam gloriosum in Græ-
cia fuit Tyrannum occidere, vt eodem Quintil. lib. 10. authore, Alceus in parte
operis aureo plectro donatus sit, quia sit Tyrannos insectatus. Cantus & carmi-
distinguere videtur, vt sit cantus actio ipsa, carmen quod compositū sit. Ad
immortalitatem) id est Tyrannicide ipsi tanq̄ dii noui constituuntur.

Tyrānici-
da.

sona grat. Oculis est grat. ergo pro. Ipsi dii noui constituuntur.

Confiteretur, confiteretur inquam, si fecisset, & magno ani-
mo, & libenter se fecisse libertatis omnium causa: quod certe
ei non confitendum modo fuisset, verum etiam predicandum.
Etenim si id non negat, ex quo nihil petit, nisi vt ignoscatur,
dubitaret id fateri, ex quo etiam præmia laudis essent peten-
da: nisi vero gratius putat esse vobis, surse capitis, q̄ vestri or-
dinis defensorem fuisse: cū præsertim in ea confessione, si gra-
ti esse velletis, honores assequeretur amplissimos. Si factum
vobis non probaretur (q̄q̄ qui poterat salus sua cuiq̄ nō pro-
bari) Sed tamen si minus tortissimi viri virtus ciuibus grata

cecidisset. magno animo cōstātq; cederet ex ingrata ciuitate. nā quid esset ingratiū, q̄ letari ceteros, lugere eū solum propter quē ceteri letarentur? q̄q; hoc animo semper omnes fuimus in patriæ proditoribus opprimendis: vt quoniā nostra futura esset gloria, periculum quoq; & inuidiam nostrā putaremus. Nam quæ mihi contribuenda laus esset ipsi, cū tantum in Consulatu meo pro vobis ac liberis vestris ausus essem: si id quod conabar, sine maximis dimicationibus meis me esse ausurum arbitrarer? Quæ mulier sceleratū ac perniciosum ciuem occidere non auderet, si periculū nō timeret? Proposita inuidia, morte, poena, qui nihilo segnius rēpublicā defendit, is vir vere putandus est. Populi grati est, præmiis afficere bene meritos de rep. ciues: viri fortis, ne suppliciis quidē moueri, vt fortiter fecisse poeniteat. Quāobré vteretur eadē cōfessione T. Annius, qua Hala, qua Nasica, qua Opimius, qua Marius, qua nosmetipsi: & si grata resp. esset, letaretur: si ingrata, tū in graui fortuna consciētia sua niteretur.

Confiteretur) Nam in narratione dixit Clodium a Milonis seruis occisum. Nā Milonis voluntatē a cæde Clodij Cicero remouet, vt probet magis eū non fecisse insidias. Probaretur vobis) id est approbaretur a vobis. Fortissimi viri) Milonis. Cecidisset) euenisset, fuisset. Cederet ex ingrata ciuitate) .i. abiret in exiliū voluntariū. Periculū & inuidiā) Nā vbi plus est periculi, ibi plus gloriæ est. Ausus essem) in opprimenda Catilinæ cōiurationē. Sine maximis meis dimicationib⁹) .i. sine periculo & inuidia. Qui nihilo segnius) q̄ si hæc pposita nō essent. Vir vere) .i. vere fortis. Viri fortis ne suppliciis) Fortitudo a Cicero in Tusculanis Quæst. describit, vt sit mortis dolorisq; contēptio. Ea em̄ vt lib. 3. idē ait, tātō nos animo esse cogit, vt oīa q̄ possent hominī euenire cōtēnamus, & p nihilo ducamus. Ne suppliciis quidē moueri, si ingrata ciuitas sit, idq; beneficiū supplicio cōpēsatura sit, nūq̄ tamen virū fortē bene fecisse poeniteat. Qua Hala) qui Sp. Meliū. Qua Scipio Nasica) qui Tyberij Gracchū. Qua L. Opimius) qui C. Gracchum. Qua C. Marius) qui L. Saturninū occiderunt.

Sed huius beneficii gratiā ludī fortuna populi Romani, & vestra felicitas, & dii immortales sibi deberi putant. Nec

vero quisq̃ aliter arbitrari potest, nisi qui nullā vim cælestē existimat, numenve diuinū: quē neq; imperiū vestri magnitudo, neq; sol ille, nec celi, & signorū motus, nec vicissitudines rerū atq; ordines mouent, neq; id quod maximū est, maiorū sapientia: qui sacra, qui cerimonias, qui auspicia & ipsi sanctissime coluerūt, & nobis suis posteris prodiderūt. Est profecto illa vis. Neq; in his corporibus, atq; in hac imbecillitate nostra inest quiddam quod vigeat, & sentiat, & nō inest in hoc tanto naturæ, tam præclaro motu. Nisi forte idcirco non putant, quia non apparet, nec cernitur: perinde quasi nostram ipsam mentem, qua sapimus, qua prouidemus, qua hæc ipsa agimus, ac dicimus, videre aut plane qualis, aut ubi sit sentire possimus.

Vis cælestis

Sed huius beneficij gratiā Hanc gratiā Clodij occisi debetis habere fortunæ pop. Ro. felicitati vestre, & diis immortalibus. Hūc em̃ pro salute vestra interfici voluerūt. Clodij mortē diuinā quadā volūtate Miloni deuotā esse M. Cicero scribit de responsis Aruspiciū, quā orationē multo ante habuit, q̃ Clodius interficeretur. Accedit, inquit, q̃ expectatione omniū fortissimo ac clarissimo vito T. Annio deuota & cōstituta ista hostia esse videtur, cui me præripere desponsam iam & destitutā laudē, quū ipse eius opera & dignitatē & salutē recuperarim, valde esset iniquū. Etenim vt P. ille Scipio natus mihi videt̃ ad interitū exitiūq; Carthaginis, qui illā a multis Imperatoribus obsessam, oppugnatā, labefactam, pene captā, aliquādo quasi fatali euentu solus euertit: sic T. Annius ad illā pestē cōprimendā, extinguendā, funditus delendā natus esse videtur, & quasi diuino munere donatus rei publicę. Quod autē Clodiū appellet hostiam, diis inuisum significat. nōnullis em̃ deorū mactabātur animalia, quę ipsis inuisa essent. Fortuna populi Romani &c.) Argumētū a reb⁹ diuinis est, de quo Quintilian⁹ li. 5.

Fortuna populi Romani) Cōtēdit Plutarchus in lib. de Fortuna Romanorū, imperiū Romani initium & incrementa vi fortunę facta fuisse. Ideoq; multa fortunę tēpla in Vrbe ædificata. Qui nullā vim cælestē) Nōnulli philosophorū fuerūt, qui deos omnino esse negarēt: vt Diagoras Milesius, Theodorus Cyrenus, Euhemerus Tegeates, vt ait Plutarchus in lib. i. de placitis philosophorū. Epicurus deos quidē esse dixit: eos tñ curare hæc mortalia negauit. Hæc igitur sentētia sit, qui diuinā aliquā vim esse credit, qua inferiora hæc regātur, hanc cēdē Clodij numine diuino factā esse fateatur necesse est. Quē neq; imperij vestri magnitudo. Qui nullam vim cælestē existimat, is imperij vestri magnitudine sole, celi & signorū motu, ceterisq; rebus nō mouetur. His em̃, si attēdat, doceri

possit aliquā vim esse diuinā. Sol, celi & signorū motus. Hac ratione Cicero in libris de Natura deorū deos esse ostendit. Idem in lib. Tuscul. disputationū. i. etiā docet. Cuius verba aliquāto plura, sed huic loco aliquātū lucis afferentia ascribimus. Quū, inquit, videmus speciem primū candoreq; celi, deinde conuersionis celeritatē tantā, quantā cogitare non possumus, tum vicissitudines dierū ac noctiū, cōmutationesq; tēporū quadripartitas ad maturitatē frugū & ad temperationē corporū aptas, eorūq; omniū moderatōrē & ducē Solē Lūnāq; accretionē & diminutionē luminis quasi factorū notantē & significantē dies, tum in eodem orbe in partes. xij. distributo, quinq; stellas ferri eosdē cursus cōstātissime seruātes disparibus inter se motibus, nocturnāq; celi formā vndiq; sideribus ornatā. Tum globū terræ eminentē e mari fixū in medio mūdi vniuersi loco duabus oris distātibus habitabilē & cultū. Quarū altera quā nos incolimus, sub axe posita ad stellas septē. Vnde horrifera Aquilonis stridor gelidas molitur niues. Altera australis ignota nobis, quā vocāt Grēci antiaxona. Cēteras partes incultas q; aut frigore rigeāt, aut vrantur calore. Hic autē vbi habitam⁹ nō intermittit suo tempore celum nitescere, arbores frondescere, segetes largiri fruges, florere omnia, fontes scatere, herbis prata conuestirier. Tū multitudinē pecorū partim ad vescēdū, partim ad cultus agrorū, partim ad vehendū, partim ad corpora vestiēda, hominēq; ipsum quasi contēplatorē celi ac deorū, ipsorūq; cultorē, atq; hominis vtilitati agros omnes & maria parētia. Hęc igit & alia innumerabilia quū cernimus, possum⁹ ne dubitare, quin his prēsit aliquis cōditor vel effector, si hęc nata sunt, vt Platoni videtur, vel si semper fuerint, vt Aristoteli placet, moderator tāti operis atq; muneris. Hęc ille, vbi poetē alicuius aliquot versus admiscet. Vicissitudines rerū vt veris, aestatis, autumnī, hyemis, frugū, fructuū.

Maiorū sapiētia). i. quē maiorū sapiētia nō mouet. Qui) maiores. Hac fere ratione vtitur Cicero in libris Tuscul. Quest. i. de Amicitia, de Senectute, vt doceat animos esse immortales, Illa vis) diuina. In his nostris corporibus. Neq; in his corporibus) Argumentū a minori ad maius. Hęc disputatio de diis fortasse ociosa nō sit. Vt enī de animorū immortalitate, ita de deorū ratione tū dubitatū putē. Nisi enī de animorū immortalitate dubitatū esset, cur de ea tā multis in locis disputasset Cicero? Cur sibi mortē Cato allaturus librū Platonis tā diligēter legisset, q; est de animorū immortalitate, nisi vt cūctatē animā vt egrederet, spe immortalitatis inuitaret? Perinde quasi nostrā ipsam mētē) Ratione cōtraria vtī Cicero lib. Tuscul. Quest. i. vt animā esse doceat. Mētē, inq; hominis, quī eā nō videas, vt deum nō vides, tñ vt deū agnoscis ex operibus eius: sic ex memoria rerū & inuētione & celeritate motus omniq; pulchritudine virtutis, vim diuinę mētis agnoscito. De animo idē paulo ante illud dicit, Nō valet tāti animus vt se ipse videat, ac vt oculus sic animus sese non videns alia cernit.

Deū esse &
animā no-
stram im-
mortale.

Ea vis, ea est igitur, quę sepe incredibiles huic vrbi felicitates atq; opes attulit, quę perniciem extinxit ac sustulit: cui

primū mēte iniecit, vt vī iritare ferroq; laceffere fortissimū
 virum auderet : vincereturq; ab eo, quē si vicisset habiturus
 esset impunitatē & licētiā sempiternā. Nō est humano cōsi-
 lio, nec mediocri quidē Iudices deorū immortalīū cura res
 illa perfectā. Religiones me hercule ipsę, aręq; cū illā belluā
 cadere viderūt, cōmouisse se videntur, & ius in illo suū reti-
 nuisse. Vos enim Albani tumuli atq; luci, vos inquā imploro
 atq; obtestor, vosq; Albanorū obrutę arę sacrorū populi Ro-
 mani socię & æquales, quas ille p̄ceps amentia, cęsis pro-
 stratisq; sanctissimis lucis, substructionū insanis molibus op-
 presserat: vestrę tū arę, vestrę religiones viguerūt, vestra vis
 valuit, quā ille omni scelere polluerat. Tuq; ex tuo edito mō-
 te Latialis sancte Iuppiter, cuius ille lacus, nemora, finesq;
 sepe omni nefario stupro & scelere macularat, aliquando ad
 eū puniendū oculos aperuisti. Vobis illę, vobis vestro in cō-
 spectu serę, sed iustę tamen & debitę poenę solutę sunt. Nisi
 forte hoc etiā casu factū esse dicimus, vt ante ipsum sacrariū
 Bonę deę, quod est in fundo T. Sestii Galli, in primis ho-
 nesti & ornatī adolescentis, ante ipsam inquā Bonam deā, cū
 p̄lium cōmisset, primū illud vulnus acceperit, quo teter-
 rimam mortem obiret : vt non absolutus iudicio illo nefa-
 rio videretur, sed ad hanc insignem poenam reseruatus.

Albani
tumuli.

Iuppiter
Latialis.

Incredibiles fel.) Incredibiles felicitates quā alias sepe, tum in secūdo bello
 Punico, quā ab Vrbe Roma moueri castra Hānibal coactus est. Illā perniciē).i.
 Clodium. Vos Albani tumuli) Apostrophen. i. sermonis a Iudice auersionem
 hic esse Quintilianus lib. 9. docet. Quis ad Iudices sepe dirigatur oratio, plerūq;
 tamen ad aduersarios, ad litigatōrē nostrū, ad nos ipsos, ad multitudinem circū-
 fusam, ad absentes, ad mortuos, ad deos dirigimus. Hec em̄ varietas Iudicē refi-
 cit. Vos em̄ Albani) Quintilianus libro. II. scribēs aliud alios eloquētię genus
 decere, illa esse dicit plena sanguinis. Vos enim iā Albani tumuli &c. eaq; negat
 cōuenire barbę philosophicę atq; tristitię. Sacrorū populi Ro. socię) Albanę
 arę, vt arbitror, sunt in qb² fiebat Latine Fetię. nā Latinis populis ex Albano
 monte ex sacris carnē petere fuit ius cū Romanis, a quibus Latinis Latine di Latine.

de. vt scribit M. Varro lib. de Lingua Latina. i. Quo pax inter Latinos Volscos Hernicos & Romanos magis diuturna esset, Tarquinius Superbus constituit, vt certo quodā anni die Ioui Latiali sacrificaret in excelsō mōte, qui Albē Lōgē su pereminet: q̄ fere ab his populis æqualiter distat, vt taur⁹ ab his ciuitatib⁹ cōmu niter mactaretur, deinde singulæ aliud afferret, alię agnos, alię caseos, alię certā la ctis mēsurā, aliæ aliud. quę Latinæ Ferię appellatę sunt. Lati⁹ scribit rē Dionysi⁹ Halycarnass. lib. 4. q̄ ad suā etatē has ferias durasse dicit. Fuit autē tēpore Augu sti Cēsaris. Idem sub finē sexti libri scribit eiectō Tarquinio secundā diē adiectā, non multo post plebe reconciliata tertiā. Itaq; tres dies feriarum erāt. Ideo socias & æquales populi Ro. dicit. Seræ sed iustæ tamen) Nā vt ait Valerius lib. i. lento gradu ad vindictā sui diuina procedit ira, tarditatemq; supplicii grauitate cōpen sat. eā ob rem finxit antiquitas deos habere pedes laneos q̄ improuisi & tardi ad poenā accederent. Pulcher admodū Plutarchi in hāc rem liber est, q̄ inscribitur de sera numinis vindicta. Quintil. lib. 6. de Amphibolia scribens illud præclarū dicit, quū obiiceret Miloni accusator in argumentū factarum Clodio insidiarū, q̄ Bouillas ante horā nonā diuertisset, vt expectaret dum Clodius a villa sua exi ret, & identidem interrogaret, quo tpe Clodius occisus esset, respōdit, fero. Sa crarium Bonę deæ) Miloni Lanuuū proficiscenti circa horā nonā paulo vltra Bo uillas rediens ab Aricia Clodius, prope eum locum in quo Bonæ deæ sacellum est, obuius fact⁹ est, vt ait Asconius. Id autem certo dei numine nō casu factū esse videtur, q̄ ipsa Bona dea violatæ religionis poenas a P. Clodio repetiuerit. No. Marcellus id religiosum esse dicit, quod homini ita facere nō liceat, vt si id faciat, cōtra deorū volūtātē videatur facere: quo in genere, inquit, sunt hæc, in ædē Bo næ deæ virū introire aduersus mystica. Vt nō absolutus) M. Cicero in oratione de respōsis Aruspiciū de his sacris violatis deq; absoluto Clodio scribēs, Fit, inqt, ei deq; cuius ne nomē quidē viros scire fas est. quā iste iccirco bonā ducit, q̄ in tā to sibi scelere ignouerit. Nō ignouit, mihi crede, nō. nisi forte tibi ignotū putas, q̄ te iudices dimiserunt excussum & exhaustum, suo iudicio absolutū, omnium condemnatū. Simile est in oratione Ciceronis in L. Catilinā & C. Antoniū com petitores, de Catilina repetundarum absoluto. O miser, inquit, qui non sentias illo iudicio te non absolutum, verū ad aliquod seuerius iudicium, ac maius sup plicium reseruatū. Iudicio nefario) id est quo nefaria libidinis mercede abso lutus est. Vel potius quod de re nefaria cōstitutū est. i. de sacris Bonę deæ violatis.

Nec vero non eadem ira deorum hanc eius satellitibus in iecit amentiam: vt sine imaginibus, sine cantu, sine ludis, sine exequiis, sine lamētis, sine laudationibus, sine funere, oblitus cruore & luto, spoliatus illius supremi diei celebritate, quā concedere etiam inimici solent, ambureretur etiam abiectus. Non fuisse credo fas clarissimorum virorum formas illi te

terrīmo parricidæ aliquid decoris afferre: nec vllō in loco potius mortē eius lacerari, q̄ in quo vita esset damnata. Dura mihi mediūssidius iā fortuna populi Romani, & crudelis videbatur, quæ tot annos illum in hanc rēpublicā insultare videret, & pateretur. Polluerat stupro sanctissimas religiones: Senatus grauissima decreta perfregerat: pecunia se palam a iudicibus redemerat: vexata in Tribunatu Senatum, omniū ordinū consensu pro salute reipublicæ gesta resciderat: me patria expulerat, bona diripuerat, domum incēderat, liberos coniugem meam vexauerat: Cn. Pompeio nefarium bellum indixerat: magistratuum priuatorumq; cedes effecerat: domum mei fratris incenderat: vastarat Etruriam: multos sedibus ac fortunis eiecerat, instabat, vrgebat: capere eius amentiam ciuitas, Italia, prouincię, regna non poterant.

Sine imaginibus) De his ante diximus quę in funeris pompa fiebant. Mortuos ad sepulturā prosequi oportere cū cantu, plurimarū gentiū vel regionum instituta sanxerunt persuasione hac, q̄ post corpus animę ad originē dulcedinis musicę, i. ad cēlum redire credatur. Author est Macrobius libro de somnio Scipionis. ij. Sine ludis) Ludos in funere fieri solitos Homeri testimonio de Patroclo, & Virgilij de Anchisa docemur. In funere clarorū virorū pugnas gladiatorias apud Romanos fieri solitas in Aufonii Griphum scribimus. Exequias dicere videtur pro multitudine ea quę funus exsequatur, id est comitetur. Priscus em̄ ille mos etiā n̄ sic obseruatur, vt præcedat funus, sequatur multitudo, vt hac ratione admoneatur se ad mortē mortuū sequi. Donat⁹ in Cōmētariis in Andriā Terentij, Funus, inquit, est pompa exequiarū. Et bene funus procedit, nos sequimur dixit, quasi post ipsum morituri, vnde exequię dicuntur. Vel exequias pro cōuiuio eo qđ fit in funere dicit. vt funerū fercula Plinius cap. x. libri. x. appellat. Inde exequiari pro cōuiuari & epulari M. Varro dicit, Ipsum propter vix liberti semiatrati exequiatur. Author Nonius Marcellus, Exequias etiā in nota significatione intelligere possis. Sine lamentis). i. præficarū lamentationibus. Præfica em̄ mulier erat in funere plāctū princeps. Quū em̄ cuiusq; cadauer cremabatur, turbe circūstatis corona erat, quę tādīu stabat respōdēs fletibus præficę, quādiu cōsumpto cadauere & collectis cineribus dicebat nouissimū verbū, Illicet, qđ ire licet significet. Author est Seruius libro Cōmētariorū in Æneid. Virg. vi. Idē libro. ix. a funera præficā distinguit, q̄ funera mulier ea sit, ad quā funus pertinet: Præfica vero plāctū princeps. Oblitus cruore). i. cruētatus. Etiam

Exequiæ.

Exequiari

Præfica.

inimici) Vt Annibal M. Marcello, Cæsar capiti Cn. Pompeij. Ambureretur).i. semiustularetur. Formas).i. imagines virorū clarissimorū qui fuerunt in Clodiorū familia. Mortē lacerari).i. cadauer semiustulatū a nocturnis canibus lacerari. Vita esset damnata) ducētis Senatuscōs. Clodiū fuisse confixum diximus.

A iudicibus redemerat) In Clodij causa de incestu Plutarchus a Valerio diffidēs iudices fuisse corruptos pecunia dicit. Contra Clodium Cicero dixerat testimoniū. Quū absolutus Clodius Ciceroni exprobraret eius testimoniū, cui iudices nō credidissent: illud respōdit Cicero, Mihi, inquit, quinq; & viginti duces fidem adhibuerūt, tibi vero. xxx. nō crediderūt. te enim prius nō absoluerūt, q̄ pecuniā acceperunt. Omnium ordinū consensu) Decreta & acta de opprimenda coniuratione Catilinæ a Pub. Clodio Tribunoplebis rescissa fuisse significare videtur. Gesta).i. quę gesta erāt. Ne gesta pro rebus gestis vt vulgus dicit intelligas. Bona diripuerat) Clodia illa lex erat, Velitis iubeatis, vt Marcus Tullius in ciuitate ne sit, bonaq; eius vt mea sint. Eiecto Cicer. bonæ eius ita direpta fuerūt, vt argentū & supellectilem P. Clodius, Piso & Gabinius Coss. valuas limina columnas, eorū satellites cēmenta & tecta asportauerint. Columnę marmoreæ ad Coss. alterius focerū, ex Tusculano aulę ornāmēta, arbores cū villa ipsa translata sint, nō eorū quidē honorū cupiditate, sed nefario quodā & crudeli Ciceronis odio. Domū incenderat) P. Clodius Ciceronis, quū in exilio esset, domū Deæ Libertati cōsecrauerat. Cicerone reuocato populi Romani, Senatus, Pontificū sentētia domus eius religione liberata est. Hęc domus primū ædificata est pecunia publica auctoritate Senatus. Deinde contra vim nefariam P. Clodij S. C. mandatū Consulibus est, vt curarēt, vt sine vi Ciceroni ædificare liceret. Quū Clodius saxis & ignibus & ferro vastitatē intulisset, decreuit Senatus eos qui id fecissent, lege de vi teneri. Decreuit tertio Senatus frequētissimus, qui Ciceronis domū violasset, contra rēpublicā esse facturū. Id scribit Cic. de Responſis Aruspicum. Liberos, coniugem) Cicero in oratione pro domo sua ad Coss. & Clodium verba faciens, Quid, inquit, vos vxor mea misera violarat, quā vexauistis, raptauistis, omni crudelitate lacerauistis? Quid filia: cuius fletus assiduus, sordes lugubres vobis erant iucūda, cæterorū omnium mētes oculosq; flectebāt. Quid paruus filius? quem q̄diu abfui, nemo nisi lachrymantem confectūq; vidit? Quid fecerat? q̄ eū toties per insidias interficere voluistis? Domū mei fratris incēderat. Illa sunt verba Ciceronis ex libro Epistolarum ad Atticum. iiii. Armatis, inquit, hominibus ante diem tertiu No. Nouembr. expulsi sunt fabri de area nostra. disturbata porticus Catuli, quę ex S. C. Consulū locatione reficiebatur, & ad tectum peruenerat. Q. fratris domus primo fracta cōiectu lapidū ex area nostra, deinde inflammata iussu Clodij, inspectante vrbe, coniectis ignibus, magna omnium hominum querela. Sedibus) id est possessionibus.

Incidebantur iam domi leges, quæ nos nostris seruis ad dicerēt. Nihil erat cuiusq;, quod quidem ille adamasset, quod non hoc anno suum fore putaret. Obstabat eius cogitationi.

bus nemo, præter illum Milonem ipsum, qui poterat obstare. Cn. Pompeium nouo reditu in gratiam quasi deuinctum arbitrabatur: Cæsaris potentiam, suam potentiam esse dicebat: bonorum animos etiam in meo casu cōtempserat. Milo vnus vrgebat. Hic dii immortales, vt supra dixi, mentem dederūt illi perduto ac furioso, vt huic faceret insidias: aliter perire pestis illa non potuit. nunq̃ illum respub. suo iure esset vltā. Senatus credo Prætorem eum circūscripsisset. Ne cum solebat quidem id facere in priuato eodem hoc, aliquid profecerat. An Consules in Prætore coercendo fortes fuissent? primum Milone occiso habuisset suos Consules. deinde quis eo Prætore Consul fortis esset, per quem Tribunum, virum Consularem, crudelissime necatum esse meminisset? omnia possideret, teneret: lege noua, quæ est inuenta apud eum cū reliquis legibus Clodianis, seruos nostros liberos suos fecisset. Postremo, nisi eum dii immortales in eam mentem impulissent, vt homo effceminatus fortissimum virum conaretur occidere, hodie rēpublicā nullā haberetis. An ille Prætor, ille vero Consul, si modo hæc tēpla, atq; ipsa incensare eo viuo tādū, & Cōsulatum eius expectare potuissent, ille deniq; viuus malī nihil fecisset? qui mortuus vno ex suis satellitibus Sex. Clodio duce, curiam incenderit? quo quid miserius? quid acerbius? quid luctuosius vidimus? templū sanctitatis, amplitudinis, mētis, cōsiliū publici, caput Urbis, aram fociorum, portum omniū gentium, sedem ab vniuerso populo Romano concessam vni ordini, inflammari, excindi, funestari: neq; id fieri a multitudine imperita (q̃q̃ esset miserū id ipm) sed ab vno: qui cū tātū ausus sit vltro pro mortuo, quid signifer pro viuo non esset ausus? In curiā potissimū abiecit: vt eā mortuus incēderet, quā viuus euerterat. & sunt qui de via Appia querātur: taceant de curiā: ecquando

Ad Casto-
ris.

ab eo spirante forum potuisset defendi, cuius non restiterit
cadaueri curia. Excitate, excitate eum si potestis a mortuis:
frangetis impetum viui, cuius vix sustinetis furias insepulci:
nisi vero sustinuistis eos qui cum facibus ad curiam cucurre-
runt: cum facibus ad Castoris, cum gladiis toto foro volita-
runt. Cedi vidistis populum Romanum, concionem gladiis
disturbari, cum audiretur silentio M. Caelius Tribunus pleb.
vir fortissimus, & in suscepta causa firmissimus, & bonorum
voluntati & auctoritati Senatus deditus, & in hac Milonis
sive inuidia, sive fortuna, singulari diuina & incredibili fide.

Incedebant .i. scribebant, quos ipse Praetor occiso Milone tulisset. Hoc anno
quo Praetor esset. Reditu in gratia Clodiu Pompeio fuisse reconciliatum antea
Cicero significauit, quoniam quod de lege Pompeii aduersarii dixerat, Cicero diluit. Ti-
muit, inquit, ne videretur infirmior fides reconciliatae gratiae. Idem scribit Plutarchus
in vita Catonis minoris. Circumscripsisset .i. potentiam eius circumcidisset aut cohi-
buisset. Ne cum solebat quidem Sententia est, Cum priuatum Clodium Senatus
circumscribebat, nihil proficiebat: quantum igitur proficere poterit, quoniam erit Praetor?
Est autem argumentum a minore ad maius. Deinde quis eo Praetore? .i. si alii
Coss. quam Scipio & Hypseus fuissent, quod ausus fuisset eum Praetorem coercere, quoniam
ab eo Tribunitio virum Consularem Milonem necatum crudelissime meminisset?
Est autem argumentum a minore ad maius. Consules Hypseus & Scipio. Tri-
bunum P. Clodium: qui Tribunus plebis fuerit. Nisi Tribunitium legere mauis. Con-
sularem Milonem, Consulatus candidatum, quem antea dixit Consulem certissi-
mum. Sex. Clodio duce) Qui Clodii corpus ex rostris in curiam tulit: quod quoniam
cremaret, arsit curia. Hoc curiae incendio magis quam Clodii morte po. Ro. commotus
fuit. Et Consulatum eius expectauit .i. si Praetore Clodio non perissent, non mul-
tum fuisset expectandum. nam paulo post Praetura Consul fuisset, ut Cicero
dicit in Rullum, & pro M. Caelio se Consulem factum biennio post Praetura. Por-
tum omnium gentium, Authore Cicerone in lib. de Offic. ij. Regum, populorum, na-
tionum portus erat & perfugium Senatus. Templum id est curiam. Aram id
est perfugium. Spirante id est viuo. Forum potuisset defendi id est se defen-
dere. Ad Castoris) visitata est locutio haec quemadmodum si dicas, ad Castoris
templum. de ea in Progymnasmatibus scribimus. Quoniam facibus ad Castoris) de ea
vi intelligit, quae M. Caelio Trib. pleb. concionante facta est, de qua iam dicemus. Quoniam
audiretur silentio, Milo rediit Romam, ut dixi nocte ea qua curia incensa est. M.
Caelius Trib. pleb. in forum aduocauit concionem eorum praecipue, quos Miloni
fauere putabat, ut his causam Milonis probaret. Ibi quoque Milo praesens aderat. Lo-
quente eo reliqui Trib. pleb. cum armata multitudine in forum irrumpunt, Cae-

lius & Milo feruorum vestimentis propere induti fugam capessunt. Strages immensa exoritur. obii omnes, qui in ea concione fuerant, hiq; præcipue qui habitu annulifq; aureis ab aliis distare videbatur, passim necantur. Hi armati homines spe præde, Milonis vero quæredi prætextu in alias domos vi irruunt, alias igni lapidibusq; oppugnant. Hæc inter cise multum apud Appianum leguntur. vbi M. Cæcilius non M. Cælius legitur. quibus eo anno Cæcilius Trib. pl. fuerit: quia tamen M. Cælium Miloni fauisse maxime & Asconius & Cicero dicunt, Cælium potius q̃ Cæcilium legendum putem. In suscepta causa firmissimus M. Cælius pertinaciter obsistebat legibus Cn. Pompeii quibus ferebat vt in hac causa eodem die actor & reus orarent. vt actori horæ duæ, reo tres essent. In Milonē enim priuilegiū ferri & iudicia præcipitari dicebat. Idem quum in rogandis testibus Clodiani tumultuaretur cum Milone a Domitio Quæsitore præsidium implorauit: vt ait Asconius.

Sed iam satis multa de causa, extra causam etiam nimis fortasse multa. Quid restat: nisi vt orem, obtesterq; vos Iudices, vt etiam misericordiam tribuatis fortissimo viro, quam ipse non implorat: ego autem repugnante hoc, imploro & exposco. Nolite si in vestro omnium fletu nullam lachrymam aspexistis Milonis, si vultum semper eundem, si vocem, si orationem stabilem, ac non mutatam videtis: hoc minus ei parere. Atq; haud scio, an multo etiam sit adiuuandus magis. Etenim si in gladiatoris pugnis, & infimi generis hominum cōditione atq; fortuna, timidos & supplices, & vt viuere liceat obsecrantes, etiā odisse solemus: fortes, & animosos, & se acriter ipsi morti offerētes seruare cupimus, eorumq; nos magis miseret, qui nostrā misericordiam non requirūt, q̃ qui illam efflagitant: quāto hoc magis in fortissimis ciuibus facere debem⁹? Me quidem Iud. exanimāt & interimūt hæ voces Milonis, quas audio assidue, & quibus adsum quotidie, Valeāt, inquit, valeāt ciues mei, sint icolumes, sint florētes, sint beatī: stet hæc vrbs præclara, mihiq; patria carissima, quoquo modo merita de me erūt, trāquilla repub. ciues mei, quoniā mihi cū illis nō licet, sine me ipsi, sed per me tamen, perfruatur: ego cedā, atq; abibo. si mihi rep. bona frui nō licuerit, at carebo mala: & q̃ primū tetigero bene moratā, &

Ciues mei.

liberā ciuitatē, in ea cōquiescā. O frustra, iquit, suscepti mei labores: O spes fallaces: O cogitationes inanes meae. Ego cū Tribunus pl. rep. oppressa me Senatui dedissem, quē extinctū acceperā: equitib⁹ Romanis, quorū vires erant debiles: bonis viris, qui oēm auctoritatē Clodianis armis abiecerāt mihi vnq̃ bonorū prēsidiū defuturū putarē: Ego cū te (mecū enim sepiissime loquitur) patrie reddidissem, mihi nō futurū in patria putarem locum? Vbi nūc Senatus est, quem secuti sumus? vbi Equites Rom. illi, illi, inquit, tui? vbi studia municipiorū? vbi Italiae voces? vbi deniq; tua M. Tulli, quē plurimis fuit auxilio, vox & defensio? mihi ne ea soli qui pro te toties mortī me obtuli, nihil potest opitulari? Nec vero hāc Iud. vt ego nūc, flens, sed hoc eodem loquitur vultu, quo videtis. Negat enim negat īgratis ciuib⁹ fecisse, quā fecisset: timidis & omnia circūspicientibus pericula, non negat.

Sed iā satis multa) Conclusio est ex cōmiseratione. Iudices em̃ afficere conat, vt Milonis miserti eum absoluāt. Extra causam) vt quę de vitis Clodii, quę de corrupto iudicio Clodiano, de incestu, de Sex. Clodio. An multo etiā sit adiuuandus magis) Hic fortē & cōstantē virum q̃ dicat Cic. id eius causę prodest plurimū. Nā, vt ait idē in lib. Rhetor. 1. Saepe virtus & magnificētia, in qua grauitas & auctoritas est, plus proficit ad misericordiā cōmouēdam, q̃ humilitas & obsecratio. Hominum infimi generis), i. seruorū. Seruare cupimus) M. Tul. lib. Tuscul. Quæst. 2. qua ratione gladiatores seruari possint, ostendit. Gladiatores, inquit, aut perditī homines, aut barbari quas plagas perferūt? Quomodo illi qui bene instituti sunt, accipere plagā malunt, q̃ turpiter vitare? Qz saepe apparet, nihil eos malle, q̃ vel domino satisfacere, vel populo? Mittunt enim vulneribus confecti ad dominos qui querant, quid velint: si satisfactū his nō sit, se velle decumbere. Hāc ille. Quū sibi satisfactū domini respondent, eos seruāt. Quoquo modo), i. siue me dānabit siue liberabit. O frustra, inquit) In oratione iudiciali affectus auditorū quū in aliis partibus tum vel maxime in cōclusionē mouēdi sunt. Totis em̃ viribus concitandi sunt vel ad odium eius quē accusam⁹, vel ad miserationē eius quē defendim⁹. Quintil. lib. 5. his reb⁹ perutiles esse dicit prosopopœias. i. aliarū personarū fictas orationes. quū videlicet orator litigatoris sui persona loquit. Id em̃ magis multo afficit. Cicero, inq̃ Quintil. q̃q̃ preces non dat Miloni, eumq; animi prēsētia potius commendat, ac commodauit ei tamē & verba, & conuenientes etiā forti viro conqueſtiones. O frustra, inquit, mei suscepti labores. O spes fallaces. O cogitationes meae inanes. Idem

lib. II. In Prosopopœis, inquit, quā velut alieno ore loquimur, dandū sunt iis quib⁹
 vocem accommodamus sui mores. Quē dignē Milonis in peroratione ipsa voces eo
 viro, qui pro rep. seditiosum ciuem toties compescuisset: quiq; insidias virtute supe
 rasset: Respublica oppressa a Clodio & Consulibus. Me Senatui dedissem) Vñ
 sepe veniebat, vt Tribuni pleb. Senatui aduersi essent. Abiecerāt). i. perdidērāt.
 Illi tui) quia equestri loco natus Cicero fuit. Nec vero hæc Iudices) Quintil. lib.
 6. de affectibus mouendis scribens circa affectus mouendos summā esse dicit, vt mo
 ueamur ipsi: Nā luctus, inquit, & iræ & indignationis aliquando ridicula fuerit imi
 tatio, si verba vultumq; tantum, non etiam animum accommodauerimus. Iratū
 enim aut misericordem Iudicē facere si nitamur oportet. vt eadem ex causa iratos
 nos atq; misericordes Iudex ipse nouerit. An ille dolebit, quum audiet me, quā hoc
 dicam non dolentem: irascetur, si nihil ipse, qui in iram cōcitatur, simile patietur? An
 siccis agens oculis, lachrymas dabit: fieri non potest. Veræ igitur Ciceronis lachry
 mæ tum erant, quum illud dicebat, Vt ego nūc flens: vt veras iudicum lachrymas
 arbitror, quum dixit Cicero, Nolite si in vestro omnium fletu &c. Circūspicienti
 bus), i. prouidentibus. Timidis & omnia circūspiciētib⁹) Si hic locus emēdat⁹ est,
 timidos intelligi puto eos qui Clodianorū vim & impetū metuerēt, qui Clodio oc
 ciso ingrati nō sunt, quippe quā agnoscat periculi, quo liberati sunt, magnitudinē.

Plæbem & infimā multitudinē, quæ P. Clodio duce for
 tunis vestris imminēbat, eā quo tutior esset vita vestra, se fe
 cisse commemorat vt non modo virtute flecteret, sed etiam
 tribus suis patrimoniis deliniret. Nec timet cū plæbem mu
 neribus placarit, vos non conciliarit meritis in rempub. sin
 gularibus. Senatus erga se beneuolentiā tēporib⁹ his ipsis
 sæpe perspectam, vestras vero, & vestrorū ordinum occursa
 tiones, studia, sermōes, quemcūq; casum fortuna dederit, se
 cū ablaturū esse dicit. Meminit etiam sibi vocem præconis
 modo defuisse, quam minime desiderat: populi vero cunctis
 suffragiis, quod vnum cupierit, se Consulē declaratū: nūc
 deniq; si hæc contra se sint futura, sibi facinoris suspicionem
 non facti crimen obstare. Addit hæc quæ certe vera sunt, for
 tes & sapiētes viros nō tam præmia sequi solere recte facto
 rum, q̃ ipsa recte facta. Se nihil in vita nisi præclarissime fe
 cisse. si quidē nihil sit præstabilius viro, q̃ periculis patriā li
 berare, beatos esse, quibus ea res honori fuerit a suis ciuib⁹:

defuisse.
 Meminit

nec tamē eos miseros, qui beneficio ciues suos vicerint. Sed tamen ex omnib⁹ premiis virtutis, si esset habēda ratio prēmiorum, amplissimum esse prēmium gloriā: esse hāc vnā, quē breuitatem vitę posteritatis memoria cōsolaretur: quā efficeret, vt absentes adessemus, mortui viueremus.

Virtutis p̄
miū gloria
Glorię vis

Plebem & infimam multitudinem, quā P. Clodio duce fortunis Vestris imminēbat.) Id suspensiuā sententia pronūciandū est, quale illud Virgilianum est, Vrbē quā statuo vestrā est. Itē illud Plauti ex Amphitryone, Naucratem quē conuenire volui, in nauī non erat. Sententia igitur est, Milo plebem quā P. Clodio duce imminēbat fortunis vestris flexisse se non modo virtute sua, sed etiam liberalitate cōmemorat. Fecisse vt flecteret) id est flexisse. Cicero in lib. de Senectute, Inuitus quidem feci, vt fortissimi T. Flaminiū fratrē L. Flaminiū a Senatu eiicerem. i. inuitus eieci. Hoc dicendi genus vt rarum ita elegans est. Nec placet q̄ Sabellicus legat flexisse non fecisse. Virtute) i. fortitudine & animi magnitudine furtoſis Clodii conatibus resistendo, etiam Clodium ipsum interficiendo. Sed etiā tribus suis patrimonii) P. enim Clodio viuo Annii Milo Consulatum petēs multa in plebem largiebatur, vt Consulatu eius plebs suffragaretur. Clodio occiso magna quoq; largitione vsus est ad animos populi sedandos. Hac se vsum liberalitate pro reip. & ciuiū salute Milo dicit. Idq; artificiosum est, vt quod factū criminari possit aduersari⁹, aut q̄ improbe factū suspicentur Iudices, id ita coloremus, vt honeste factū videatur. Occursationes) i. obuias salutationes. Sermones) i. famā. Vocē præconis) in comitiis Cēturiatis, quum magistratus fierēt adhiberi solitā dicit, quā, vt arbitror cādidati laudarētur. Comitia Cēturiata, quib⁹ fierēt Cōss & Prætores, ante Clodii cādē sæpe habita, sed quia obnūciatū sit nihil esse perfectū Cicero scribit in lib. Epist. ad Atticiū. 4. In quibus comitiis certissimū Cōsulē populi suffragiis Milonem sæpe esse declaratum etiam antea Cicero tum dixit, quū narrauit, Quem comitiis Centuriatis magistratū pop. Ro. suffragio suo fecerat, eundē nisi suffragi poenitebat, comitiis Curiatis cōfirmabat, vt ait Cicero in Rullū. Qui beneficio &c.) id est qui ciues parū gratos habuerit. Quā breuitatem vitæ) In hanc sententiam illud Virgiliū ex libro Æneid. 10. est, Breue & irreparabile tempus Omnibus est vitæ, sed famam extendere factis Hoc virtutis opus. Mortui viuerem⁹) Gloria quā ex virtute parta est, ipsa vt virtus immortalis est. Hominesq; facit immortales) De Scipione Lælius sub finem libri de Amicitia, Mihi, inquit, Scipio, q̄q̄ est subito ereptus. viuit tamen semperq; viuet. Virtutem enim semper amaui illius viri, quē extincta non est. nec mihi soli versatur ante oculos, qui illam semper in manibus habui, sed etiam posteris erit clara & insignis. Nemo vnq; animo aut spe maiora suscipiet, qui sibi non illius memoriā atq; imaginem præponendam putet. Idē paulo post, Quarum rerum recordatio & memoria, si vna cum illo occidisset, desiderii coniunctissimi viri atq; amantissimi ferre nullo modo possem. Sed nec illa extincta sunt, alunturq; potius & augentur cogitatione & memoria. Idem multo ante.

Gloria ve
ra.

Quā plurima, inquit, & maximas cōmoditates amicitia continet, tū illa nimirum præstat omnibus, quod bona spe præluet in posterū. nec debilitari animos aut cadere patitur. Verū etiā iā amicū qui intuetur, tanq̃ exēplar aliquod intuetur sui. Quo circa & absentes adsunt, & egentes abundant, & imbecilles valent: & quod difficilius dictū est, mortui viuūt. Tantus eos honor memoria desiderū prosequitur amicorū. Hæc tā multa mihi visā sūt dicēda, quo facilius intelligeres mortuos gloria viuere.

Hanc deniq̃ esse, cuius gradibus etiā homines in cœlum videātur ascendere. De me, inquit, semper popul⁹ Roman⁹ semper omnes gentes loquētur, nulla vnq̃ obmutescet vetustas. Quin hoc tempore ipso cū omnes a suis inimicis faces inuidiæ meæ subiiciātur, tamē omni in hominum cœtu gratiis agendis, & gratulatiōib⁹ habēdis, & omni sermone celebramur. Omitto Etruriæ festos & actos & iſtitutos dies. Cētesima lux est hæc ab interitu P. Clodii, & vt opinor altera: qua fines imperiū populī Ro. nō solum fama iam de illo, sed etiam lætitiā peragrauit. Quamobrem vbi corpus hoc sit, non inquit, laboro: quoniā omnibus in terris & iam versatur, & semper habitabit nominis mei gloria. Hæc tu me cū sæpe his absentibus: sed iisdem audientibus, hæc ego tecum Milo. Te quidem q̃ isto animo es, satis laudare nō possum: sed quo est illa magis diuina virtus, eo maiore a te dolore diuellor. Nec vero si mihi eriperis, reliqua est illa tamē ad consolandū querela, vt his irasci possim, a quibus tātum vuln⁹ accepero. Nō em̃ inimici mei te mihi eripient, sed amicissimi: nō male aliquando de me meriti, sed optime. Nullū vnq̃ ludices mihi tantū dolorē inuretis: etsi quis potest esse tātus: sed ne hūc quidē ipsum, vt obliuiscar, quanti me semper feceritis. quæ si vos cepit obliuio, aut si in me aliquid offendiſtis, cur non id meo capite potius luitur, q̃ Milonis?

Cepit obliuio.

Cuius gradibus) Gloria ea quæ tuenda hominum salute parta est, faciliorem in cœlum aditum præbere videtur. M. Cicero in libro de repub. 6. Omnibus, inquit, qui patriam conseruauerint, adiuuerint, auxerint, certus est in cœlo & definitus locus, vbi beati æuo sempiterno fruuntur. Ciuitatum rectores & cōseruatores ex cæ-

lo profecti, eodē reuertuntur. Eodem authore in oratione pro Q. Ligario, homines ad deos nulla re propius accedunt, q̄ salutē hominibus dādo. Vt ait Plinius cap. 6. libri secundi. Deus est mortali iuuare mortālē, & hāc ad æternā gloriā via: hāc proceres iere Romani. Hic est vetustissimus referendi benemerētibus gratiā mos: vt tales numinibus adscribant. quod in primo quoq; libro Tusculanarū disputationum Cicero testatur. Semper id est etiā post vitā, & ita mortuus viuet. Subiciāt) nō subiiciantur legendū videtur, vt ea sententia sit, Qui Clodianos habebāt inimicos, occiso Clodio nullos ex his inimicos habuerunt: ego tamen solus inuidiā sustineo, propter hoc facinus quod omnīū inimicitias sedauī. Vel si subiiciātur legere mauis, erit sententia, Quum omnes faces inimicitiarū in inuidiā meā coniciātur. Etruriæ festos dies) Etruriā vt ante dixit, P. Clodius vexarat. Occiso Clodio festos dies Etruria instituit, in sempiternā facti memoriā. Mos enim veterum fuit, vt benedisse meritos diuina aliqua religione consecrarent. vt Syracusani festum diem beneficiis M. Marcelli debitū reddiderunt, eumq; Marcelleā appellauerunt, vt ait Cicero actione in C. Verrē. 4. Ob singulārē Q. Mutii innocētiā, qui Asiā administrauerat, in eius honorē Græci festum diē constituerunt, eumq; Mutiā dixerunt, vt ait Asconius in Cōmentariis in Actionem quartā in Verrem. Sacra Herculi in Italia ob cæsum Cacus instituta Virgilius libro. 8. scribit. Significat igitur Milo festū diē iam actū sibi & institutum in Etruria propter cēdem Clodii. Tamen ad consolandū) Tamen vel ociosa particula hic esse videtur, fortasse tantum legendum est.

Accepero) A. Gellius cap. 2. libri. 18. significat dubium esse scripsi: rim venerim legerim, cuius temporis verba sint, præteriti an futuri an vtriusq;. Hic certe accepero præteriti temporis esse videtur, contra Grammaticorū sententiā vt acceperim futuri sit tēporis. Corpus hoc) id est meū. Vbi corpus hoc sit siue in vita, siue post mortē. Nā, vt ait Virgilius, Facilis iactura sepulchri est. Vtq; inquit ille, Nec tumulū quero, sepelit natura relicta. Theodor⁹ Cyreneus nihil sua interesse dicebat humine an sublimē putresceret. Diogenes Cynicus inhumatū se proici iussit. Anaxagoras moriēs in patriā post mortē referri noluit quod vndiq; ad inferos tātūdē viā sit. De sepultura viro fortī negligēda multa Cicero in libro Tuscul. Quest. 1. Vbi id est siue in patria, siue extra. Hec tu Milo meū sæpe dixisti) Tu quidem) Prosopopeiæ imitatio est. Diuellor) id est separor, si abis in exiliū. Nam quo maior virtus est inter amicos, eo maior amicitia est. quo autē maior amicitia, eo absentia grauior est hāc. Sed amicissimi) Quū dicerēt Milonis accusatores a Pompeio electos esse Iudices, qui Ciceronis amici essent, respondit Cicero, vt paulo ante narrationē visum est, quū viros optimos legeret Pompeius, nō potuisse facere, quin legeret amicos eius. se enim a republica cum multis cōiunctum esse dixit. Inurere) Inurere dolorē alibi sæpe dicit Cicero, In Verrē Actione tertiā, Cur hūc dolorē cinerū eius atq; ossibus inuissit? Actione quartā, Videte Iudices quantū & q̄ acerbū dolorē sociorū atq; amicorū animis inuissierint istius iniuriæ. Libro Tuscul. 2. Propriū est irati cupere a quo læsus videatur, ei q̄ maximū dolorē inurere. Idem pro P. Sestio, Vulnēra iniusta reipublicæ, pro magnis reipublicæ incōmodis. De responsis Aruspium, Inustum odium, pro insito & infixo. In L. Catilinā oratione primā, notā turpitudinis iniustā dicit. Quis potest esse tantus) quantus meus erit si Milo dāne

Inurere
dol.

tur. Si in me aliquid offendistis) Id dicere videtur propterea q̄ magni alicuius viri. i. Cicerōis cōsilio P. Clodiū necatū fuisse aduersarii dixerūt, vt añ dixit Cicero.

Preclare enim vixero, si quid mihi acciderit, prius q̄ hoc tātum malī videro. Nunc me vna cōsolatio sustentat, q̄ tibi o T. Annī nullum a me amoris, nullum studiū, nullum pietatis officium defuit. Ego inimicitias potētū pro te appetiui: ego mecum sæpe corpus & vitam abieci armis inimicorum tuorū: ego me plurimis pro te supplicem abieci: bona, fortunas meas, ac liberorum meorū in cōmunionem tuorū tēporum contuli. Hoc deniq̄ ipso die, si qua vis est parata, si qua dimicatio capitis futura, depono. Quid iam restat? quid habeo? quid dicam? quid faciā pro tuis in me meritis? nisi vt eā fortunam, quæcunq̄ erit tua, ducam meam. Non recuso: nō abnuo, vosq̄ obsecro Iudices, vt vestra beneficia, quæ in me contulistis, aut in hui⁹ salute augeatis, aut in eiusdem exitio occasura esse iubeatis. His lachrymis nō mouetur Milo, est quodam incredibili robore animi septus: exilium ibi esse putat, vbi virtutis non sit locus: mortem naturæ finem esse, non pœnam. Si hic ea mente, qua natus est, quid vos Iudices? quo tandem animo eritis? memoriā Milonis retinebitis? ipsum eiicietis? & erit dignior locus in terris vllus, qui hanc virtutem excipiat, q̄ hic, qui procreauit? Vos, vos appello fortissimi viri, qui multum pro republica sanguinem effudistis: vos in viri, & in ciuis inuicti appello periculo Centuriones, vosq̄ milites: vobis non modo inspectantibus, sed etiam armatis, & huic iudicio præsidentibus, hæc tanta virtus ex hac Vrbe expelletur? exterminabitur? eiicietur?

Occasura.
Robur
animi.

Si quid mihi acciderit). i. si damner aut moriar. Vt in Philippica prima, Si quid mihi humanitus accidisset. Dimicatio capitis). i. exitii periculum. Nam cena capitali exilium quoq̄ cōtineri scribimus in Commentariis in Ciceronem de Senectute. Depono). i. in me conuerti postulo. His). i. meis lachrymis. Qua natus.

est).i.quæ ei a natura data est. Memoriam Milonis).i.præclari facinoris a Milone peracti. Vos appello fortissimi viri) Ad armatos milites, qui forum sepiebāt verba dirigit. Hæc tanta virtus).i.vir tam fortis.

Concipere scelus.
 O me miserum, O me infelicē: reuocare tu me in patriā Milo potuisti per hos, ego te in patriā per eosdē retinere nō potero: quid respondebo liberis meis, qui te parētem alterū putant: quid tibi Q. frater, qui nunc abes, consorti mecum temporum illorum: me non potuisse Milonis salutem tueri per eosdem, per quos nostram ille seruasset: at in qua causa non potuisse: quæ est grata gentibus. a quib⁹ non potuisse: ab his qui maxime P. Clodii morte acquieuerūt. Quo deprecante: me. Quodnam concepī tantum scel⁹: aut quod in me tantū facin⁹ admisi ludices: cū illa iudicia communis exiliū indagauī, patefecī, protulī, extinxī. omnes in me meosq; redū dant ex illo fonte dolores. Quid me reducem esse voluistis: an vt inspectante me expellerentur ii, per quos essem restitutus: Nolite, obsecro vos, pati, mihi acerbiorē reditū esse, q̄ fuerit ille ipse discessus. Nam qui possum putare me restitutum esse, si distrabor ab iis, per quos restitutus sum: Vtinam dii immortales fecissent (pace tua patriā dixerim: metuo enim ne scelerate dicam in te, quod pro Milone dicam pie) vt P. Clodius non modo viueret, sed etiam Prætor, Consul, Dictator esset, anteq̄ hoc spectaculū viderem. O dii immortales fortem, & a vobis lud. conseruādum virum. Minime, minime, iquit, immo vero pœnas ille debitas luerit: nos subeamus, si ita necesse est, non debitas. Hiccinē vir patrię natus, vsq̄ nisi in patriā morietur: aut si forte pro patriā, huius vos animi monimenta retinebitis, corporis in Italia nullum sepulchrum esse patiemini: hunc sua quisq; sententiā ex hac Vrbe expellet, quem omnes vrbes expulsum a vobis ad se vocabunt: O terram illam beatam, quæ hunc virum exceperit: hanc ingratham, si eiecerit: miseram, si amiserit.

O me miserum.) Docet Quintilianus lib. vi. miserationē Iudicū aliquando moueri a patrono ex persona litigatoris. Nōnunq̃, inquit, & ipse patronus has partes subit. vt Cicero pro Milone, O me miserum, o me infelicem. Reuocare me tu in patriam Milo potuisti per hos: ego te in patria per eosdem retinere non potero. Maximeq̃, si, vt tunc accidit, non conuenient ei qui accusatur preces. Nam quis ferret Milonem pro capite suo supplicentem, qui a se virum nobilem interfectum, quia id fieri oportuisset, fateretur? Ergo & illi Cicero captauit ex illa presentia animi fauorem, & in locum lachrymarum eius Milonis ipse successit. O me infelicem.) In Quintilianī codicibus legitur, O te infelicem. sed in libro. xi. O me infelicem inuenias. Illic scribit illud. O me miserum & flexa & circumducta voce pronuntiandum, non tanq̃ inclamaret Cicero aut detestaretur. Reuocare tu me in patriā.) A maiori ad minus argumentū. Per hos Iudices) qui sunt Senatores. Liberis meis) .i. filiæ Tulliæ & filio Marco. Quid tibi respondebo Quīte frater.) Q. Ciceronis moeror & squalor incredibilis & inauditus propter fratris exilium, omnibus mortalibus miserabilis videbatur, vt pro domo sua Cicero dicit. Acquieuerūt).i. metu & curis omnino liberati sunt. Concepi).i. commisi, feci, peperī. Quum illa indicia) coniurationis Catilinæ. Redundāt ex illo fonte dolores) Nā ob coniuratorū suppliciu in carcere sumptū, in exiliū Cicero abiit. Studiū reuocandi Ciceronis causa fuit odii inter Clodium & Milonē. Ex hoc odio cædes hæc orta est, de qua est hæc causa Milonis. Discessus) meus in auxilium. Minime) uiueret, Prætor, Consul, Dictator esset. Inquit) Milo. Ille) Clodius. Nos).i. ego & Milo. Animi momenta).i. patriæ liberationem, que ab eius animi magnitudine facta est.

Sed finis sit: neq̃ enim præ lachrymis loqui possum: & hic se lachrymis defendi vetat. Vos oro obtestorq̃ Iudices, vt i sententiis ferendis, quod sentietis, id audeatis. Vestra virtutē, iustitiā, fidē (mihi credite) is maxime probabit, qui in iudiciis legendis optimum & sapientissimum quemq̃ legit.

Sed finis sit.) Quintilianus libro. xi. de epilogi pronuntiatione scribens hunc locum commendat. Illa, inquit, mire facit, in peroratione velut deficientis dolore & figatione confessio. vt pro Milone, Sed finis sit. Neq̃ enim præ lachrymis iam loqui possum. Quæ similem verbis habere debent etiam pronuntiationem. Idem libro sexto de modo definendi quum mouentur affectus scribit. Nunq̃, inquit, debet esse longa misratio. Nec sine causa dictum est, Nihil facilius q̃ lachrymas inarescere. Nam quum etiam veros dolores mitiget tempus, citius euanescat necesse est illa, quam in dicendo effinximus, imago. In qua si moramur, fatigatur lachr. auditor, & requiescit, & ab illo, quem ceperat, impetu ad rationem redit. Non patiamur igitur frigesce hoc opus, & affectum, quum ad summum perduxerimus, relinquam⁹. Nec speremus fore, vt aliena quisq̃ diu ploret. Hec ille. Authore M. Cicerone in li.

FINIS.

De la Barre.

Quod Cícero praxis, Fabius quod prodidit artis,
Et quod ab Ausoniis produit ante viris,
Sylvius ecce tibi syluam congeffit in vnam,
Ludat ubi Clariū tota caterua dei.
Hanc tibi Lector emas, mirum empta placebit: & alter
Sic Cícero, sic tu Quintilianus eris.